

deKanttekening

APRIL 2021 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

MAGAZINE

‘Moslims, ga het gesprek aan met ex-moslims’

Nieuwkomers lopen vast in wirwar van wet- en regelgeving

Chen Quanguo: architect van de genocide in Xinjiang

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

April 2021
Jaargang 4 - nr. 41

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

EINDREDACTEUR
Arnout Maat

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Chris Aalberts, Tayfun Balcik, Tineke
Bennema, Benjamin Duerr, Roel van
Duijn, Thomas von der Dunk, Jaswina
Elahi, Dave Ensberg-Kleijkers, Yarin
Eski, Hoda Hamdaoui, Anne-Rose
Hermer, Fitria Jelyta, Lody van de
Kamp, Ewout Klei, Kiza Magendane,
Femke Noordink

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij. Moedig. Inclusief.

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

Derman Projects B.V.

Vorbij de politisering: 'Moslims, ga het gesprek aan met ex-moslims'

● SAMENLEVING

6

10

Nieuwkomers lopen vast in wirwar van wet- en regelgeving

● SAMENLEVING

● SAMENLEVING

- 6 Vorbij de politisering:
'Moslims, ga het gesprek aan met ex-moslims'
- 8 Tayfun Balcik - Laten jullie moslims ook leven?
- 9 Tineke Bennema - De Nederlandse krokodillentrane over Lale Gül
- 10 Nieuwkomers lopen vast in wirwar van wet- en regelgeving
- 14 Ongedocumenteerden zitten muurvast. Wie komt er voor hen op?
- 16 Jaswina Elahi - Gevlucht naar Nederland, maar nog steeds niet vrij
- 17 Thomas von der Dunk - De komende Kamer als kakelhok
- 18 Baudet en de Biblebelt: bondgenoten in een kruistocht tegen de islam
- 22 Oud-Februaristaker (94): 'We moeten meer weerstand bieden tegen racisme en fascisme'
- 24 Lody van de Kamp - We moeten de vergelijking met de Jodenvervolgung juist wél aandurven

26

Osman Kavala, de 'Soros van Turkije', zit al 1.250 dagen vast. Maar waarom?

● WERELD

30

Chen Quanguo: architect van de genocide in Xinjiang

● OPINIE

38

Tayfun Balcik onderzocht moslims op tv en concludeert: het zijn er te weinig

● INTERVIEW

● WERELD

- 26 Osman Kavala, de 'Soros van Turkije', zit al 1.250 dagen vast. Maar waarom?
- 28 Waarom het Westen niet langer immuun is voor politiek geweld
- 30 Roel van Duijn - Chen Quanguo: architect van de genocide in Xinjiang
- 32 Hoe islam(on)vriendelijk is België?

● INTERVIEW

- 38 Tayfun Balcik onderzocht moslims op tv en concludeert: het zijn er te weinig
- 41 Yarin Eski - Van woke naar winst

● KUNST & CULTUUR

- 42 Marokkaanse bruiloften in coronatijd: één groot cancel-festijn
- 46 Kiza Magendane - De tragiek van de proteststem
- 47 Dave Ensberg-Kleijkers - Hoe het CDA deze klap te boven kan komen

Etnobarometer: coronastandpunt FvD populair onder biculturele stemmers

BIJ1 heeft het gehaald, Nida niet. Denk verloor ruim 11.000 stemmen, maar behield drie zetels. We spraken erover met Abdelbasset Zaghdoud van de Etnobarometer, die via een enquête het stemgedrag van bijna 1.700 biculturele kiezers in kaart bracht.

Volgens Zaghdoud zijn BIJ1 en Nida deels verantwoordelijk voor het stemmenverlies bij Denk, maar hebben deze drie partijen samen meer stemmen hebben gehaald dan in 2017.

‘Veel Afro-Nederlandse kiezers die in 2017 nog op Denk stemden zijn naar BIJ1 gegaan. Nida kreeg circa 33.000 stemmen, de helft van de kiesdeler. Er zijn kiezers die van Denk naar Nida zijn gegaan, maar er zijn ook nieuwe biculturele kiezers die in 2017 niet hebben gestemd of nog niet mochten stemmen. Het potentieel aan biculturele twijfelaars of niet-stemmers is relatief groot. Daar valt de winst te behalen voor Denk, Nida en BIJ1.’

De coronacrisis heeft ook het stemgedrag van biculturele Nederlanders beïnvloed. Zaghdoud: ‘Denk, Nida en BIJ1 deden weinig tot niets met dit thema. Dit, terwijl gezondheid en de vrijheidsbeperkende maatregelen wel hele belangrijke thema’s voor biculturele Nederlanders waren tijdens deze verkiezingen.’

Forum voor Democratie, dat zich hevig afzet tegen de lockdown, lijkt om deze reden populair te zijn geweest onder biculturele Nederlanders. Exacte cijfers heeft Zaghdoud nog niet, maar hij zegt dit op basis van persoonlijke gesprekken met enkele tientallen respondenten. ‘Ze stemmen niet op de partij vanwege Baudet en zijn xenofobie,

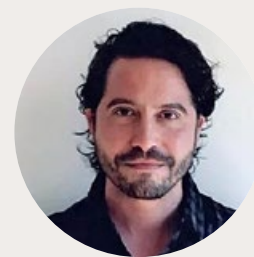
maar vanwege het coronavirus. Ze geloven de overheid niet en FvD lijkt de enige partij die zich tegen het dominante narratief van de overheid verzet. Dat het partijprogramma van FvD doordrenkt is van foute racistische doelstellingen wordt door deze biculturele kiezers voor lief genomen.’

Hoewel Denk geen zetels heeft verloren, doet de uitslag pijn bij de islamitische kiezers die Zaghdoud sprak. Dit, vanwege de verdeeldheid en de grote winst van de populist. Bovendien vinden de geënquêteerden dat Denk en Nida zich te slap opstellen tegen ‘het rechtse offensief’.

‘Eigenlijk zouden de partijen gericht op de biculturele stemmer strategisch de handen ineen moeten slaan, om zo het islamitische en biculturele geluid in de Tweede Kamer te versterken’, concludeert Zaghdoud.

Maar voorlopig zijn daarvoor te veel beren op de weg, legt hij uit.

‘Het gaat om de ego’s van de leiders, de partijorganisaties die een andere partijcultuur hebben, meningsverschillen over principiële kwesties en de gefragmenteerde eigenbelangen van de achterban. Denk is een partij van seculiere signatuur, terwijl Nida islamitisch geïnspireerd is. Bij BIJ1 staat diversiteit centraal en de partij is zeer LGBTQIA+-georiënteerd. Al deze verschillen kunnen roet in het eten gooien.’ •

Yarin Eski nieuwe columnist bij de Kanttekening

Yarin Eski is criminoloog en doceert Bestuurskunde aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Voor de *Kanttekening* zal hij een maandelijkse column schrijven.

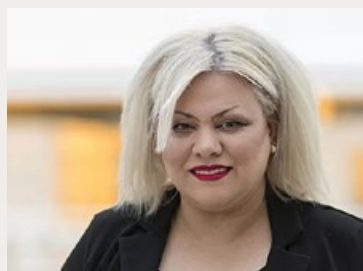
Tot aan 2017 doceerde Eski aan de John Moores University in Liverpool. Hij promoveerde in 2015 aan de Universiteit van Glasgow. Eind vorig jaar bracht hij de academische bundel *Genocide and victimology* uit.

Zijn andere wetenschappelijke publicaties omvatten onder meer veiligheid, etnografie, sociaal-culturele aspecten van politiewerk, het gebruik van geweld en de verantwoording daarvan, ondermijning van de democratie en genocide.

Eerder schreef Eski gastcolumns voor de *Volkskrant* over onder meer de staat van onze universiteiten, rampenverbeelding in films en de explosie in Beiroet. Voor de *Kanttekening* zal hij zich meer toelagen op de hedendaagse multi-culturele thematiek. •

Koerdische GL-kandidate: partijtop steunde mij niet toen ik bedreigd werd

De Koerdisch-Nederlandse politica Serpil Ates, die op nummer 24 stond van de kandidatenlijst van GroenLinks, voelt zich door haar partijtop in de steek gelaten. Dit schreef ze op Twitter.

BEELD: GEMEENTE DEN HAAG

Ates, al enkele jaren actief als raadslid in Den Haag, is vaak doelwit van Turkse nationalist. Zij hekelen Ates omdat ze opkomt voor de mensenrechten in Turkije, in het bijzonder van die van Koerden, Ale-vieten, Armeniërs, Arameeërs en Assyriërs.

Een rol spelen Turks-nationalistische websites als *Dutch Turks* en *Turks.nl*, die haar neerzetten als PKK-aanhanger. Zo beweerde de website *Turks.nl* onterecht dat Ates

in een toespraak PKK-leider Abdullah Öcalan had geprezen.

De Koerdisch-Nederlandse Kamerkandidate heeft de afgelopen maanden ‘duizenden bedreigingen gekregen’, gaf ze aan. Ook haar familieleden zijn met de dood bedreigd.

Maar tot een openlijke steunverklaring vanuit GroenLinks kwam het niet. Van haar partijtop moest Ates het dan ook niet hebben, twittert ze: ‘In mijn case was de partijtop er nog

niet over uit wat ze moeten vinden van dreigementen van Turkse nationalist op een Koerdische activist. Wel waren er moedige Kamerleden die openlijk zich uitspraken.’

‘Dit is onacceptabel’, reageert GroenLinks-Kamerlid Nevin Özütok op Ates’ verhaal. Özütok stond ook op de kandidatenlijst voor 17 maart, maar net als Ates op een onverkiesbare plaats.

GroenLinks nam het wel openlijk op voor kandidaat Kauthar Bouchallikht nadat zij onder vuur lag vanwege vermeende banden met de Moslimbroederschap. Bouchallikht zelf ontkent deze link en ontkent ook een aanhanger te zijn van de Moslimbroederschap.

Ates meent te weten waarom de partijtop er niet voor haar was: ze is ‘te wit om onder racisme gezet te worden’ en ‘te vrijgevochten om onder islamofobie gezet te worden’, zegt ze op Twitter.

De *Kanttekening* vroeg een woordvoerder van partijleider Jesse Klaver om een reactie. Maar die zegt in overleg met Ates te hebben besloten om niet te reageren. •

De verkiezingen lieten zien: moslims horen erbij

MEHMET CERIT

Hoofdredacteur / Directeur.

Dus hoe waait de wind sinds 17 maart? Mark Rutte bleef overeind, Wopke Hoekstra schaatste in een wak, Sigrid Kaag swingde richting de winst. De D66-voorzitter snoepte zoveel stemmen van het linkse blok af, dat enkel nog kruimeltjes resten. En die laten elkaar graag uit elkaar spelen, lazten we op het blaadje van Kajsa Ollongren.

Tegelijkertijd was radicaal-rechts nog nooit zo groot. Wie puur naar de stoeltjes kijkt, ziet een ruk naar rechts. Voor veel biculturele Nederlanders die ik spreek, voelt die nieuwe wind guur aan.

Ik zeg dan: laat je niet gek maken. Radicaal-rechts wordt zo groot door proteststemmen, niet alleen door extreemrechtse kiezers. De groei van Forum voor Democratie is voor een groot deel te danken aan het coronastandpunt van Thierry Baudet, dat bovendien populair bleek onder biculturele stemmers. En dat Nederland een land van minderheden is, bleek deze verkiezingen als nooit tevoren.

Het Binnenhof telt nu zeventien fracties. Met extra partijen voor het platteland, Europa, afvallige FvD'ers en tegen racisme. Ook multicultureel Nederland komt nu beter tot uiting. Zo kent Nederland door Sylvana Simons (BIJ1), Hap-tamu de Hoop (PvdA), Raoul Boucke en Jorien Wuite (D66) nu eindelijk weer een set Afro-Nederlandse Kamerleden.

En dan is daar de Marokkaans-Nederlandse Kauthar Bouchallikht (GroenLinks). We mogen de symbolische waarde van dit eerste hijabi-Kamerlid niet onderschatten.

Na ruim vijftig jaar aanwezig-

We mogen de symbolische waarde van dit eerste hijabi Kamerlid niet onderschatten

heid van moslims in Nederland zien we een groeiende islamitische middenklasse. Kinderen van de tweede generatie zullen vaker leerkracht, academicus, dokter, advocaat en, jawel, Kamerlid worden. Iemand als Bouchallikht, door haar hijab zichtbaarder moslim dan we tot nu toe in de Kamer zagen, hoort ook in dat veranderende Nederland thuis.

De islamitische vrouw krijgt zo een herkenbare plek in het hart van de democratie. Voor veel moslims betekent dit een stukje erkenning en acceptatie. Moslimjongeren, zoekend naar hun positie in de

samenleving, trekken zich op aan Bouchallikht. *Kanttekening*-journalist Fitria Jelyta schreef: 'Kauthar is mijn Kamala Harris', naar de eerste Amerikaanse vrouw van kleur die vicepresident werd.

Ook belangrijk: Kauthar is niet van Denk of Nida. Een argument minder voor die flank om het debat over de islam en moslimhaat te kunnen kapen. En moslims krijgen er een argument bij om radicale islamisten te bestrijden en lange armen vanuit Ankara en de Golfstaten te negeren, wat de ontwikkeling van een Nederlandse islam zal bevorderen. 'Zie je wel: Neder-

land haat moslims niet. Wij horen erbij. Je kunt prima met een hoofd-doeck op de Kamer in.'

Sterker nog: je kunt er dan gewoon met 20.000 voorkeurstemmen inkomen. Een teken dat veel mensen voor Bouchallikht opkwamen. Haar moslimidentiteit is al maanden onderwerp van debat. Banden met de Moslimbroederschap, wordt dan gezegd. Dit, vanwege haar werkzaamheden voor de Europese moslimjongerenorganisatie FEMYSO.

Zijzelf en GroenLinks reageerden, voor zover ze dat al deden, wat krampachtig op vragen hierover. Dat blies de zaak alleen maar verder op. Zoals journalist Chris Aalberts in een recente column zei: 'Bouchallikht heeft betere adviseurs nodig.' Ze kan alvast haar borst natmaken voor wat Wilders vier jaar lang over haar zal zeggen. Dat zal niet mals zijn.

Zelf zegt Bouchallikht dat ze bij FEMYSO niets van de Moslimbroederschap merkte. Laat staan dat ze iets van die club moet hebben. Is ze dan een liegende 'wolf in schaapskleden' die stiekem klaar staat om Nederland te islamiseren, zoals *de Telegraaf* schreef? Waarschijnlijk is die bewering een teken dat Bouchallikht niet door de smalle hoepel van *de Telegraaf* past.

Laten wij nuchtere Nederlanders haar gewoon een kans geven. Zoals dat bij iemand als Rutte steeds opnieuw gebeurt. Beoordeel haar, net als al die andere Kamerleden, op haar daden.

Die daden komen straks. Voor nu kunnen we het nog even doen met wat deze jonge vrouw ons wil zeggen: 'Word niet bang van mij, ik hou evenveel van Nederland als jullie - omarm mij.' •

Voorbij de politisering: ‘Moslims, ga

Het boek *Ik ga leven* van de Turks-Nederlandse Lale Gül ontketent een verhitte discussie. Gül vertelt daarin over haar streng-islamitische opvoeding en hoe zij besloot moslim-af te zijn. Ze kreeg veel bijval, maar ook bakken met kritiek en doodsb bedreigingen. Imam Yassin Elforkani ziet het met lede ogen aan: ‘De moslimgemeenschap zou met ex-moslims een beschaafd gesprek moeten voeren.’

● FITRIA JELYTA

‘**L**ale Gül verdient onze steun. Hardop en zonder compromis. Ze verdient veiligheid en het recht om zich uit te spreken. In haar eigen verrassende woorden. Wie haar dat ontzegt, verdient een duidelijk signaal: zo doen we dat hier niet’, aldus het manifest ‘Laat Lale Vrij’. Dit initiatief van voormalig D66-Kamerlid Bert Bakker heeft inmiddels zo’n achtduizend ondertekenaars, waaronder D66-leider Sigrid Kaag en actrice Anna Drijver. Ook Yassin Elforkani, voormalig imam van de Amsterdamse Blauwe Moskee, wilde de petitie ondertekenen.

‘Er zijn geen prominente Nederlandse moslims in de lijst opgenomen. Als ik het manifest onderteken, dan zou het de boodschap versterken, ook naar de Nederlandse moslimgemeenschap toe’, zegt Elforkani tegen *de Kanttekening*. ‘Lale had me nog een bericht gestuurd waarin ze me bedankte voor mijn steun. Maar uiteindelijk mocht ik de petitie niet ondertekenen van de initiatiefnemers.’

Initiatiefnemer Bert Bakker verklaart: ‘In zijn tijd als imam bij de Amsterdamse moskee werd hij weleens beschuldigd van salafistische en radicale opvattingen. Dat is toegestaan binnen de religie, daar wil ik me verder niet over uitlaten. Wij konden onvoldoende inschatten wat zijn steunbetuiging aan Lale Gül zou betekenen als hij in de lijst van prominente ondertekenaars werd opgenomen.’ Om diezelfde reden zijn Thierry Baudet en

BEELD: YOUTUBE

Zo slecht als de moslimgemeenschap omgaat met Lale’s schreeuw om hulp, zo hard kicken rechtse Nederlanders op deze bevestiging van het stereotype van de moslima’

Geert Wilders ook niet in de lijst opgenomen, zegt Bakker. ‘Dat zou ook weer een discussie oproepen die we niet willen.’

Elforkani vindt de discussie

rond Güls debuutroman te gepolitiseerd. ‘Er zijn kampen die hun gelijk proberen te halen met haar verhaal. Bijvoorbeeld het ‘gelijk’ dat de islam niet deugt, want kijk maar

naar wat Lale heeft meegemaakt.’ Tegelijkertijd vindt hij dat er binnen moslimgemeenschappen in Nederland niet genoeg ruimte is om het gesprek aan te gaan met mensen die het geloof willen of hebben verlaten.

‘Wat je ziet is dat moslims heel snel in de verdediging schieten. Dat zegt iets over hun geloofsbeleving. De islam heeft geen persoon nodig om het goed of slecht te maken. Dat iemand een slechte ervaring heeft met de islam maakt mijn islam er daarom niet meer of minder door. Vanuit die overtuiging zouden we juist als moslims het gesprek met ex-moslims aan moeten gaan.’

Begrip voor je ouders

Het taboe op afvalligheid moet worden doorbroken, vindt ook de Egyptisch-Nederlandse Hanen* (26). Net als Lale Gül groeide ze op binnen een islamitisch gezin. Op vijftienjarige leeftijd ontdekte ze dat zij zich niet langer kon vinden in de islam en niet meer in God geloofde.

‘Het is belangrijk dat mijn verhaal en soortgelijke verhalen van mensen die zichzelf niet langer moslim noemen, naar buiten komen’, zegt zij. Ze deed voor het eerst haar verhaal in het boek *‘Nieuwe vrijdenkers’* (2018) van journalist Rachid Benhammou en voormalig D66-Kamerlid Boris van der Ham, waarin twaalf ex-moslims hun verhaal doen. Maar aan haar ouders en andere familieleden heeft Hanen nooit verteld dat ze niet meer gelooft in de islam.

‘Als ik het hen vertel, dan zouden ze mij niet verstoten. Maar het

het gesprek aan met ex-moslims'

zou wel leiden tot commotie', zegt zij. 'Ik denk dat mijn ouders vooral teleurgesteld zullen zijn en het erg gaan vinden, omdat ze niet willen dat ik in de hel beland. Daar zit de gevoeligheid in.'

Ook vreest Hanen dat haar ouders hierop afgerekend worden door sommige moslims, die dan zouden vinden dat haar breuk met de islam ook hun schuld is. 'Dat wil ik ze niet aandoen. Ik wil ze niet het gevoel geven dat ze als ouders hebben gefaald, want dat hebben ze niet.'

Mede hierdoor heeft het lang geduurd voor ze vrede kon vinden met het idee dat ze niet langer moslim is. Zij voelde zich eenzaam. 'Ik had altijd gedacht dat ik raar was, en dat ik de enige was die zo denkt. Waarom kan ik niet zijn zoals mijn ouders? Dat zou het leven zoveel gemakkelijker maken.'

Later begon Hanen in te zien dat haar ouders haar met de geloofsregels vanuit de islam wilden beschermen. 'Mijn vader was begin dertig toen hij naar Nederland kwam, mijn moeder 25. Als je jarenlang in een bepaalde cultuur opgroeit met bepaalde normen en waarden, dan is dat heel moeilijk om te veranderen,' zegt ze. 'Stel je voor dat ik nu naar een ander land zou moeten emigreren, dan zou ik ook heel erg proberen vast te houden aan mijn Nederlandse identiteit, omdat ik hier ben opgegroeid. Ik zou mijn kinderen ook op een bepaalde manier willen opvoeden, waar zij het misschien niet mee eens zullen zijn.'

Zo kon ze meer begrip opbrengen voor haar ouders. Het gaf haar rust. 'Ik heb nu nog geen behoefte om mijn ouders te vertellen dat ik geen moslim ben, later misschien wel. Voor nu accepteer ik de situatie zoals die is.'

Niet representatief

Hanen is ervan overtuigd dat het voor het overgrote deel van de moslims niets uitmaakt of iemand gelooft. 'Ze vinden respect voor elkaar veel belangrijker. Maar deze moslims spreken zich niet altijd uit, of krijgen daar niet de kans voor',

zegt zij. 'Het zou daarom heel mooi zijn als er een genuanceerd verhaal over een ex-moslim wordt verteld, dat ook door de moslingemeenschap wordt toegejuicht. Daarnaast zou ik een dialoog aan willen gaan met moslims om elkaar te begrijpen, maar ook om elkaar te versterken.'

Belangrijk is om de diversiteit in de ervaringen van ex-moslims te belichten, vindt Hanen. Om het taboe te doorbreken, maar ook om

MENA-gemeenschap (MENA is het Midden-Oosten en Noord-Afrika, red.) omgaat met de schreeuw om hulp van Lale, zo hard kicken rechtse Nederlanders op deze bevestiging van het stereotype van de moslima', schrijft de Marokkaans-Nederlandse studente journalistiek Youssra Oulad Messaoud (19) in een column voor *Transectum*, de krant van de Hogeschool Utrecht. 'Lale heeft inderdaad hulp nodig, maar dan op een positieve,

beeld dat Lale schetst. Nodig deze moslima's dan ook uit in de talkshow, om in gesprek te gaan met haar. Niet om haar aan te vallen, maar om het verhaal van haar aan te vullen. Dat is wat veel Nederlandse moslima's willen: als gelijkwaardige gesprekspartners worden gezien, die vanuit hun perspectief het verhaal vertellen. Dat er niet alleen over hen wordt gesproken, maar ook met hen.'

Hoe gaat het met je?

Yassin Elforkani vindt het irrelevant of moslims zich herkennen Lale Gül's verhaal. 'Belangrijker is dat moslims vanuit hun religieuze plicht van barmhartigheid oog hebben voor de ervaring van de ander. We praten langs elkaar heen, we oordelen veel over elkaar. Niemand vraagt zich af: 'Hoe gaat het met je? Waarom heb je deze keuze gemaakt? Waar komt dit vandaan? Hoe zit dat? Wat hadden we moeten doen om jou te helpen? Wanneer ben je gelukkig?' Jouw geluk is voor ons belangrijker dan wat dan ook.'

Dat sommige moslims hem bekritisieren omdat hij opkomt voor Lale Gül, daar trekt hij zich niets van aan. 'Ik vind het heftig wat Lale nu meemaakt. Ik voel mij hier deels verantwoordelijk voor en wil haar helpen. Zo heb ik haar uitgenodigd voor een gesprek. Zij ging erover nadenken.'

De voormalige hoofddimam pleit voor begeleiding vanuit de moslingemeenschap voor moslims die het geloof willen verlaten, maar ook voor mensen die zich tot de islam willen bekeren. 'Wat ex-moslims meemaken, maken moslims ook mee. Wanneer je van overtuiging verandert of een nieuwe overtuiging omarmt, dan vindt jouw omgeving daar wat van. Daarom is het belangrijk om met elkaar het gesprek aan te gaan, desnoods in de moskee. Eigenlijk zou een van de Nederlandse moskeeën Lale's boekpresentatie moeten organiseren.' ●

*Gefingeerde naam. Echte naam bij de redactie bekend.

'Eigenlijk zou een van de Nederlandse moskeeën Lale's boekpresentatie moeten organiseren'

de discussie over (on)geloofsvrijheid te nuanceren.

'Als je op internet op zoek gaat naar verhalen van ex-moslims, dan kom je snel bij uitgesproken islam-critici als Ayaan Hirsi Ali terecht. Daar wil ik niet mee geassocieerd worden, ook omdat mijn ervaring niet vergelijkbaar is met die van haar. Bovendien is haar verhaal niet representatief voor andere mensen die zichzelf niet langer moslim noemen.'

Het boek van Lale Gül heeft Hanen nog niet gelezen. Wel heeft zij de ophef eromheen gevolgd. 'Haar verhaal heeft veel aandacht gevestigd op ex-moslims, en dat het niet makkelijk is om ervoor uit te komen', zegt zij. 'We wonen in Nederland, we zijn vrij om te geloven in wat we willen, en moeten elkaar daarin respecteren. Maar als je uitspreekt dat je niet meer in de islam gelooft, dan krijg je doodsbedreigingen. Voor Lale is het nu zelfs zo erg dat ze het huis uit moet. Daarom is het goed dat hier meer aandacht voor is gekomen.'

'Zo slecht als de moslim-/

minder gretige manier. Door mensen die haar situatie daadwerkelijk kennen en begrijpen waar ze vandaan komt.'

De media die over Lale Gül en de bijbehorende discussies berichten doen weinig aan wederhoor, zegt Oulad Messaoud tegen *de Kanttekening*. 'Als er moslimvrouwen op redacties zouden rondlopen, dan zouden veel programma's een hele andere inhoud hebben.' Ook de manier waarop het verhaal van Gül in de media wordt gebracht zou er dan heel anders hebben uitgezien, vertelt zij. 'Het is prima dat haar verhaal veel aandacht krijgt, maar als je alleen haar verhaal vertelt en verhalen die daarop lijken, dan doe je als media de ervaringen van honderdduizenden Nederlandse moslima's, die zich absoluut niet in haar verhaal herkennen, teniet.'

Net als ex-moslims zijn moslima's geen homogene groep, zegt Oulad Messaoud. 'Er zijn genoeg moslima's die zich prettig voelen bij de islam, niet onderdrukt worden en niet passen bij het stereotype-

TAYFUN BALCIK

Programmacoördinator
bij The Hague Peace
Projects voor de Armeens
Koerdische Turkse
werkgroep. Lid van de
Nieuw Amsterdam Raad
(Pakhuis de Zwijsen).

Gaan jullie moslims ook laten leven?

Sinds haar optreden bij *Op1* is het één en al Lale Gül dat de klok slaat. Dat heeft natuurlijk te maken met het boek dat ze heeft geschreven: *Ik ga leven*. En vooral vanwege de doodsbereidingen die ze over zich heen krijgt. Voordat ik verder schrijf over Lale Gül, eerst even dit.

Aan alle witte redacteurs: hoe moeilijk is het nou om zo'n simpele naam als Lale Gül op te fokken? Ze heet niet Lala, Layla, Lalah, maar gewoon Lale. En niet 'Laluuh' op z'n Hollands, maar met een korte 'e'. Klaar. Als je het nu nog niet begrijpt, dan mag je pas echt oprotten naar Turkije.

Maar goed. Ik heb al meerdere keren mijn steunbetuiging online geuit aan het adres van Gül. En dat herhaal ik, niet plichtmatig, maar uit de bodem van mijn hart: blijf met je vingers af van Lale Gül. Laat haar leven. Hoe verwrongen haar gedachtegangen ook af en toe kunnen zijn. Dat recht heeft ze. Ze heeft de vrijheid om te leven en fouten te maken. Zoals jij dat ook hebt gehad toen jij 23 was.

Nu ik dit gezegd heb, wil ik ook mijn kritiek kwijt. Niet zozeer aan Lale Gül, maar vooral aan het mediacircus daaromheen, dat keer op keer zijn verantwoordelijkheid niet neemt tegenover 'de' moslimgemeenschap. Die gemeenschap luistert ook mee, maar wordt systematisch niet in de gelegenheid

Of moet iedereen zoals Lale Gül een 'ex moslim' worden om de test van integratie te halen?

gesteld weerwoord te plegen. Lees mijn onderzoeksrapporten 'Moslims op tv' en 'Moslims in Nederlandse kranten' er maar na.

Zondag 28 maart was Gül te gast bij *Buitenhof*. Voordat ik besloot om het gesprek terug te kijken, dacht ik al: ze is waarschijnlijk heel zacht aangepakt door een van die vele witte presentatoren die het programma arm is, Twan Huys in dit geval. En inderdaad, ik heb nog nooit zo'n slap interview gezien over een onderwerp dat toch veel meer verdient.

Zo komt Huys met de volgende vraag, na een fragment van Geert Wilders die in het recente debat met Mark Rutte bij Jeroen Pauw Gül een 'dapper meisje' noemde: 'We hoorden net Geert Wilders. Hij zei dat al die bedreigingen aan jouw adres het bewijs zijn dat de Turkse islam niet integreert in Nederland. Wat vind jij? Heeft-ie gelijk?'

Ten eerste: Wilders zegt in het fragment helemaal niks over een Turkse islam die niet zou integreren in Nederland. Lekker redactiewerk, *Buitenhof*! Ook typisch weer om na vijftig jaar migratiegeschiedenis een 'Turkse islam' tegenover (en vooral buiten) Nederland te plaatsen. Dat wij-zij-frame kennen we inmiddels.

Ten tweede: mannen als Wilders, notabene veroordeeld voor racistische groepsbelediging, kunnen nooit gelijk hebben. Dus waarom haal je deze maffakel aan? Puur effectbejag van *Buitenhof*.

Ten derde: er worden ook journalisten en andere mensen bedreigd en aangepakt vanuit de streng-christelijke gemeenschappen of uit de seculiere hoek. Stellen we dan ook onnozele vragen over dat het gereformeerde christendom niet goed integreert? Nope, alleen de islam moet integreren hier. Witte boerenterroristen zijn supergeïnte-

greerd, als je begrijpt wat ik bedoel.

En dan nu Güls antwoord. Ze heeft het over misstanden binnen de islamitische gemeenschap, dat je sociaal wordt kaltgesteld als je uitspreekt over homo- of vrouwenrechten. Dat we onze kinderen niet vrijlaten om te groeien, om te lezen, om te discussiëren en het zelfbeschikkingsrecht over hun eigen lichamen gunnen. En dat we daarover moeten praten.

Ze heeft natuurlijk een punt. Binnen bepaalde streng-religieuze groepen, waar zij toe behoorde, speelt dit zeker. We hebben in algemene zin ook een Turks-nationalistisch probleem, dat sterk conservatieve en racistische kanten heeft.

Het is een keiharde emancipatiestrijd die Lale Gül levert. Ik respecteer dat. Milli Görüs - de Turks-islamitische gemeenschap waartoe ze behoorde - moet zich keihard achter de oren krabben. Lale Gül is jouw kind. Jij hebt haar gebaard. En nu moet je maar op de blaren zitten. Ik hoop dat er zo snel mogelijk een dialoog wordt georganiseerd.

Maar nu de andere kant van *Ik ga leven*. Deze vraag stel ik aan Gül, maar ook aan alle politici en media die haar verhaal misbruiken voor een islamofobe agenda: gaan jullie moslims ook laten leven? Of moet iedereen zoals Lale Gül een 'ex-moslim' worden om de test van integratie te halen? Want ook dat zuigt het vrije leven uit dit land. •

TINEKE BENNEMA

Journalist en historicus.

De Nederlandse krokodillentranen om Lale Gül

Een ex-moslima die haar pen in vitriool doopt als ze de islam zoals ze die zegt te hebben beleefd beschrijft, wordt door bijna heel Nederland op het schild gegeven. De media roemen Lale Gül erom dat ze moslims 'een spiegel' voorhoudt. Grotere apekool bestaat niet.

Haar boek is door *NRC* - godbetert - zelfs vergeleken met het excellente pamflet *J'Accuse* van Emile Zola. De Franse schrijver schreef naar aanleiding van de Dreyfus-affaire in 1898 zijn beroemde aanklacht over institutioneel antisemitisme, die begint met de verheven woorden, gericht aan de president van de Republiek: 'Staat u mij toe, (...) zorgen te hebben over uw rechtvaardige luister en u te zeggen dat uw ster, tot op heden zo gelukkig, bedreigd wordt door de schandelijkste en meest onuitwisbare bezoedeling?'

De eerste passages in Lale Güls boek beschrijven de vetkwabben en vieze stank van oma. Dat niveau. En zinsneden als 'weer een andere vent met snor en weer een andere griet met een hoofddoek' gaan door voor kritiek op haar streng Turks-islamitische gemeenschap. De *NRC*-recensente vond deze erg origineel en geestig. Zola zou zich omdraaien in zijn graf. En haar

werk in één adem noemen met het oeuvre van Reve of Wolkers is een belediging voor de schone letteren.

Voor velen in Nederland komt dit kijkje in de vieze islamitische keuken helaas als een geschenk uit de hemel. Niet alleen voor rechts, ook voor atheïstisch links. Voor een ander moslimgeluid bestaat maar bar weinige ruimte. Literatuurwetenschapster Warda al Kaddouri van *de Groene Amsterdammer* zou het boek inhoudelijk bespreken, maar besloot om er toch maar vanaf te zien en vond dit document om 'te janken'. Ze werd door Gül en op social media afgebrand. Gaan we Gül nu ook op het schild hijsen als voorvechter van het vrije woord?

Een gematigde imam als Elforkani, die het steunpamflet ook wilde ondertekenen, werd door de initiatiefnemers geweerd omdat hij in het verleden 'salafistisch' zou zijn geweest. En dan maar roepen dat zo weinig moslims van zich laten horen. Hun stem moet natuurlijk wel de gangbare Nederlandse zijn.

Lale Güls werk bevestigt de vele vooroordelen die leven over islam en de Nederlandse moslimgemeenschap. In het boek struikel je over het ene cliché na het andere. Helaas ontbreekt het in Nederland nog altijd aan de wil echt open te staan voor een andere cultuur en religie. Dat Güls relaas bepaald niet

Waar waren de sympathisanten van Gül al die jaren om actie te voeren in solidariteit met onderdrukte moslimvrouwen?

representatief is voor alle soennieten heeft ze inmiddels zelf ook al toegegeven. Alleen veel te laat: het kwaad is al geschied en de royalty's zijn al geïnd. Talkshows en redacties zijn overigens niet zo geïnteresseerd in dergelijke nuances.

Roep in Nederlandse literatuur 'poep', 'pies', 'kak', en 'neuken' tegen moslims, en je wordt omarmd. Kwaliteit is dan volledig ondergeschikt aan commercieel succes en sensatie. Waar waren de sympathisanten van Gül al die jaren om actie te voeren in solidariteit met onderdrukte moslimvrouwen? Hoe geloofwaardig ben je dan om vervolgens krokodillentranen te plengen over haar beveiliging?

In *NRC* geeft Gül voor het eerst

toe dat het boek volledig autobiografisch is. 'Een hele roman verzinzen zou ik niet kunnen.' Nee, want dat vergt wel enige vakmanschap. Dat zowel de uitgever als Gül zich bewust waren van de gevolgen van de publicatie blijkt wel uit de verantwoording: 'Overeenkomsten met bestaande personen of gebeurtenissen zijn geen toeval, behalve als het gedoe oplevert.'

Natuurlijk zijn bedreigingen onacceptabel. Natuurlijk is het vreselijk als je je ouderlijk huis moet ontvluchten en onderduiken. Maar laten we wel wezen: deze opgeklopte kwestie houdt naast een kleine groep conservatieve moslims in ons land, die jonge vrouwen inderdaad van hun vrijheid beroven, vooral Nederland een spiegel voor. En wel in de zin dat deze jonge boze vrouw tegen zichzelf beschermd had moeten worden en niet als een stormram gebruikt door een witte sensatie-uitgeverij, redacties en lezers tegen een puberale karikatuur van een islamitische samenleving.

Met goede boeken zijn werelden te winnen. Want literatuur kan blikken verruimen, horizons verbreden en sociaal onrecht, zoals Zola liet zien, aan de kaak stellen en beëindigen. *Fifteen-minutes-of-fame-lectuur* levert behalve een kaskraker alleen maar verliezers op. ●

Samenleving.

Nieuwkomers lopen vast in wirwar

‘Ik moet advocaat zijn om alles te kunnen beg

● FEMKE NOORDINK

r van wet- en regelgeving: rijpen'

De misstanden rond de kinderopvangtoeslag zetten een schijnwerper op de uitwassen van ons systeem van wet- en regelgeving. Maar ook in het alledaags gebruik zorgt het Nederlandse stelsel voor aardig wat ellende. Voor een deel van de bevolking is het simpelweg te complex. Helemaal voor mensen die nieuw zijn in ons land.

Dagvaarding' stond er met grote letters op geschreven. 'U wordt via deze brief opgeroepen om voor de rechter te verschijnen'. Het schrijven viel eind 2020 op de mat van Shayma Nassri, die in 2017 vanuit Syrië naar Nederland kwam. In 2019 ontving ze facturen voor een zestal specialistische behandelingen die ze nodig had. Die stuurde ze keurig door naar de zorgverzekering, ze was er immers voor vergoed. Door miscommunicatie tussen de behandelaar, zorgverzekeraar en Shayma liep een rekening van een paar tientjes op tot honderden euro's. Die kwam op het bordje van Shayma en ging er niet meer vanaf. Ze moest onmiddellijk met het geld over de brug komen, anders volgde een gang naar het gerechtshof. Dat kwam nog bovenop haar akkefietje met de Belastingdienst, door een kleine fout bij de aangifte.

In de knoop

Leuker kunnen we het niet maken, wel makkelijker, luidt sinds jaar en dag de slogan van de Belastingdienst. Maar de invoering van het toeslagenstelsel in 2006 heeft het er niet eenvoudiger op gemaakt. Tel daar alle regels rond het zorg-

stelsel en lokale regelingen bij op, en je krijgt een knoop van wet- en regelgeving die veel Nederlanders niet meer kunnen ontwarren. Voor één op de vijf Nederlanders zijn de wetten te complex om goed na te kunnen leven, concludeerde in februari 2021 een onderzoekscommissie van Tweede Kamerleden in het rapport *Klem tussen balie en beleid*.

De verantwoordelijkheid voor het stelsel ligt bij het Rijk, maar gemeenten zien de gevolgen dagelijks in de praktijk, als burgers in de problemen komen. Elize Lanting van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VGN) bevestigt dit: 'We zien een groep in Nederland die moeite heeft met hoe ingewikkeld het stelsel is.'

Voor bestaanszekerheid is een voorspelbaar en voldoende inkomen cruciaal. Daarvoor is een grote groep aangewezen op het toeslagenstelsel, met huurtoeslag, zorgtoeslag, kinderopvangtoeslag, kindgebonden budget, naast diverse andere landelijke en lokale tegemoetkomingen. Maar die regelingen leiden tot een onvoorspelbaar inkomen. Het systeem zorgt voor terugvorderingen, onduidelijke uitkomsten en een onevenwichtige relatie tussen burger en overheid. 'Terwijl de meest kwetsbaren in de samenleving te maken krijgen met dit stelsel van

inkomensvoorzieningen', zegt Lanting. De VNG vindt het pijnlijk dat een systeem dat deze huishoudens financieel moet steunen juist extra financiële onzekerheid met zich meebrengt.

Ook de Nationale ombudsman maakt hier melding van. De ombudsman ziet veel mensen met financiële problemen voorbij komen. Het complexe stelsel wordt aangewezen als grootste oorzaak, naast het incassogedrag van schuldeisers. Maar liefst één op de vijf Nederlandse huishoudens heeft problematische schulden. Dit zijn meestal mensen met een laag inkomen dat wordt aangevuld via verschillende voorzieningen. Als daarvan iets wegvalt ontstaan er onmiddellijk problemen. Ook verandert de wetgeving regelmatig, waardoor zowel over- als ondergebruik van regelingen een structureel probleem is.

Nieuwkomers

Wat geldt voor veel Nederlanders, geldt al helemaal voor mensen die nieuw zijn in ons land, zoals statushouders. Het systeem van wet- en regelgeving is dusdanig complex dat zij snel in de problemen komen en schulden maken, zo blijkt uit onderzoek van Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS) uit 2018. Het belastingstelsel zet ze regelmatig op een dwaalspoor.

Hetzelfde geldt voor het zorgstelsel, met onder meer het eigen risico, de online afhandeling en het verschil tussen restitutie- en naturopolissen.

Peter van Zoeren (Humanitas Utrechtse Heuvelrug) herkent de problematiek. Humanitas begeleidt vluchtelingen bij hun financiën en thuisadministratie. 'Nieuwkomers begrijpen niet goed dat ze eerst geld van de overheid krijgen, bijvoorbeeld zorgtoeslag, en dan weer geld moeten betalen voor een zorgverzekering. Er zijn ontzettend veel potjes waaruit het geld vandaan komt, dat ook weer ergens naartoe moet.' Ook komt het op verschillende dagen binnen. 'Voor mensen die de taal nog niet helemaal machtig zijn, is het ontzettend moeilijk om bij te houden waar het allemaal voor is.'

Ook Martijn van der Linden (Vluchtelingenwerk) ziet dit in de praktijk. Vrijwilligers van Vluchtelingenwerk helpen mensen met een verblijfsvergunning om hun leven administratief op orde te brengen in de eerste periode. 'Je komt hier in Nederland, je hebt geen enkel netwerk, maar je moet van alles.' Daar is hulp bij nodig, maar zelfs de Nederlandse vrijwilligers hebben moeite om die te bieden. 'Regelmatig zitten zij daarbij met de handen in het haar door de bureaucratie waar ze mee te maken krijgen. Er zijn vindingrijke vrijwilligers die daar hun weg in vinden, maar soms staan we gewoon machteloos tegenover het systeem.'

Als voorbeeld noemt hij de toeslag voor alleenstaande ouders, de zogenaamde ALO-kop. Veel vluchtelingen reizen alleen of met een deel van het gezin vooruit, omdat de tocht naar Europa zeer gevaarlijk en duur is. Als alleenstaande ouder heb je recht op de toeslag. Maar bij gezinshereniging kan het recht met terugwerkende kracht vervallen, en moet al het geld worden terugbetaald. Tussendoor springt de gemeente soms bij. 'Dat wordt dan een totale brei tussen de gemeente, COA, IND en Belastingdienst.'

Vrijwilligers spannen zich enorm in om de nieuwkomers te begeleiden bij hun eerste stappen in het Nederlandse bureaucratische landschap. Wel meldt het Sociaal Cultureel Planbureau

'Nieuwkomers begrijpen niet goed dat ze eerst geld van de overheid krijgen, bijvoorbeeld zorgtoeslag, en dan weer geld moeten betalen voor een zorgverzekering'

(maart 2020) dat de informatie die statushouders krijgen daarom sterk kan wisselen. Sommigen treffen een actieve vrijwilliger met kennis van zaken, anderen hebben de pech dat ze van onvolledige of zelfs onjuiste informatie worden voorzien. Het moeilijke stelsel helpt de vrijwilligers in ieder geval niet mee.

Achtervolgd door aanmaningen

Shayma Nassri (30) raakte zelf verstrikt in een web van regelingen en betalingen. In haar geval ging het om zorgkosten. Na een heftige tijd in Syrië kwam ze als vluchteling in ons land terecht met haar man en

ginele factuur had mogen indienen, niet de herinnering. Een fout die meteen door haar werd rechtgezet.

Exact een jaar later viel er weer een bericht op de mat. Een dagvaarding. De verzekeraar had één van de facturen niet uitbetaald. Die bleek voor haar nieuwe verzekeringsmaatschappij te zijn, die geen contract had met de behandelaar. De schrik zat er aardig in bij Shayma. De rekening van 680 euro kon ze niet betalen. Het bedrag was bijna de helft van haar bijstandsuitkering, waarvan ze maandelijks iedere cent nodig heeft. Maar opnieuw zat ze niet bij de

voor de rechter gedaagd.

Shayma was inmiddels de wanhoop nabij. 'Ik werd heel bang en moest huilen', vertelt ze. Ze voelde zich achtervolgd door aanmaningen en dagvaardingen, in een tijd die al pittig was, met het opbouwen van een nieuw leven. 'Ik had er echt last van. Uiteindelijk was ik twee hele jaren met deze facturen bezig. Met bellen, mailen, formulieren invullen.' In totaal kreeg ze 55 pagina's toegestuurd. 'De brieven vond ik lastig te begrijpen. Er stond veel te veel informatie in en ik wist niet precies wat ze wilden.' Naast het contact met de zorgverzekeraar en behandelaar ontving ze post van drie verschillende organisaties: financieel dienstverlener Famed, incassobedrijf Credios en deurwaarder Yards. Dat zorgde voor veel verwarring.

Cultuurverschillen

'Nederland is echt een doolhof wat betreft regelgeving, helemaal als je die vergelijkt met de herkomstlanden van veel vluchtelingen', zegt Martijn van der Linden. 'En alles loopt hier via een scala aan organisaties. Het is in Nederland zo ingericht, dat je bij veel verschillende loketten moet zijn. Dat komt in hun eigen land meestal niet voor', aldus Peter van Zoeren. 'Daar is vaak één loket of één persoon die ze helpt met verschillende zaken. Hier is het heel erg versplinterd.' Van Zoeren noemt dat het voor elke Nederlander al een ingewikkeld systeem is, 'laat staan als je er niet mee bent opgegroeid, en er totaal nooit iets van hebt meegemaakt'.

Shayma Nassri: 'Ik vind het systeem heel erg moeilijk. Als je iets fout hebt gedaan, wordt dat meteen als een probleem gezien. Ik moet advocaat zijn om alles te kunnen begrijpen. Ik wist bijvoorbeeld niet dat ik belastingaangifte moest doen.' In Syrië was ze dat niet gewend, legt ze uit. 'En ik had daar geen zorgverzekering. Je kunt een verzekering afsluiten, maar dat is niet verplicht. Je betaalt de dokter direct, je krijgt geen facturen.' Shayma Nassri schrok ook enorm van de dreiging met een rechtsgang. 'In Syrië ben je dan een slecht persoon.'

Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) schrijft in maart 2020 specifiek over Syrische statushou-

'Nederland is echt een doolhof wat betreft regelgeving, helemaal als je die vergelijkt met de herkomstlanden van veel vluchtelingen'

dochter. Het begon allemaal in 2019, toen ze net anderhalf jaar in Nederland was. Ze had zes specialistische behandelingen gehad en kreeg een herinnering toegestuurd voor één van de sessies. Shayma diende de factuur meteen in bij haar verzekeraar. Drie maanden later volgde herinnering nummer twee, met een extra boete. Bij navraag bleek dat ze alleen de ori-

pakken neer. Met het incassobureau kwam ze een betalingsregeling overeen en iedere maand maakte ze het afgesproken bedrag netjes over. Eén keer deed ze dat twee dagen later. 'Ik wist niet dat je dit automatisch kon doen.' Gevolg: nogmaals een brief met dreigende inhoud. Het restbedrag werd per direct ingevorderd, plus wederom een dikke boete. Anders werd ze

ders dat ze gemiddeld sterk gemotiveerd zijn om deel te nemen aan de Nederlandse samenleving, maar aanlopen tegen de 'papiercultuur' en communicatieproblemen met instanties. Websites van formele instanties zijn bijna altijd in het Nederlands geschreven, formulieren moeten in het Nederlands worden ingevuld. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er voor vluchtelingen die met weinig of geen kennis van de Nederlandse taal aankomen veel informatie verloren gaat, aldus het SCP.

Shayma liep aan tegen de grote hoeveelheid formulieren, brieven en mails die ze moest invullen, schrijven en beantwoorden. 'Sommige organisaties kon ik alleen via mail bereiken. In het Nederlands schrijven vind ik veel moeilijker dan bellen.'

Dat het Nederlandse financiële systeem grotendeels digitaal is georganiseerd, vormde voor haar geen obstakel, als hoogopgeleide IT-student. Voor veel andere nieuwkomers is dat wel wennen, zeker als ze weinig ervaring hebben met computers in het land van herkomst. In het coronatijdperk werd het nog belangrijker om online de weg te kunnen vinden. Voor veel burgers was de overheid daardoor moeilijker bereikbaar, meldt de Ombudsman, terwijl ze die extra hard nodig hadden. 'We merkten dat hier en daar een gemeentesprekuur dicht en dan weer open ging. Dat maakte het wel wat lastiger voor statushouders', zegt Peter van Zoeren daarover. En hun eigen intakes vonden online plaats. Maar dat werkt niet goed, meent hij: 'Je hebt toch dat fysieke contact nodig om elkaar goed te begrijpen.'

Naast overheid en organisaties waar statushouders op terug kunnen vallen, is contact met Nederlanders heel belangrijk. Het beperkte netwerk van veel statushouders staat naast hun sociale ook hun 'financiële integratie' in de weg. Onderzoekers van KIS stellen dat financiële en sociale zelfredzaamheid nauw met elkaar samenhangen. Statushouders vinden het echter lastig om echte relaties op te bouwen met Nederlanders (SCP, 2021). En schaamte over financiële problemen kan ervoor zorgen dat ze minder sociale contacten zoeken.

SHAYMA NASSRI (BEELD: FEMKE NOORDINK)

'Uiteindelijk was ik twee hele jaren met deze facturen bezig. Met bellen, mailen, formulieren invullen'

Oog voor de mens

Shayma ging iedere keer voortvarend te werk om haar situatie op te lossen. Dat is niet voor iedereen vanzelfsprekend. 'In Nederland hebben we een cultuur waarin we zelf onze boontjes proberen te doppen, maar veel nieuwkomers zijn dat niet gewend', zo zegt een professional in het onderzoeksrapport van KIS. Ook komen veel mensen niet meteen in actie, blijkt uit onderzoek van de WRR uit 2017. De overheid verwacht van burgers dat ze zelfredzaam zijn op het gebied van persoonlijke financiën. Maar mensen moeten de wet niet alleen kennen maar ook 'kunnen', zoals doelen kunnen stellen, in actie komen en om kunnen gaan

met verleiding en tegenslag. Dit vermogen kan extra onder druk staan in periodes van spanning en stress, waar statushouders vaak mee van doen hebben, blijkt ook uit het onderzoek van de WRR.

Maar als er iets misgaat, kan een persoonlijke benadering het verschil maken. Peter van Zoeren meent dat organisaties nu niet makkelijk buiten de regels om kunnen werken: 'Daardoor kijk je niet naar de persoon en verlies je door de bureaucratie het oog voor de mens. Het moet allemaal binnen de voorwaarden van bepaalde regelingen vallen voordat er iets uit kan komen.' Overheidsorganisaties kunnen mensen die in de knel komen nu niet met maatwerk hel-

pen, zo staat ook in het recente Tweede Kamer-rapport. En de noodzaak om dat te veranderen wordt breed gevoeld. 'De meeste fouten worden onbedoeld gemaakt, niet vanwege bewuste fraude. Wees dus niet onverbiddelijk, maar beweeg mee met de betreffende burger', adviseert de VNG.

Shayma loste haar probleem een maand geleden zelf op. Zij en haar gezin moesten een tijdlang op een houtje bijten. Maar zo lukte het haar om de schuld in één keer af te betalen en de gang naar de rechter af te wenden. Er loopt nog wel een betalingsregeling met de Belastingdienst, om een vinkje dat ze verkeerd had gezet bij haar aangifte. Verdere behandelingen bij de specialist zijn van de baan. 'Ik was nog niet klaar, maar ik wilde niet meer. Ik heb haar wel honderd keer gebeld over de facturen. Het leverde veel te veel stress op.'

Nog steeds is ze gespannen over de kwestie en bang dat er ooit weer een dagvaarding volgt. 'Ik wil zeker weten dat ik er nu klaar mee ben. Zelf heb ik heel veel mails gestuurd. Ik heb gevraagd om één bevestiging, maar die heb ik nooit gekregen.'

Deze productie is mede mogelijk gemaakt door het Steunfonds Freelance Journalisten.

Ongedocumenteerden zitten muur

Bij ongedocumenteerde migranten is de verblijfsvergunning verlopen, is er geen paspoort of is de asielaanvraag geweigerd. Ze kunnen om verschillende redenen niet terug naar hun land van herkomst en blijven hier plakken, maar maken geen aanspraak op sociale voorzieningen. Organisaties als stichting Between Borders Amsterdam proberen om toch wat voor deze groep te betekenen.

● ANNE-ROSE HERMER

Maria del Mar de Vries (foto), bestuurslid bij Between Borders Amsterdam, trekt zich het lot van ongedocumenteerde migranten zeer aan. 'Onze activiteiten vormen geen totaaloplossing, maar wel een bijdrage. We vertellen op allerlei manieren hun verhaal of laten ongedocumenteerde migranten zelf hun verhaal doen, voor zover ze dat zelf willen', zegt zij.

Ongedocumenteerden leiden een onzeker bestaan. Ze zijn dakloos of hebben geen vaste woon- of verblijfplaats. Een plek in een kraakpand betekent dat het onderkomen elk moment ontruimd kan worden.

MARIA DEL MAR DE VRIES (BEELD: GRACIELLA OWEN)

KOKS VAN BETWEEN BORDERS AMSTERDAM BEREIDEN EEN MAALTIJD VOOR (BEELD: ROB GODFRIED)

'Ik ken mensen die al twintig jaar in Nederland wonen en afkomstig zijn uit oorlogsgebieden. Soms is hun asielverzoek meerdere malen afgewezen. Ze spreken perfect Nederlands en zijn goed ingeburgerd, maar wonen in een kraakpand.'

Voor deze ongedocumenteerde migranten organiseert Between Borders Amsterdam evenementen waar kunst, muziek en koken centraal staan. 'Ik weet niet of we het verschil maken, maar we proberen het onze doelgroep iets minder moeilijk te maken', aldus De Vries.

Op de website van Between

'Ze spreken perfect Nederlands en zijn goed ingeburgerd, maar wonen in een kraakpand'

Borders staan foto's die door migranten zijn gemaakt en worden verkocht. De opbrengst is voor de

volle 100 procent voor de gelegenhedenfotografen. Het zijn niet altijd beelden waar je vrolijk van wordt,

vast. Wie komt voor hen op?

maar het zijn foto's die hun belevingswereld weergeven. Voor de één betekent dit een foto onderweg naar de opvang, voor een ander het verblijf in een kraakpand.

Daarnaast organiseert Between Borders Amsterdam kookbijeenkomsten. Hiervoor koken ongedocumenteerde migranten eten voor gasten die een lekkere maaltijd komen nuttigen. Het bedrag dat daarvoor wordt opgehaald is voor de migranten.

Als gevolg van de coronapandemie werd het helaas onmogelijk om met deze bijeenkomsten door te gaan. Gelukkig is er een creatieve oplossing voor gevonden en bezorgt de stichting nu ook lekkertjes op bestelling, zoals Soedaneze truffels gemaakt door ongedocumenteerden.

'Onze achterban bestaat grotendeels uit moslims', vertelt De Vries. Voor hen had zij tijdens de ramadan, die dit jaar in april zal plaatsvinden, graag een een iftar willen organiseren, die in het Nelson Mandelapark in de Bijlmer zou moeten plaatsvinden. Maar corona gooide roet in het eten. Daarom heeft de stichting plannen om tijdens de ramadan ook maaltijden aan vluchtelingen en andere kwetsbare groepen te bezorgen. 'Uiteindelijk is de ramadan een tijd van verbroedering', zegt De Vries.

Streng IND

Er zijn mensen die vinden dat het onzin is om activiteiten voor deze doelgroep te organiseren, aldus De Vries. 'Ze' moeten 'gewoon' uitgezet worden, hoort zij hen dan zeggen. De Vries kent deze discussies maar al te goed en heeft haar weerwoord klaar.

'Er zijn heel veel plekken op de wereld die gevaarlijk zijn en waar het onveilig is voor veel mensen. Helaas neemt de IND niet alle problemen serieus. Neem Soedan. Iemand die daar naartoe terug wordt gestuurd, kan verminkt, gemarteld en vermoord worden. Ik

MUZIKANT CYRIAGUE TIJDENS EEN BIJeenKOMST VAN BETWEEN BORDERS AMSTERDAM PRE-CORONA (BEELD: ROB GODFRIED)

'Niemand in de politiek lijkt zich om deze groep te bekommeren, zeker niet in Europees verband'

ken een man uit Soedan wiens neef naar dit land terug moest. Hij is gemarteld en zijn vader is vermoord door gewapende militanten.'

Volgens De Vries is de procedure voor vluchtelingen om in Nederland asiel aan te vragen, ontworpen om mensen af te stoten. 'De IND is heel erg streng. Twee collega's bij Between Borders hebben het hele proces verschillende keren doorlopen. In hun cultuur is het netjes om iemand niet in de ogen aan te kijken, terwijl dit in onze cultuur overkomt als 'niet deugen'. Kleine dingen zoals oogcontact kunnen je lot bepalen.'

Veel buitenstaanders denken dat vluchtelingen via vliegvelden ons land bereiken, gaat De Vries

verder. In de meeste gevallen bereiken ze Nederland juist per schip. De reis is vaak heel gevaarlijk, vooral voor alleenreizende vrouwen.

'Na aankomst worden de vluchtelingen gearresteerd. Vervolgens worden de ongedocumenteerde mensen bij de Vreemdelingenpolitie in de cel gezet en onder druk gezet om terug te gaan. Overigens mag dit niet als een vluchteling in levensgevaar is. De angst om te worden uitgezet gaat nooit weg.'

Dat blijkt uit de ervaringen van een van de bestuursleden van Between Borders Amsterdam. Adam doet zijn verhaal vaak tijdens de bijeenkomsten die de stichting organiseert. Zelf heeft hij, na heel

lang proberen, een verblijfsvergunning gekregen. Maar hij kent het leven op straat dat veel ongedocumenteerde migranten leiden. Er zijn ook vluchtelingen die zichzelf uit pure wanhoop van het leven hebben beroofd.

De Vries: 'Gelukkig is er wel een verbond dat We Are Here heet. Ongedocumenteerde migranten hebben zich verenigd om op te komen voor het recht op een dak boven hun hoofd.'

Verder bestaat de doelgroep van Between Borders Amsterdam uit economische migranten. Zij willen niet zozeer weg uit hun land, maar ze voelen zich ertoe gedwongen omdat ze daar niet of nauwelijks rondkomen, vertelt De Vries. Mensen die uit onder meer Brazilië zijn gevlucht leven in Amsterdam op straat.

'Senegal is een ander voorbeeld. Daar wonen vooral vissers die amper meer kunnen werken, omdat op grond van internationale afspraken Europese bedrijven de zee leeg mogen vissen. Toch luidt de logica van de IND dat ze dan 'niet hier naartoe moeten komen'. De realiteit is dat groepen Afrikaanse ongedocumenteerde vluchtelingen in Amsterdam op straat leven. Gelukkig steunen ze elkaar waar mogelijk.'

Om ongedocumenteerden te helpen is Between Borders een jaar geleden opgericht, maar het werk wordt al veel langer gedaan. 'Door toeval ben ik hierbij betrokken geraakt', zegt De Vries. 'Ik had misschien ook de politiek in kunnen gaan, maar ik heb voor deze weg gekozen. Niemand in de politiek lijkt zich om deze groep te bekommeren, zeker niet in Europees verband. Dat is een slechte zaak. Er komen wel eens politici kijken, die beloven iets te doen. Maar na de verkiezingen zijn ze hun beloftes 'opeens' weer vergeten. Ik geloof meer in de kracht die uitgaat van vrijwilligers. Die is veel sterker.' ●

JASWINA ELAHI

Cultuurwetenschapper.
Onderzoeker
Grootstedelijke
Ontwikkelingen aan de
Haagse Hogeschool.

Gevlucht naar Nederland, maar nog steeds niet vrij

Heeft u misschien tijd om een keer met mij te praten over mijn *community*? Ik ken Ram Karki als een zeer gastvrije restaurantthouder bij wie ik in het verleden regelmatig een hapje ging eten. Ik had hem al een paar jaar niet gezien of gesproken. Ik was daarom ook nieuwsgierig naar wat hem op het hart lag. Tijdens ons gesprek vertelde hij mij dat hij deel uitmaakt van de groep etnische Nepalezen - een onderdrukte minderheidsgroep in Bhutan - en als politieke vluchteling in 2003 naar Nederland kwam. Dat wist ik niet.

Nepalezen in Bhutan onderscheiden zich qua taal en religie van Bhutanezen: de etnische Nepalezen zijn hindoes en de Bhutanezen boeddhisten. Nepalezen mogen in de publieke ruimte hun eigen traditionele kleding niet dragen en de eigen taal niet spreken. In 1985 werden zij wettelijk van het staatsburgerschap uitgesloten, behalve als zij schriftelijk konden aantonen dat zij sinds 1958 in het land woonden. Iets wat voor de vele eenvoudige en vaak analfabetische landarbeiders onmogelijk was.

In 1992 werden 'illegale' gezinnen gedwongen 'vrijwillige ver-

trekcertificaten' te ondertekenen en werden zij van hun land verdreven met weinig of geen compensatie. Sommige Nepalezen werden als 'anti-nationalistisch' beschouwd en lastiggevallen, gevangengezet en gefolterd. In de daarop volgende exodus werd Bhutan gezuiverd van bijna 100.000 Nepalezen. Zij verblijven nu in vluchtelingenkampen in Nepal, in erbarmelijke omstandigheden.

Het hervestigingsprogramma van VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR zoekt naar een nieuwe woonplek voor kwetsbare vluchtelingen. Het programma wordt ondersteund door 34 landen. Elk aangesloten land nodigt jaarlijks een aantal vluchtelingen uit om zich te vestigen. Voor Nederland is dit aantal vijfhonderd per jaar. De startpositie van zo'n 'gast' is dus een heel anders dan die van de vluchteling die zelf voor Nederland heeft 'gekozen'. De 'gast' wordt geaccepteerd op humanitaire gronden. Alleen de meest kwetsbare vluchtelingen komen daarvoor in aanmerking. Dit wordt getoetst door de IND, de COA en het ministerie van Buitenlandse Zaken. Zo geschiedde dit proces ook in 2007 voor de Nepalees-Bhutanees vluchtelingen in de Nepalese kampen.

Meneer Karki vertelt mij dat het anno 2021 goed gaat met een groot

deel van de uitgenodigde Nepalees-Bhutanees vluchtelingen. Vrijwel alle uitgenodigde vluchtelingen zijn genaturaliseerd, maar een groep van 25 ouderen, die niet kan lezen en schrijven, lukt het niet om het inburgeringsexamen te behalen. Dat is een harde voorwaarde voor naturalisatie. Vrijstelling krijgen is onmogelijk, want: regel is regel. De instanties zien geen probleem, omdat deze ouderen een vaste verblijfsvergunning hebben waarmee ze in Nederland kunnen wonen en werken.

De paradox: staatlozen worden op humanitaire gronden uitgenodigd, maar moeten voldoen aan criteria die gelden voor reguliere vluchtelingen en statushouders. Cruciaal is het behalen van het inburgeringsexamen. Daarvoor moet je kunnen lezen en schrijven. Hierdoor vallen analfabeten buiten de boot. Zodoende komen alleen de sociaal sterkeren in aanmerking voor het Nederlands staatsburgerschap. Een beleid dat in de literatuur bekend staat als *betting on the strong*.

Het beleid richt zich op menselijk kapitaal, dat vooral wordt afgelezen aan opleiding en arbeidservaring. Onze vluchtelingenbeleid schuurt tegen het UNHCR-programma, waarin ook on- en laaggeschoolden zijn opgenomen. Humanitaire gronden zijn vervan-

gen door economische gronden. De kwetsbaarheid waar ze op waren geselecteerd is nu hun valkuil geworden.

Zonder naturalisatie blijft deze groep ouderen staatloos. Met alleen een verblijfsvergunning en zonder paspoort kunnen zij niet reizen. Zij zijn in Nederland opgesloten en nog steeds niet vrij. Zij kunnen geen familie opzoeken in het buitenland, of gewoon op vakantie gaan. Ook hun behoefte om ergens bij te willen horen, om Nederlander te zijn, komt niet in beeld. Terwijl we toch zo graag willen dat 'allochtonen' moeten integreren. Deze statushouders zijn niet alleen staatloos, maar ook beroofd van fundamentele mensenrechten.

Meneer Karki attendeert gemeentes en politici al jaren op hun situatie, maar wordt in de wacht gezet of van het kastje naar de muur gestuurd. De problematiek is niet beperkt tot de 25 Nepalese Bhutanezen, maar omvat iedereen die het inburgeringsexamen niet haalt.

Terwijl we na een jaar corona snakken naar vakantie om weer kennissen, vrienden, familie in het buitenland op te zoeken, wordt zulke vrijheid onthouden aan de zwaksten onder de vluchtelingen en statushouders. Het 'humane, vrije Westen' is voor hen een leeg begrip. ●

**THOMAS
VON DER DUNK**

Publicist.
Cultuurhistoricus.

De komende Kamer als kakelhok

Moeten we er blij mee zijn, met al die nieuwe splinterpartijtjes in de Kamer? Nu wéér liefst vier erbij: BIJ1, Volt, BBB en JA21.

Je kunt natuurlijk redeneren: nu worden nog meer mensen gehoord, die zich bij de bestaande partijen ongehoord voelden (met uitzondering van Joost-Annabel, want dit retroduo dankt zijn politieke doorstart vooral aan zelfs voor hen net iets te foute appjes en foute muziek).

En inderdaad zullen die nieuwelingen ook vast gaan zeggen wat hun eigen achterban wil horen. Maar zijn ze ook bereid om naar elkáár te luisteren? Of wordt de Kamer één groot kakelhok, waar alle kippen ongeremd hun heilsboodschap verkondigen? Om dan tevreden op hun stok terug te keren, nu ze het 'toch maar lekker even hebben gezegd'?

Leidt het ook nog tot enige dialoog? De scheldpartijen tussen PVV en Denk, die beide last hebben van antidemocratische oprispingen - zich vertalend in een meldpunt voor overlast gevende Polen dan wel voor ongehoorzame Turken - bieden in dat opzicht niet echt hoop.

Want ze staan nogal scherp tegenover elkaar, deze nieuwelingen, ver op de flanken. BIJ1: extreem woke. Volt: extreem euro-

Een politieke partij moet meer zijn dan een actiegroep

fiel. JA21: extreem nationalistisch. En bij BBB is weer de boer heilig.

Of anders gezegd: BIJ1 is GroenLinks in het kwadraat. Daar koestert men het liefste óók alle onderdrukte minderheden die maar ergens te vinden zijn. Volt is D66 in het kwadraat - sociaaleconomisch is er weinig verschil: een club voor succesvolle kosmopolieten, alleen nog aan het begin van hun carrière in Brussel.

JA21 is de VVD in het kwadraat: hardcore marktdenken gecombineerd met infantiel Oranjegevoel en afkeer van het vreemde. Zij verwoordt ongegeneerd wat veel VVD'ers eigenlijk al heel lang vinden en ook zelf steeds meer hardop durven zeggen. BBB is het CDA in het kwadraat: vol van agrarisch (res)sentiment jegens de Randstad.

Voorheen mopperden hun kiezers in de marge van andere partijen dat het niet hard genoeg hun kant uitging. Nu hebben zij zich zelfstandig gemaakt en zich opgesloten in hun eigen bubbel, waarbinnen zij niet meer met een

ietsje-pietsje-andersdenkende worden geconfronteerd.

Elk deelbelang zijn eigen partij?

Het gevaar van monomanie ligt zo op de loer. Een politieke partij moet meer zijn dan een actiegroep.

Dat monomane komt misschien - leuk voor de kijkcijfers van de media - de levendigheid van de 'debatten' ten goede, maar geldt dat ook voor hun kwaliteit? Een parlement is ook iets anders dan een debatclub, al is ons woord 'parlement' wel afgeleid van de bezigheidstherapie die eindeloos spreken voor sommige lieden vormt.

Kamerleden zijn niet alleen volksvertegenwoordigers. Zij zijn ook wetgevers en controleurs van de macht. Niche-politici moeten dus ook meebeslissen over thema's waarvoor zij níet speciaal gekozen zijn.

Neem de confrontatie in *Nieuwsuur* van Esther Ouwehand met een dierenfundamentalist uit haar achterban. Hoe de fractie het waagde om enige tijd te spenderen

aan andere onderwerpen dan de bio-industrie - pensioenen bijvoorbeeld - zolang er nog ergens een varken in nood gered moest worden? Daar waren toch andere partijtjes voor?

Om dat te kunnen, om als fractie een zinnige (wetgevende) bijdrage te kunnen leveren op de belangrijkste politieke terreinen, is een zekere omvang nodig, toch tenminste wel een zetel of acht à tien. Dat haalt de helft van de Kamerfracties bij lange na niet eens.

Ten tweede moet er dan ook een zekere interne samenhang bestaan qua opvattingen over al die andere punten, anders scheurt zo'n club al snel uiteen. Dat is ook iets wat we de afgelopen decennia voortdurend hebben gezien bij vrijwel alle nieuwkomers die met de pretentie binnenkwamen dat ze de boel eens even goed zouden opschudden.

Ze bleken vooral bezig met zichzelf op te schudden. De interne conflicten waren niet van de lucht: bij de LPF en FvD (dat wordt vast opnieuw leuk, nu Wybrand Haga onder het corona-yogajes evenveel stemmen heeft gescoord als Baudet), bij Denk, bij alle ouderenpartijen die de afgelopen kwarteeuw het Binnenhof in en uit zijn gemarkeerd.

Zeker, één risico lopen de eenmansfracties van BIJ1 en BBB niet: een interne scheuring. Maar misschien moeten we zelfs dát niet uitsluiten. •

Baudet en de Biblebelt: bondgenot

● EWOUT KLEI

Onderzoeksjournalist Sander Rietveld (*Zembla*) groeide op in een orthodox-protestants milieu in de Biblebelt. Zijn ouders steunden de *EO*, stemden op de Reformatorische Politieke Federatie - die in 2000 opging in de Christen-Unie - en zagen 'links' als het kwaad. Een aantal jaar geleden zag Rietveld zijn christelijke oud-docent Cor Verkade, van de Evangelische Hogeschool in Amersfoort, opduiken als prominent sympathisant van Forum voor Democratie. En Verkade is niet de enige. Een minderheid onder orthodoxe christenen voelt zich aangetrokken tot

het radicaal-rechtse gedachtegoed van Thierry Baudet en Geert Wilders. Hierover schreef Rietveld het boek *Nieuwe Kruisvaarders*.

Waar bestaat deze aantrekkingskracht uit?

'Een deel van de orthodoxe christenen heeft theocratische neigingen.

'Baudets christendom is niet iets van de ziel, maar van de grond'

Ze menen te weten wat Gods wil is in deze wereld en willen die opleggen aan de samenleving. Dat kan niet, want we leven hier in een seculiere samenleving. De geïdealiseerde christelijke samenleving is ver weg. Dit zorgt voor een gevoel van verlies, maar kan ook leiden tot slachtofferdenken. Want een 'linkse elite' zou hiervoor verantwoordelijk zijn. Op zulke gevoelens spelen populistten ook in. Zij geloven eveneens in een geïdealiseerd verleden dat er niet meer is, en in een elite die het volk zou hebben verraden. Populisten worden door sommige orthodoxe christenen als bondgenoten gezien in hun kruistocht tegen die elite en de islam, helemaal als ze - zoals Thierry Bau-

THIERRY BAUDET EN KEES VAN DER STAAIJ IN DEBAT, GEORGANISEERD DOOR HET REFORMATORISCH DAGBLAD, DECEMBER 2018 (BEELD: YOUTUBE)

en in een kruistocht tegen de islam

BEELD: SANDER RIETVELD

det en Viktor Orbán - zich ook op het christendom beroepen. Voor Baudet is het christendom een *identity marker*. Wij zijn christenen, of je het gelooft of niet. Het is een uiterlijk christendom wat hij voorstaat. Hij spreekt over 'onze fantastische religie'. Met Jezus en met de Tien Geboden heeft dit echter niets te maken. Het gaat om een christendom, een domein, een grond. Zijn christendom is niet iets van de ziel, maar van de grond.'

Wie zijn in christelijk Nederland de belangrijkste steunpilaren van het radicaal rechtse populisme?

'De afgelopen jaren zag ik allerlei soorten christenen in de entourage van Baudet en Wilders. Twee belangrijke steunpilaren waren de orthodox-protestantse ondernemers Cor Verkade en Jan Louis Burggraaf, die Baudet financieel sponsoren. Daarnaast heb je de katholieke publicist Robert Lemm, die het Forum van conservatieve ideeën voorziet, en de katholieke bekeerling Tom Zwitter van uitgeverij De Blauwe Tijger, die radicaal-rechtse boeken uitgeeft, in zijn video's de boerenprotesten ondersteunt en zegt dat het coronavirus een hoax is. Ook wordt Baudet gesteund door de hervormde predikant Henk Jan Prosman, die eerst bekend stond als de PVV-dominee. Daarnaast sympathiseren ook sommige evangelische voorgangers met rechts populisme, zoals

'Moslims zijn het symbool van de vreemdelingen die hier volgens de SGP niet horen'

Joël Boertjens, die uiterst kritisch is over de islam. En ten slotte heb je de extreemrechtse publicist Paul Beliën uit Vlaanderen, die Wilders steunt, en natuurlijk de orthodox-protestantse Bart Jan Spruyt, die eerst bij Geert Wilders zat en later sympathiseerde met Baudet. Het gaat al met al om een divers gezelschap van orthodox-protestantse, conservatief-katholieke en evangelische mannen.'

Wilders is atheïst, Baudet is 'cultuurchristelijk' en staat net als Trump niet bekend om zijn christelijke levensstijl. Wat hebben deze politici aan deze steun uit orthodox christelijke hoek, behalve stemmen? Is er soms meer dat hen bindt?

'Ze zijn er om een stempel van goedkeuring te geven. Dit geldt zeker voor Baudet. Voor hem is het cultuurchristendom heel belangrijk. Het draait niet slechts om een christelijk sausje. Het christendom is een belangrijke pijler in zijn verhaal. Hij wil een blank, christelijk Europa. Baudet weet heel goed dat het cultuurchristendom zonder ware christenen tot mislukken is gedoemd. SGP-leider Kees van der

tank, de latere politieke partij Forum voor Democratie, toen heeft Verkade voor een onderkomen gezorgd in de kelder van zijn pand aan de Herengracht in Amsterdam.'

De orthodox protestantse SGP beweegt zich steeds meer in populistisch, anti islamitisch vaarwater, zo schrijf je in je boek. Als het over het 'weren' van 'valse godsdiensten' gaat heeft Kees van der Staaij het niet over het katholicisme, hindoeïsme of jodendom, maar over de islam. Hoe komt dat?

'De SGP-achterban, zo blijkt uit onderzoek, denkt zeer nativistisch. Ze vinden zichzelf geen racisten natuurlijk, maar willen een politiek beleid dat de inheemse bevolking bevoordeelt ten opzichte van immigranten. Moslims zijn het symbool van de vreemdelingen die hier volgens de SGP niet horen. Ze zijn niet alleen mensen die er anders uitzien, maar hebben ook nog eens een andere religie. De SGP zet de islam continu neer als een bedreiging, als een gevaar voor de rechtsstaat. Vroeger, ten tijde van SGP-leider dominee Kersten, waren de katholieken en de Joden de vijand. Kersten was een antisemit en mocht na de Tweede Wereldoorlog niet terugkeren in de Tweede Kamer. Maar de SGP is tegenwoordig niet meer antisemitisch maar fel pro-Israël, onder invloed van het christenzionisme.'

Over dat christenzionisme gesproken: hoe vallen de antisemitische appjes en vermeende antisemitische uitspraken van Baudet eigenlijk bij zijn orthodox christelijke fans?

'Veel orthodoxe gelovigen moeten daar niets van hebben. Maar ik vind het opvallend dat er ook chris-

Staij wees hem daar ook een keer op tijdens een debat. Cultuurchristendom is volgens Van der Staaij als een bos bloemen zonder wortels, Baudet is niet geworteld in de grond van het ware christendom. De FvD-leider voelt dat. Daarom heeft hij 'echte christenen' nodig die hem steunen, zodat hij toch die verworteling heeft en zijn cultuurchristendom niet verdort. Daarom zoekt hij ook toenadering tot de SGP, vermoed ik.'

Cor Verkade wilde toch ooit een 'heidense' SGP, wat het Forum voor Democratie misschien wel feitelijk is?

'Klopt. Verkade begrijpt dat de SGP niet-christenen afschrikt. Hij wilde daarom een conservatieve partij voor niet-christenen, een heidense SGP. In 2014 was hij hier al mee bezig. De naam Thierry Baudet circuleerde toen ook, vertelde hij mij, maar ze hebben uiteindelijk een conservatieve CDA-prominent benaderd. Die zei echter dat hij pas mee wilde doen als er een miljoen op tafel zou worden gelegd. Dus het ging niet door. Maar toen Baudet een jaar later een onderkomen zocht voor zijn denk-

tenen zijn die er weinig moeite mee lijken te hebben. Ze zijn pro-Israël en steunen rechtse Israëlische politiek, maar moeten van linkse Joden niets hebben. Dan duiken opeens oude grimmige beelden op, zoals bij het demoniseren van George Soros, de *Geldmensch*.

‘In evangelische kringen (evangelischen zijn christenen die de nadruk op Jezus leggen en geloven in een ‘geestelijke strijd’ tussen engelen en demonen, red.) is de liefde voor de Joden voorwaardelijk, maar ook instrumenteel. De Joden zijn namelijk degenen die de mechaniek van de Eindtijd in werking stellen. Het Joodse volk keert weer terug naar Israël: dan vindt de herbouw van de tempel plaats op de plek waar nu de Rotskoepel-moskee staat, dan komt de Antichrist, die twee derde van de Joden zal vernietigen. Pas dan kan Jezus terugkomen en zijn Rijk in Jeruzalem oprichten, waar hij met de christenen zal heersen over de aarde. Heel pro-Joods is dit denken dus niet.

‘Naast die fanatieke Israëlliefde leidt dit denken ook tot islamofobie. Het zijn de vermaledijde moslims die zich verzetten tegen de joodse heerschappij. Christenen voor Israël, de pro-Israëlische lobbyorganisatie uit Nijkerk, is heel erg anti-Palestijns. Ze nodigden vaak Wiesje de Lange uit, een extremistische schrijfster die zei dat het conflict in het Midden-Oosten alleen kon worden opgelost door de totale vernietiging van het Palestijnse volk. En Christenen voor Israël heeft grote invloed op de koers van de ChristenUnie en de SGP, maar kan het ook goed vinden met de PVV.’

Gert Jan Segers heeft zich in het verleden, als directeur van het wetenschappelijk bureau van de partij, zeer kritisch over de islam uitgelaten. De islam is fout, omdat de islam ontkent dat Jezus de zoon van God is. Maar dat doet toch iedereen die niet christelijk is? Waarom pikt hij de islam er als enige uit?

‘De ChristenUnie-leider is zeven jaar in Caïro geweest als evangelist en heeft daar - naar eigen zeggen - de donkere kant van de islam ontdekt. Bij zijn aantreden, eerst als directeur van het wetenschappelijk

‘De ChristenUnie zelf heeft het nu ook over een geestelijke strijd met de islam’

instituut en daarna als Kamerlid, is de ChristenUnie de islam steeds meer als een bedreiging gaan zien. Zo omschrijft Segers moslims als potentiële ‘ja maar’-zeggers. ‘We keuren de aanslagen niet goed, maar... En achter dat ‘maar’ volgt dan toch een vorm van vergoelijking en begrip.’ Hiermee maakt Segers moslims naar mijn mening potentieel verdacht, alsof ze stiekem toch terrorisme steunen.

‘De ChristenUnie probeert rechtsstatelijk te zijn. Dat komt door het Gereformeerd Politiek Verbond, een van de twee partijen waaruit de ChristenUnie is voortgekomen. Maar je ziet, en dat komt mede dankzij Segers, een verschuiving naar populistische retoriek. Zo waarschuwde hij in 2013 voor de gevaren van een islamitische meerderheid, terwijl de laatste cijfers een heel lichte stijging laten zien. Het percentage moslims stijgt nauwelijks. Met andere woorden: Segers doet aan angstretoeriek, houdt zich niet aan de feiten. En soms zoekt de ChristenUnie hierbij de grenzen van de rechtsstaat op. Godsdienstvrijheid geldt wel voor christenen, maar als er in de krant een bericht staat over foute Koranlessen, wordt geopperd dat de inspectie naar de moskee moet. Je zult Segers nooit horen zeggen dat de inspectie ook naar de kerk moet.’

Is Segers de enige in de ChristenUnie die het anti-islamverhaal promoot, of zijn er ook anderen?
‘Heel opvallend vind ik dat het wetenschappelijk instituut van de partij pleitte voor ‘gezond nationalisme’. De directeur van het weten-

schappelijk instituut wilde samenwerking met rechtse populistische partijen ‘niet uitsluiten’. Een andere medewerker verdedigde in een publicatie een strikter vluchtelingenbeleid, met beroep op de ‘Bijbelse lijn’ van ‘de zuivere nationale gemeenschap’. Hoewel Segers snel afstand nam van deze publicatie is het veelzeggend dat dit verhaal wel geschreven werd.’

Is het islamstandpunt van de ChristenUnie ook niet kritischer geworden vanwege evangelische invloeden? Zonder evangelische christenen over één kam te willen scheren: zij zijn in het algemeen een stuk negatiever over de islam dan gereformeerden.

‘In evangelische kringen wordt de islam nogal eens als een duivelse macht gezien. Ze spreken over een geestelijke strijd. De ChristenUnie zelf heeft het nu ook over een geestelijke strijd met de islam. Dit roept allemaal beelden op. Dat er achter de islam een boze geest, een demon, schuilgaat. Onder evangelische christenen kom je - vanwege hun sterke focus op de Eindtijd - meer complotdenken tegen dan onder gereformeerden. Het geloof in een strijd met demonen en de Antichrist wordt door sommige gelovigen moeiteloos gecombineerd met QAnon en het pedofielen-netwerk van de *cabal*.’

In je boek las ik ook over de European Christian Political Movement, een internationale politieke organisatie die in 2004 door de ChristenUnie is opgericht en, zo blijkt uit je boek, banden

heeft met extreme conservatieve groeperingen. Hoe zit dit precies?

‘De ECPM is een soort Europese politieke partij waarin nationale partijen participeren. De ChristenUnie is de oprichter van deze beweging, die haar hoofdkantoor in Amersfoort heeft staan. Maar de SGP is eveneens lid, net als veel Oost-Europese partijen. In Nederland heeft de ChristenUnie een gematigd imago, maar in Europa ligt dit toch heel anders. De ECPM herbergt allerlei ultraconservatieve individuen en organisaties, die extreme opvattingen hebben over abortus, homorechten en vrouwenrechten. Daarnaast zijn er allerlei lijntjes met radicaal rechts. Zo was een van de ECPM-parlementariërs in Brussel een radicaal-rechtse politicus van Alternative für Deutschland. Ook was er een Poolse politicus die zich had afgesplitst van de (ultraconservatieve regeringspartij, red.) PiS, omdat hij deze partij te links vond. Het meest opmerkelijke voorbeeld vind ik een Roemeense activist, die is aangesloten bij de denktank van de ECPM. Hij is niet alleen fel tegen abortus, maar was ook woordvoerder van een fascistische beweging die tegen de Roma is. Daarnaast was hij eindredacteur van een neo-nazi-website die is opgezet door David Duke, oud-leider van de Ku Klux Klan. ECPM neemt officieel afstand van elke vorm van extremisme en racisme en zegt niets te maken willen hebben met radicaal-rechts. Maar het is opvallend dat deze connecties telkens weer opduiken. En pas als er ophef is stapt ECPM eruit. Zoals in 2019 bij het Dignitatis Humanae Instituut in Rome, toen Steve Bannon er een school voor populistische partijen wilde maken. Maar Bannon was in 2014 al *keynote speaker* op een congres van dit instituut en werd in de jaren daarna steeds belangrijker.’

Er was ook een link tussen de SGP en de Hongaarse regeringspartij Fidesz van Orbán, las ik. Wat hebben die twee partijen met elkaar te maken?

‘In 2002 was het huidige SGP-Kamerlid Roelof Bisschop, op dat moment een vooraanstaande historicus uit de gereformeerde gezindte, in het Hongaarse parlement in Boedapest voor een confe-

rentie met politici van Fidesz. In zijn toespraak verdedigde Bisschop de theocratische gedachte, en ook het idee dat God met bepaalde volkeren een verbond zou hebben gesloten. Zo bestaat er volgens Bisschop een bijzondere band tussen God en het Nederlandse volk, omdat het calvinisme in Nederland eeuwenlang een dominante factor was. Hetzelfde geldt voor Hongarije, zegt hij, waar het gereformeerde protestantisme van oudsher ook een grote rol speelt. Politici van Fidesz hadden hier nooit op die manier naar gekeken en werden enthousiast. Toen ik Bisschop sprak voor mijn boek zei hij tegen mij: 'Het christelijke nationalisme van Orban komt uit dezelfde bron als de theocratie van de SGP.'

Hongarije verandert nu echt in een autoritaire staat, waar onafhankelijke media aan banden worden gelegd. Gaat dit de SGP niet iets te ver?

'De SGP zegt dat ze zich zorgen maakt. Maar ze verbindt hier vervolgens geen consequenties aan. En bij de Hongaarse hetze tegen George Soros negeren SGP'ers dat het hier om een antisemitisch hondenfluitje gaat. SGP en de ChristenUnie onthielden zich van stemming, toen het Europees Parlement stemde over een voorstel om Hongarije aan te pakken.'

In je boek schrijf je ook over de invloed van extremistische conservatief christelijke organisaties als the John Birch Society, de Nieuwe Apostolische Reformatie dominionisten, Tradition, Family and Property, CitizenGo en World Congress of Families. Hoe machtig zijn deze rechtse NGO's? Doen zij eigenlijk niet hetzelfde als de Open Society Foundation van George Soros, maar dan omgekeerd?

'Het is echt lastig om in te schatten hoe machtig ze zijn. In Nederland

is hun invloed gering, maar in Hongarije, Rusland en Spanje hebben deze rechtse organisaties zeker invloed. Ze financieren de *culture wars*, net als George Soros. Maar het verschil is dat Soros' Open Society Foundation transparant is, terwijl deze organisaties heel schimmig opereren. Het gaat om *dark money*.'

Waarom richten deze organisaties zich juist nu op Europa?

'Eerst waren de communisten de externe vijand van orthodoxe christenen, na de val van de Muur werd het de islam'

'Ze denken dat ze het tij mee hebben vanwege het succes van het populisme in Europa. Ze hopen dat dit leidt tot een heropleving van een christelijk Rijk. Daarom wordt er veel in Europese campagnes geïnvesteerd. Je moet het ijzer smeden als het heet is.'

In de jaren zeventig en tachtig was het communisme dé grote tegenstander, in de beleving van veel orthodoxe christenen. Nu lijkt de islam het communisme te hebben verdrongen als boeman. Moet er voor het zelfbeeld van de eigen groep per se een vijand zijn?
'Als je kijkt naar de meer fundamentalistische kringen, dan zie je sterke vijandbeelden. Een externe vijand is nodig om het niveau van dreiging in stand houden, zodat bij

de eigen groep de neuzen dezelfde kant op staan. Het groepsgevoel wordt versterkt, het gevoel dat 'wij' dankzij 'hen' slachtoffers zijn.

'Eerst waren de communisten de externe vijand van orthodoxe christenen, na de val van de Muur werd het de islam. De christelijke organisatie Kruistochten, tegenwoordig Open Doors geheten, richtte zich aanvankelijk alleen op christenen achter het IJzeren Gordijn. Na 1989 verschoof de aan-

BEELD: SANDER RIETVELD

Ten slotte: hoe mainstream zijn moslimhaat, racisme en homo haat onder orthodoxe christenen nu eigenlijk?

'Er zijn weinig orthodoxe christenen die besluiten om PVV of FvD openlijk te gaan steunen. Dominee Prosman is echt een uitzondering. Wat je wel ziet is dat SGP en ChristenUnie kritischer worden over de islam, mede in reactie op het succes van PVV en FvD. En onder de orthodoxe achterbannen van ChristenUnie en SGP wordt er negatief over de islam gedacht. Bij SGP'ers domineert het nativistische, bij evangelische christenen het demonische. Toch zie je ook een ontwikkeling de andere kant op. Orthodoxe christenen zijn tegenwoordig een stuk toleranter tegenover homoseksuelen dan twintig jaar geleden. En de ChristenUnie komt op voor vluchtelingen. In mijn boek heb ik ontwikkelingen in kaart gebracht die een deel van het verhaal vertellen. Maar ik wil benadrukken dat lang niet alle orthodoxe christenen gevoelig zijn voor radicaal-rechts, of zich meer in die richting gaan bewegen.' ●

dacht naar christenen in de islamitische wereld. Die wereld werd door evangelische christenen met zware termen beschreven. Het ging over een duistere geestelijke macht, die miljoenen zielen gevangen houdt en christenen onderdrukt. En met die christenen, die slachtoffer waren, kon je je identificeren. In 2005 sloeg Open Doors alarm in het onder evangelische christenen veel gelezen blad *Uitdaging*. De 'oprukkende islam' zou wel eens kunnen leiden tot christenvervolging in Nederland. Er zou zelfs al een handboek voor vervolgte christenen in de maak zijn, berichtte *Uitdaging*. Het verdedigen van religieuze vrijheid ligt vlakbij het zaaien van angst. Al moet ik zeggen dat Open Doors tegenwoordig een stuk gematigder lijkt.'

Oud-Februaristaker (94): 'We moeten racisme en fascisme'

Wat was oud-verzetsman Max van den Berg (94) graag naar de jaarlijkse antiracismedemonstratie in zijn woonplaats Amsterdam gekomen, op 21 maart. Maar helaas: hij was nog zwakjes na een recente coronabesmetting. We spraken de activist in zijn woning in Oud-West: over zijn verleden, zijn deelname aan de Februaristaking van 1941 en waarom verzet tachtig jaar later weer nodig is. 'De PVV en FvD zijn overduidelijk racistisch.'

● EWOUT KLEI

In februari ontving Van den Berg (pagina rechts) de Andreaspennig van de stad Amsterdam, die hem persoonlijk werd uitgereikt door locoburgemeester Marjolein Moorman (PvdA). 'Deze penning is mij gegeven vanwege het voortdurend voortzetten van het gedachtegoed van de Februaristaking. Dus dat heeft allemaal met racisme en discriminatie te maken.'

Van den Berg heeft deze erepenning ontvangen op voordracht van Stichting 1940-1945, waarvan hij nog steeds redacteur is, en van het Verzetsmuseum, dat door hem mede is opgericht. Van den Berg beschouwt deze penning bovendien als een eerbetoon aan het Comité 21 Maart, waarvan hij ruim een jaar actief lid is.

Flessendoppen voor Spanje

Wie is deze 94-jarige activist? Van den Berg is een echte Amsterdammer, op 1 januari 1927 geboren in de Jordaan. Dat was toen een armoedige buurt, waar veel arbeiders en kleine handelaren woonden. Zijn familie had het goed. Zijn Joodse vader was diamantbewerker, en die arbeiders verdienden twee keer zo veel als andere arbeiders. 'We hadden zelfs een dienstmeisje.'

De economische crisis van de jaren dertig gooide roet in het eten. Zijn vader werd ontslagen, zijn grootvader - die een winkel had in 'koloniale waren' - ging failliet en de familie moest de eindjes aan elkaar knopen. 'Mijn vader ging naar Nijmegen om werk te zoeken, mijn moeder verhuisde naar Zuid en begon een pension, maar omdat ze veel te gul was moesten we hier na zes maanden weer mee stoppen.'

De politieke situatie veranderde. Begin 1933 kwam Adolf Hitler aan de macht. Een gebeurtenis die op dat moment nog geen grote indruk maakte op de zesjarige Max. Het Jordaanoproer van 1934 tegen de harde bezuinigingspolitiek van premier Hendrikus Colijn deed dat wel. 'We woonden niet meer in de Jordaan, maar vanwege de rellen kon ik toen niet naar school. Het was te gevaarlijk.'

De eerste politieke actie waaraan Max meedeed was het verzamelen van flessendoppen voor Spanje. Tussen 1936 en 1939 vond in Spanje een bloedige burgeroorlog plaats tussen de linkse republikeinen en de rechtse nationalisten, die door Adolf Hitler en Benito Mussolini werden gesteund. Met het verzamelen van doppen van melkflessen - die tin bevatten, waarmee wapens konden worden gemaakt - droegen Max en de jonge activisten bij aan de strijd tegen de

fascistische Spaanse generaal Franco.

Willy Lages

De vader van Max was Joods, maar was getrouwd met een niet-Joodse. Daarom was hij vrijgesteld van deportatie. 'Maar mijn grootouders zijn in 1943 vergast in Sobibor, en mijn oom en tante en mijn neefje Jopie, die ook mijn beste vriend was, zijn vermoord in Auschwitz.'

Van den Berg vertelt dat zijn oom en tante, samen met hun zoon Jopie, bij het gezin Van den Berg waren ondergedoken. 'Maar helaas werden ze verraden. Mijn vader werd toen ook gearresteerd en naar

het doorgangskamp Westerbork in Drenthe gebracht. Gelukkig hebben we hem met veel moeite vrij gekregen.'

'Mijn moeder is toen gaan protesteren bij SS-officier Willy Lages (foto), hoofd van de *Zentralstelle für jüdische Auswanderung* (het centraal bureau voor Joodse emigratie, red.) in Amsterdam. Ik ging met mijn moeder mee om te vertalen, want ik sprak toen beter Duits dan zij. Lages vertelde ons dat we moesten bewijzen dat mijn ouders gemengd getrouwd waren en hun kinderen christelijk opgevoed. Om dat te doen moesten we helemaal naar Stadskanaal naar een doopsgezinde dominee die daar woonde. Dus eerst met de trein naar Zwolle, dan met het boemeltje naar Emmen, en dan een uur in de bus. Stadskanaal is een heel langgerekt dorp. Dat wisten we niet, dus we stapten te vroeg uit de bus en moesten - terwijl het heel warm was - nog bijna een uur lopen.'

De dominee wilde Max en zijn moeder eerst niet helpen. 'Hij zei dat we maar over drie maanden terug moesten komen. Toen is mijn moeder bewusteloos gevallen. Dat was te veel voor haar. De dominee schrok zich natuurlijk een ongeluk. Ik legde hem uit dat hem om mijn vader ging, die in Westerbork zat. 'Had dat nou meteen tegen mij gezegd', zei hij tegen mij. Want wat

WILLY LAGES (BEELD: NATIONAAL ARCHIEF)

en meer weerstand bieden tegen

EEN RAZZIA OP HET JONAS DANIEL MEIJERPLEIN TE AMSTERDAM IN 1941 (BEELD: NATIONAAL ARCHIEF)

was het geval? Een paar weken eerder had een ander lid van de familie van mijn moeder ook bij de dominee aangeklopt, omdat hij moest bewijzen dat hij een volbloed Ariër was. Dat was nodig, omdat hij wilde vechten voor de nazi's aan het Oostfront. De doopgezinde dominee wilde geen nazi's helpen. Mijn vader is uiteindelijk teruggehaald uit Westerbork en heeft de oorlog overleefd. Ook is hij niet gesteriliseerd. Joden die gemengd gehuwd waren moesten zich laten steriliseren van de Duitsers, maar omdat veel dokters dit beleid niet steunden, gaven ze valse sterilisatiebewijzen af.'

Februaristaking en Septemberstaking

Max van den Berg nam ook deel aan de Februaristaking van februari 1941. 'Leden van de WA, de militante tak van de NSB, vielen een tijdje Joodse handelaren aan het Waterlooplein lastig en schopten hun kraampjes omver. Een groepje Joodse jongeren, van de bokssvereniging Maccabi, besloot om terug te vechten. In de knokpartijen die volgden werd NSB'er Hendrik Koot

'Ik stond met klasgenoten te praten toen tramconducteurs langskwamen en zeiden: 'Wij staken tegen de Jodenvervolgung'. Toen zeiden ik en twee vrienden: 'Dan gaan wij ook staken'

neergeslagen, die niet veel later in het ziekenhuis overleed. De Duitsers hebben toen zo'n vierhonderd Joden opgepakt en naar het concentratiekamp Mauthausen gestuurd. In euthanasiecentrum Hartheim zijn toen ook velen vergast. Het waren de eerste gasexperimenten van de nazi's. De Communistische Partij Nederland heeft in reactie op de razzia's een algemene staking uitgeroepen.'

Van der Berg ging op 25 februari naar school in de Zocherstraat, een driejarige HBS. 'Ik was daar met mijn klasgenoten aan het praten, vlak voordat de school begon, toen er plotseling tramconducteurs

vanuit de Havenstraat de Overtoom opkwamen en zeiden: 'Wij staken tegen de Jodenvervolgung'. Toen zeiden ik en twee vrienden: 'Dan gaan wij ook staken.' We hebben alle schooltassen over de weg gelegd, zodat de mensen met hun fietsen over de stoep verder moesten wandelen. We hebben ook een schoolstaking georganiseerd. Die mislukte. De meeste klasgenoten gingen toch naar de les, toen de meester woedend naar buiten kwam. Met een kleine groep ben ik echter doorgegaan. We hebben de hele dag door de stad gelopen. De trams reden niet meer, overall waren mensen met elkaar in dis-

cussie, er heerste een opgewonden sfeer. Twee dagen later moesten we bij de directeur komen. Maar ja, hij vond het zelf ook heel naar wat er gebeurd was met de Joden. Op dat moment vond ik de directeur een vreselijke lafbek. Later, toen ik ouder werd, begreep ik wel dat hij ook zijn verantwoordelijkheid had.'

Van den Bergs ouders waren sociaaldemocraten, maar hijzelf had meer sympathie voor de communisten. 'De Sovjet-Unie is in 1991 als gevolg van een enorme bureaucratie in elkaar gestort. Het was niet democratisch meer. Maar in de jaren dertig en veertig vond ik het communisme geweldig, want de communisten waren recht door zee. Ze zeiden waar op het stond. Ik vond sociaaldemocraten maar slap. Vlak na de oorlog was de CPN bovendien de enige partij die zich verzette tegen de koloniale oorlog in Indonesië. In september 1946 is er in Amsterdam en andere steden massaal tegen de koloniale oorlog gestaakt. Daar heb ik ook aan meegedaan. Dit jaar is dat precies 75 jaar geleden. Maar de Septemberstaking tegen het kolonialisme heeft de geschiedenisboekjes helaas niet gehaald, terwijl de Februaristaking elk jaar herdacht wordt.'

Van de PVV van Geert Wilders en Forum voor Democratie van Thierry Baudet moet hij niets hebben. 'Tegen hun racistische gedachtegoed demonsteren we. Ik vanuit mijn bed, haha.' Het grootste gevaar vindt Van den Berg echter niet Wilders en Baudet zelf, maar het 'wegkijken' van de grote massa.

'Dat weggijken is heel gevaarlijk. Net als het normaliseren van PVV en FvD in de media. Het is overduidelijk dat beide partijen racistische bewegingen zijn. Artikel 1 van de Grondwet verbiedt discriminatie. We moeten meer weerstand bieden tegen racisme en fascisme. Een beweging die zich hiertegen verzet. Zoals we in 1941 ons verzetten tegen de deportatie van de Joden, en in 1946 tegen de vuile koloniale oorlog in Indonesië.' •

LODDY VAN DE KAMP

Rabbin en publicist.

We moeten de vergelijking met de Jodenvervolgung juist wél aandurven

Het is 1944. Consul Selahattin Ülkümen, die de Turkse regering vertegenwoordigt op het Griekse eiland Rodos, laat zich niet onder druk zetten door de Duitse generaal Ulrich Kleemann. De stem van de generaal dondert als hij de consul toespreekt.

‘Excellentie, de Führer Adolf Hitler draagt mij als Duits bevelhebber op om alle Joden op dit eiland te deporteren. Daarom weiger ik te accepteren dat u zich verzet tegen het wegvoeren van Joden van dit eiland, ook de Turkse Joden.’

Ülkümen staat op. ‘Voor de Turkse wetgeving zijn alle burgers gelijk. Wij maken geen onderscheid tussen onze burgers die Jood, christen of moslim zijn.’

De consul weet met een list dertien Turkse Joden en 41 Griekse Joden, die getrouwd zijn met Turkse staatsburgers die op het eiland wonen, voor deportatie naar de vernietigingskampen te behoeven. Maar Kleemann ontdekt dat de consul hem flink om de tuin heeft geleid om de Joodse levens te redden. De nazi's nemen wraak en bombarderen het consulaat. De jonge echtgenote van de consul, in verwachting van haar eerste kind, komt daarbij om het leven.

‘Voor onze wetgeving zijn alle

Het gaat niet om hoe het toen afliep. Het gaat om hoe het allemaal begon

burgers gelijk. Wij maken geen onderscheid tussen onze burgers die Jood, christen of moslim zijn.’ Ook de Marokkaanse sultan Mohammed V liet zich in de Tweede Wereldoorlog leiden door deze gedachte. Marokko, toen een Franse kolonie, had vanwege het met Hitler collaborerende Vichy-Frankrijk ook met de nazi's te maken. Maar dankzij de standvastigheid van de sultan kon ook het grootste deel van de Marokkaanse Joden worden gered.

Zodra wij het in Nederland hebben over het achterstellen, criminaliseren en uitsluiten van Turkse Nederlanders, Marokkaanse Nederlanders of moslims in het algemeen, dan wordt er meteen geroepen dat je geen parallellen mag trekken met de Holocaust. Daarop ligt een taboe. Gelukkig stoort niet iedereen zich hieraan. Zoals schrijver Arnon Grunberg,

die in zijn 4 mei-toespraak van vorig jaar stelde: ‘Als ze het over Marokkanen hebben, dan hebben ze het over mij.’

Toch is het niet zo dat je vergelijkingen met de Jodenvervolgung te pas en te onpas mag gebruiken. Tegenstanders van het coronabeleid en de bio-industrie die deze vergelijking maken, of boze boeren, gaan een morele grens over. De vergelijking met de Jodenvervolgung mag - en mogelijk: moet - worden gemaakt alleen bij het specifiek discrimineren en uitsluiten van bepaalde bevolkingsgroepen.

In deze discussie komt stevast het argument naar voren dat alleen maar uitsluiting iets anders is dan deportatie of *Endlösung*. Politieke slogans als ‘Korans verbieden en moskeeën sluiten’ of ‘Het moet afgelopen zijn met het binnenloodsen van ongehoorde aantallen kwaadwillende agressieve elemen-

ten’ zijn, aldus deze redenering, niet te vergelijken met het deporteren van de Joden naar vernietigingskampen. Maar dat argument is niet relevant. Het gaat niet om hoe het toen afliep. Het gaat om hoe het allemaal begon.

Aanvankelijk ging het alleen nog maar over het uitsluiten van Joden, het ontslaan van Joden, het verbod om nog langer deel te nemen aan de samenleving, dat Joden geen volwaardige burgers meer waren. Elf jaar na Hitlers machtsgreep hield consul Ülkümen zijn rug recht tegenover generaal Kleemann om Turkse en Griekse Joden te redden. Net zoals Sultan Mohammed V ook niet wilde buigen voor de nazi's en alles deed om zijn Joodse onderdanen te beschermen.

Om het nú niet verder te laten ontsporen, luisteren we naar de waarschuwendende woorden van Arnon Grunberg. Pas als we het aandurven om juist wél de vergelijking met de Jodenvervolgung te trekken kunnen we nu nog veel redden. Weigeren we het verhaal van de Shoa, de vernietiging van Joods Europa, de kracht van een consul op Rhodos en de durf van de sultan in Marokko te gebruiken als waarschuwing voor nu, dan missen wij die unieke kans om onze samenleving voor iedereen leefbaar te houden. Met G'd bewaar alle gevolgen van dien. ●

Friswerkt voor een nieuwe frisse start!

Opleiding en Training

- Cursus Nederlands privés
- Inburgeringcursus (A1 / A2)
- NT2 Staatsexamen 1
- NT2 Staatsexamen 2

- ✓ Kleine groepen
- ✓ Extra arbeidsmarkt begeleiding

Re-integratiediensten

Onze trajecten van het UWV zijn:

- Job coaching
- Werkfit maken
- Naar werk

Of modulaire diensten:

- Participatie interventie
- Bevorderen maatschappelijke deelname
- Begeleiding bij scholing

Arbeidsbemiddeling

Ben je opzoek naar een baan?

Wij re-integreren en bemiddelen mensen naar een nieuwe baan.

Osman Kavala, de ‘Soros van Turk waarom?’

1.250 dagen zit hij in de gevangenis, zonder ooit veroordeeld te zijn. De Turkse miljonaire en filantroop Osman Kavala (63) werd eerst ervan beschuldigd het brein te zijn achter de Geziparkprotesten van 2013. Vervolgens zou hij betrokken zijn bij de mislukte coup van 2016. Experts zeggen dat hij louter om politieke redenen vastzit.

● EWOUT KLEI

Hij is ondernemer, maar Osman Kavala werd in Turkije vooral bekend vanwege al het liefdadigheidswerk dat hij doet. Kavala werd in 1957 in Parijs geboren en komt uit een rijke familie van Turkse tabakshandelaren die in 1923, tijdens de bevolkingsuitwisseling tussen Griekenland en Turkije, Noord-Griekenland noodgedwongen hadden moeten verlaten. Hij bezocht een internationale school in Istanbul en studeerde management in Ankara en economie in Manchester. Een promotietraject aan The New School for Social Research in New York maakte hij niet af. Kavala keerde in 1982 terug naar Istanbul om het familiebedrijf Kavala Companies over te nemen van zijn net overleden vader.

Kavala zette zich in voor tal van maatschappelijke organisaties in Turkije en maakte zich hard voor cultuur, vrouwenrechten, milieu en verzoening tussen Turken, Koerden en Armeniërs. Van 2002 tot zijn arrestatie in 2017 was Kavala als oprichter en voorzitter actief voor Anadolu Kültür, dat culturele centra runt in onderontwikkelde Turkse regio's. Ook bevorderde hij met Anadolu Kültür de culturele samenwerking met de Kaukasus, de Balkan en de Europese Unie. De organisatie zet zich in voor de bescherming en het behoud van cultureel erfgoed en wil bijdragen aan pluralistische en democratische samenleving.

Kavala was ook een van de oprichters van de Open Society Foundation in Turkije, de NGO van de Hongaars-Amerikaanse miljardair George Soros die wereldwijd democratie en mensenrechten wil bevorderen. Vanwege zijn link met Soros, ook zondebok in Hongarije en radicaal-rechtse partijen in Nederland en Duitsland, beschuldigde Erdogan Kavala ervan de Geziparkprotesten van 2013 te hebben gefinancierd.

ten zou zitten.

Wat was nu de echte reden van Kavala's arrestatie en gevangenschap? Volgens de Amerikaanse Turkije-deskundige en hoogleraar Internationale Betrekkingen Henri Barkey was president Erdogan bang dat de Arabische Lente naar Turkije zou overslaan. Daarom drukte hij de Geziparkprotesten zo hard de kop in. 'Erdogan is bang dat hij de macht zal verliezen, hij is paranoïde geworden. Kavala is hier nog steeds

2013 in zijn krant *Taraf* Erdogan en diens vertrouwelingen van corruptie. Demirtas is de charismatische oppositiepoliticus van de pro-Koerdische partij HDP, die Erdogan bij de verkiezingen van 2015 een absolute meerderheid had afgehouden. Maar Kavala vormde helemaal geen gevaar, aldus Barkey.

'Hij zette zich belangeloos in voor de samenleving. Het kan misschien zijn dat Kavala is afgeluisterd en zich in privételefoongesprekken heel negatief over Erdogan heeft uitgelaten, en dat Erdogan dit heeft gehoord. Ik weet niet wat het is, maar Erdogan heeft iets persoonlijks tegen Kavala. Want het is irrationeel dat deze filantroop, die werkelijk geen vlieg kwaad heeft gedaan, opgesloten blijft.'

Journalist Yavuz Baydar, hoofdredacteur van de onafhankelijke Turkse website *Ahval*, heeft wel een idee. 'Ahmet Altan staat voor de vrije pers, Selahattin Demirtas staat voor de oppositie en de democratie, Osman Kavala staat voor de *civil society*. Ze verdedigen waarden die haaks staan op die van het Turkse regime.'

Het is veel meer dan een persoonlijke vete, stelt Baydar. 'Ook Erdogans ultranationalistische bondgenoten Devlet Bahçeli van de extreemrechtse MHP (de coalitiepartner van Erdogans AKP, red.) en Dogu Perincek van de Patriottische Partij haten Kavala. Hij vormt een bedreiging voor hun Turkije. Kavala wil verzoening met de Armeniërs en de Koerden. Dat is nu wel het laatste wat Bahçeli en Perincek willen.'

‘Ik weet niet wat het is, maar Erdogan heeft iets persoonlijks tegen Kavala’

Op 18 oktober 2017 werd Osman Kavala aangehouden op de luchthaven Istanbul Atatürk, na een bezoek aan Gaziantep voor een gezamenlijk project met het Goethe Instituut. Een week later noemde pro-regeringskrant *Sabah* hem een 'zakenmagnaat met een duistere achtergrond' en met contacten met de Gülenbeweging, die door de Turkse regering verantwoordelijk wordt gehouden voor de mislukte coup van 2016. Er volgden meer beschuldigingen, zoals dat Kavala dankzij zijn link met Soros achter de democratische Geziparkprotes-

het slachtoffer van.'

Barkey is ervan overtuigd dat de Turkse president een persoonlijke vendetta tegen Kavala voert. 'Turkije is irrationeel bezig. Erdogan controleert de rechterlijke macht, dus het is een kleine moeite om Kavala vrij te laten. Maar Erdogan wil dat niet, omdat het persoonlijk is. De president heeft drie prominente vijanden in de gevangenis opgesloten tegen wie hij een diepgewortelde haat koestert: Ahmet Altan, Selahattin Demirtas en Osman Kavala.'

Journalist Altan beschuldigde in

ije', zit al 1.250 dagen vast. Maar

Osman Kavala is vrijgesproken in de Geziparkzaak, maar zit nu in voorarrest omdat hij ervan wordt verdacht samen met Henri Barkey - die bij verstek tot levenslang is veroordeeld door Turkije - betrokken te zijn geweest bij de mislukte coup van juli 2016.

'Toen ze zijn zaak met die van mij probeerden te combineren, wist ik dat de Turkse autoriteiten wanhopig waren', zegt Barkey hierover. 'Mij wilden ze per se aan de Gülen-beweging linken, omdat Erdogan dan ook de Verenigde Staten de schuld kan geven van de staatsgreep. En Kavala maakt nu ook onderdeel uit van dit zogenaamde complot. Ik heb de aanklacht, die vele pagina's telt, deels doorgelezen, maar het is allemaal zeer vergezocht. Het is puur om politieke redenen dat Kavala achter de tralies zit.'

Volgens Barkey zijn de 'bewijzen' flinterdun: 'Kavala was op reis naar de Oost-Turkse stad Diyarbakir, een week later was ik daar ook. Volgens de aanklager was dit het bewijs dat we contact met elkaar hadden. Echt ongelooflijk.'

Ook kon de aanklager niet aantonen dat Kavala en Barkey met elkaar hadden gesproken via de telefoon in de tijd van de coup. 'Maar ze wisten wel dat we in Istanbul bij elkaar de buurt waren en met elkaar hadden gepraat. Maar Kavala en ik kennen elkaar helemaal niet zo goed. We hebben elkaar enkele dagen na de coup toevallig twee minuten persoonlijk gesproken in mijn favoriete restaurant in Istanbul, toen hij zag dat ik daar ook was. Maar dat is het. Mijn zus kent Kavala heel goed, ik niet eigenlijk.'

Wat te doen?

Barkey vindt dat de Verenigde Staten en de Europese Unie Erdogan de duimschroeven steviger moeten aandraaien. 'De nieuwe Amerikaanse president Joe Biden heeft nog steeds niet met Erdogan gesproken, terwijl hij nu twee

BEELD: WIKIMEDIA COMMONS / JANBAZIAN

maanden president is. Wel heeft het Witte Huis allemaal kritische statements over Turkije afgegeven. Biden doet dit doelbewust. Hij wil laten weten dat Erdogan niet welkom is, tenzij hij zijn gedrag verandert. De EU zou dat ook moeten doen, Erdogan niet meer uitnodigen (zoals nu al gebeurt, red.). En de druk vervolgens steeds meer opvoeren. Erdogan wordt daar namelijk zenuwachtig van. Hij is

bang om geïsoleerd te worden.'

De laatste maanden begint Erdogan daarom al een verzennende toon aan te slaan richting Europa, Israël en Egypte. 'Natuurlijk is Erdogan onoprecht', zegt Barkey. 'Maar het is goed dat hij zenuwachtig wordt, dat hij weet dat het menens is. Hopelijk wordt dit beleid voortgezet en blijft Erdogan niet welkom in Brussel, tenzij Kavala en andere gevangenen wor-

den vrijgelaten.'

Baydar is minder optimistisch. 'De mensenrechtensituatie in Turkije verbetert niet, maar verslechtert juist. Het zogenaamde hervormingsbeleid van Erdogan is puur voor de Bühne, en expres vaag geformuleerd. Maar blijkbaar is dit wel genoeg voor de EU, die de mensenrechten niet centraal stelt, maar handel, vluchtelingen en veiligheid. Met als gevolg dat Turkije er weer mee weggkomt. De pro-Koerdische partij HDP wordt wellicht binnenkort verboden door Turkije. Maar de EU wil de sancties opheffen. Eigenlijk zouden de EU en de VS hun Turkije-beleid samen moeten coördineren. Maar dat gebeurt niet. Ik vrees daarom dat het weer *business as usual* wordt, precies wat Erdogan wil.'

Baydar gelooft daarom ook niet dat Osman Kavala binnenkort wordt vrijgelaten. 'Het regime - Erdogan en zijn nationalistische bondgenoten - zetten hun hakken juist in het zand. Kavala wordt vrijgelaten als het regime zich laat leiden door een andere politieke cultuur, een andere mentaliteit. Maar dat zie ik niet snel gebeuren.'

Barkey: 'Sowieso wordt Kavala niet voor mei dit jaar vrijgelaten, want dan moet hij weer voor de rechter verschijnen. Erdogan kan hem misschien vrijlaten, zodat hij tegen de buitenwereld kan zeggen dat Turkije een onafhankelijke rechtspraak kent. Maar de zaak tegen mij, waar de zaak van Kavala mee verbonden is, blijft natuurlijk doorgaan. Dat is ook belangrijk voor het regime, want Erdogan is er heilig van overtuigd dat de Verenigde Staten achter de coup zitten.'

'Osman Kavala is een symbool geworden', zo besluit Barkey. 'Hij laat zien dat er ook een ander Turkije bestaat, een Turkije dat Erdogan te vuur en te zwaard bestrijdt. Maar Erdogan is degene die Kavala belangrijk heeft gemaakt. Door hem op te sluiten heeft de president in feite zijn eigen gevaar geschapen.' ●

Waarom het Westen niet langer im

RELLEN IN DEN HAAG, EIND JANUARI NAAR AANLEIDING VAN DE AVONDKLOK (BEELD: YOUTUBE)

Politiek geweld werd tot voor kort als een probleem gezien waar eigenlijk alleen ontwikkelingslanden mee kampen. Maar dit beeld is dringend aan een update toe.

● BENJAMIN DUERR

De avondklokrellen die eind januari in verschillende Nederlandse gemeenten plaatsvonden trokken wereldwijd aandacht. Buitenlandse media, zoals de Amerikaanse nieuwssite *Vox*, merkten op dat dit niet bij het beeld van een vrolijk, ietwat saai land paste. *Radio 1* vroeg of de rellen 'on-Nederlands' waren. Een meerderheid van de luisteraars en websitebezoekers vond dat het geweld inderdaad niet paste bij deze samenleving. Het beeld dat Nederlanders van zichzelf hebben, van een gezellig, stabiel en vredig land kreeg - in ieder geval tijdelijk - een diepe deuk.

Drie weken eerder had de bestorming van het Capitool in

‘Mensen voelen zich bedreigd, gestrest en in groter fysiek gevaar’

Washington al de VS als kampioen van vrijheid en vrede in een ander licht geplaatst. Het oproer bedreigde de historische rol van Amerika bij de bevordering van de democratie, schreef *the Washington*

Post. De bewaker van de liberale wereldorde wankelde nu zelf.

Tot nu toe werden dit soort uitbarstingen van onrust en politiek geweld vaak als probleem van armere landen en conflictgebieden

gezien. In onstabiele landen als Irak en de Democratische Republiek Congo liepen demonstraties, verkiezingen en andere gebeurtenissen vaak uit op geweld, omdat zwakke overheidsinstanties niet in staat bleken conflicten in de samenleving op een vreedzame manier op te lossen of te voorkomen.

Rijke landen leken immuun voor dit soort geweld. Volgers denkers als de Amerikaan Steven Pinker, die er twee bestsellers over schreef, zorgen welvaart en democratie voor een daling van politiek geweld. Maar klopt dit nog wel? Politieke en maatschappelijke conflicten leiden ook in welvarende landen en democratieën tot uitbarstingen van geweld en dit geweld neemt toe, aldus verschillende onderzoeken.

Zo stelde het Centrum voor Strategische en Internationale Studies afgelopen jaar in een rapport dat tussen 2009 en 2019 het aantal protesten in Europa en Noord-Amerika sneller toenam dan in de rest van de wereld. Het Institute for Economics and Peace stelt in het jaarrapport van 2020 dat het aantal rellen, stakingen en anti-regeringsdemonstraties tussen 2011 en 2019 wereldwijd zelfs met 244 procent is gestegen. Europa telde met bijna 1.600 gebeurtenissen het grootste aantal, mogelijk ook omdat gebeurtenissen in deze landen nauwkeuriger worden bijgehouden. Een derde ervan was gewelddadig.

Het Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED) komt tot soortgelijke conclusies. Op basis van meer dan één miljoen gegevens over demonstraties en geweldsuitbarstingen stelt ACLED dat geweld het sterkst toeneemt in relatief rijke

muun is voor politiek geweld

landen als Turkije en Rusland.

Instabiliteit wordt vaak met armoede geassocieerd. Maar hoewel er verbanden zijn tussen de welvarendheid van een land en stabiliteit, zegt dat volgens een in september verschenen rapport van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) ook niet alles: van de mensen die in een onstabiel land leven woont 63 procent in zogenoemde middeninkomenslanden. Ergo: de meerderheid van de mensen die politiek geweld ervaart leeft dus niet in arme landen.

Een fundamentele strijd

Democratieën leken geweld overbodig te maken, omdat elke groep de mogelijkheid heeft belangen in een proces van overleg naar voren te brengen. Voor het verslaan van een tegenstander is geen geweld nodig. Maar zelfs oud-president Barack Obama vraagt zich in zijn afgelopen najaar verschenen memoires af - zonder een antwoord hierop te geven - of democratische systemen wel in staat zijn om geweld voor eeuwig buiten de deur te houden.

'De impulsen en menselijke verlangens om in het aangezicht van de eigen machteloosheid en sterfelijkheid terug te slaan liggen immers altijd op de loer en dreigen naar boven te komen wanneer de economie ophoudt te groeien, de samenleving verandert of een charismatische leider opstaat', schrijft hij.

De toename in demonstraties, rellen en geweld is het gevolg van een paradox: studies tonen aan dat mensen in arme landen politiek actiever worden wanneer hun leefomstandigheden verbeteren. Wanneer mensen niet meer elke dag moeten vechten om te overleven, groeien hun verwachtingen die zij willen vervuld willen zien, en hebben zij ook meer tijd en energie om de straat op te gaan. In rijke landen in het Westen gebeurt het tegenovergestelde: juist wanneer de eigen positie dreigt te verslechteren en mensen het gevoel hebben dat

het systeem niet naar behoren functioneert, zullen zij meer geneigd zijn tot geweld.

Gewelduitbarstingen tijdens de coronapandemie illustreren dit, legt Samuel Brannen van het Centrum voor Strategische en Internationale Studies (CSIS) in Washington uit via e-mail. 'Mensen voelen zich bedreigd, gestrest en in groter fysiek gevaar.' In deze situaties neemt de waarschijnlijkheid van politiek geweld toe.

Volgens de Israëlische journalist Nadav Eyal ligt hieronder een dieper liggend gevoel van angst. Er is een groeiend besef dat overheden niet langer in staat zijn om hun burgers goed te beschermen voor gevaren, zoals een economische crisis of een wereldwijde pandemie. De demonstraties en rellen in Westerse landen zijn dan ook geen kortstondige opwellingen, maar tekenen van een fundamentele strijd, schrijft Eyal in zijn eind januari in het Nederlands verschenen boek *Revolte: De wereldwijde opstand tegen globalisering*. Hierin beschrijft hij de strijd tussen globalisten, die steeds meer politieke en culturele eenheid in de wereld wensen, en hun tegenstanders. Daartussen is de middenklasse, in het bijzonder die in de westerse landen, klem komen te zitten.

Volgens Jacquelyn van Stekelenburg, hoogleraar Sociale Verandering en Conflict aan de Vrije Universiteit van Amsterdam, groeit het aantal gewelduitbarstingen in het Westen niet op zichzelf, maar stijgt dit mee met het aantal demonstraties. Het idee dat de avondklokken van januari een nieuw fenomeen zouden zijn is historisch gezien ook niet houdbaar, betoogt ze. Nederland heeft in de afgelopen decennia immers verschillende keren openbaar geweld gezien. Nieuw is wel de manier waarop geweld zich uit: 'De aanvallen op een ziekenhuis en een coronateststraat zijn een teken dat het niet om toevallige uitbarstingen ging, maar dat het geweld gericht was tegen de symbolen van de coronacrisis', zegt van Stekelenburg.

'Een probleem is dat wij in sommige landen 'radicalisering' gewoon 'populisme' noemen'

Sociale media vergroten volgens haar de mogelijkheden om te rellen, omdat het mobiliseren van mensen hierdoor wordt vergemakkelijkt. Niet alleen om mensen op te roepen om te rellen, maar ook door het delen van beelden die heftige emoties oproepen. De meeste mensen vormen hun opvattingen niet op basis van rationele afwegingen maar luisteren naar hun intuïtie, stelt de Amerikaanse ethicus Jonathan Haidt in een nieuw boek over de ontwikkeling van politieke meningen. Sociale media versterken de macht van de emotie. 'Mensen worden constant geconfronteerd met dingen die ze rāzend maken, waardoor ze de andere partij nog meer gaan haten', vertelde Haidt in een interview met NRC.

Radicalisme of populisme?

'Mensen zijn nu sterker gepolitiseerd. Dit is een proces dat zich na het uitbreken van de wereldwijde economische crisis van 2008 duidelijk openbaarde, omdat toen de ongelijkheid, machteloosheid en uitzichtloosheid van bepaalde bevolkingsgroepen echt zichtbaar werd. Dit geldt vooral voor Westerse landen.' Aan het woord is Clionadh Raleigh, hoogleraar geografie en conflict en directeur van het Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED). Maar dezelfde spanningen bestaan volgens haar ook in andere rijkere lan-

den. Hebben de samenlevingen in deze landen de ontwikkelingen niet gezien?

'Een probleem is dat wij in sommige landen 'radicalisering' gewoon 'populisme' noemen, terwijl we bij ontwikkelingen in andere landen wel over 'radicalisering' spreken', zegt de wetenschapster. De onderliggende oorzaken en de gevolgen van beide fenomenen zijn echter hetzelfde: een wereldbeeld dat bepaalde groepen in- en uitsluit, een leider die beweert de oplossing voor alle problemen te hebben en groeiende sociale verdeeldheid.

Waar in sommige landen - vaak de armere - geweld als gevolg van 'radicalisering' gezien wordt, is het in rijkere landen een toename van populistische bewegingen die voor een politisering en uiteindelijk een toename van geweld zorgt. Dit is een ontwikkeling die Raleigh 'gewelddadig populisme' noemt. Veel rijkere landen hebben er nu mee te maken, stelt ze.

'Het idee dat maatschappelijke conflicten in Nederland door polderen worden opgelost en het hier daarom rustiger is dan in andere landen, klopt al sinds ongeveer tien jaar niet meer', zegt ook Jacquelyn van Stekelenburg. De ontwikkelingen in Nederland passen daarmee in een bredere trend in welvarende landen: mensen voelen een bedreiging, zijn makkelijker te mobiliseren en zijn bereid tegen hun angsten en voor hun overtuigingen ook geweld te gebruiken. •

Chen Quanguo: architect van de

● ROEL VAN DUIJN

China pleegt een genocide tegen de Oeigoeren. Meer dan een miljoen mensen zijn opgesloten in concentratiekampen in Xinjiang, een ruw en bergachtig gebied in het westen dat tweemaal zo groot is als Duitsland en 11 miljoen inwoners rijk is.

Marteling en sterilisatie van vrouwen is in Xinjiang dagelijks werk. Uitroeiing van de Oeigoerse minderheid is het doel. Dit huiveringwekkende feit is onlangs door de regering van de VS en de parlementen van Canada en Nederland erkend.

Wie zijn de daders? Er is één man die in het oog springt als hoofdverdachte, als de mogelijke Chinese Heinrich Himmler of Reinhard Heydrich.

Chen Quanguo (65) werd in augustus 2016 de hoogste functionaris van de Chinese Communistische partij in Xinjiang. Niet toevallig was het Chen die geroepen werd om de weerstand van de Oeigoeren te breken. Hij had al ervaring.

Chen had de vijf voorgaande jaren hetzelfde in Tibet gedaan en deze provincie in een politiestaat veranderd. De Tibetanen werden van alle mensenrechten beroofd en gedwongen om elkaar te bespioneren. Ze leven nu in een geraffineerd doolhof van versperringen en politiebureaus, vol monitors en af luisterapparatuur. Computers registreren er elke ongewenste afwijking. Alle bewegingsvrijheid werd de Tibetanen in hun eigen gebied ontnomen. Voor zover nog niet gesloopt, kwamen de kloosters onder leiding van staatsgetrouwe Han-Chinezen te staan. Tibetaanse woningen moesten de Chinese vlag laten wapperen, in huiskamers moest een portret van Mao of Xi Jinping boven de schoorsteen hangen.

Nu hoort de wereld niets meer van Tibet. Chen heeft in enkele jaren tijd alle oppositiegeluiden gesmoord. Hij was de aangewezen man om de voorgenomen behandeling van de Oeigoeren ten uitvoer te brengen.

Chen ziet eruit als elke Chinese leider. De haarscheiding links, het pak donkerblauw, de oogopslag ernstig. Onderscheidt hij zich misschien door middel van zijn uitspraken? Nee, ook daar let hij goed op.

Op een druk bezochte persconferentie van de Chinese autoriteiten van Xinjiang, eind 2019 in Beijing, liet hij gouverneur Shohrat Zakir het woord voeren, iemand die in rang onder hem staat. Toen een

deze centra liever als 'beroepsopleidingen', waar zij Mandarijn leren en worden weggehouden van 'religieus extremisme.'

In gelekte documenten uit 2019 laat Chen zich beter kennen. Deze kampen moeten 'als scholen onderwijzen, militair beheerd worden en als een gevangenis verdedigd'. Daarin spoort Chen ook zijn collega's aan 'iedereen op te ruimen die opgeruimd moet worden', in het voetspoor van de grote leider Xi, die na een Oeigoerse aanslag in 2014 opriep 'absoluut geen genade' te tonen.

Chen drukt zich duidelijk omfloerster uit dan zijn rechterhand Zhu Hailun. Toen Chen in

peld om elkaar te bewaken en over elkaar verslag uit te brengen aan de politie. Dit 'dubbel verbonden huishoudens-beheers-systeem' bracht hij later mee naar Xinjiang.

Nadat Chen de macht had overgenomen in Tibet steeg het aantal zelfverbrandingen door Tibetaanse monniken, nonnen en burgers explosief. Naar schatting een paar honderd mensen hebben zich op deze manier verzet tegen de onderdrukking door het Chinese regime, hopen dat hun actie de wereld zou wakker schudden. Maar Chen liet de politie erop los slaan en schieten. Zelfverbranders die hun protestactie overleefden, liet hij isoleren of verdwijnen. Hun families zijn gearresteerd of gedetineerd, wat weer nieuwe vormen van protest teweeg bracht.

Duizenden monniken en nonnen werden uit boeddhistische kloosters gehaald, hun huizen verwoest en ze werden met bussen naar heropvoedingskampen gestuurd. Die heropvoedingskampen schoten tijdens Chens bewind als paddenstoelen uit de grond. Op een video is te zien hoe nonnen worden gedwongen op een podium Chinese liedjes te zingen en te dansen. Terug naar de kloosters was er voor hen niet bij, dwangarbeid wel.

Chen beschreef zijn Tibet-politiek als een 'campagne voor handhaving van stabiliteit'. In een rapport uit 2016 van Human Rights Watch valt een citaat te lezen, waarin hij zich tevreden toont over zijn werk in Tibet. In ondoordringbare woorden: 'Wij hebben de wet gevolgd door toe te slaan en gedeels op te treden tegen illegale organisaties en sleutelfiguren die de kliek van de veertiende Dalai Lama volgen en uit separatisme infiltratie- en sabotageactiviteiten ten uitvoer brengen, doordat wij verborgen gevaren en de voedingsbodem voor het ondermijnen van de stabiliteit

**Een verschil met de SS opperhoofden:
als de wereld niet snel ingrijpt, zal Chen
Quanguo veel langer de tijd krijgen om
zijn werk af te maken**

journalist een vraag stelde over de detentiekampen, fluisterde Chen Shohrat iets in, waarop die antwoordde dat deze straffkampen 'kostscholen' waren. Zelf beantwoordde Chen geen enkele vraag. Wel maakte hij een beleefd en tijdig einde aan de bijeenkomst: 'Ik wil mijn oprechte dankbaarheid tot uitdrukking brengen aan de Chinese en buitenlandse journalisten voor hun belangstelling voor Xinjiang.'

Zoals alle Chinese leiders ontken ook Chen de concentratiekampen voor de Oeigoeren en andere minderheden als de Kirgizen, Kazachen, Mongolen en christenen. De autoriteiten beschrijven

januari 2017 concentratiekampen in de Oeigoerse hoofdstad Urumqi liet bouwen, riep Zhu onbeschroomd op tot hard optreden: 'We moeten onze geweren laden, onze zwaarden uit de schede trekken, harde klappen uitdelen tegen de terroristen en niet terugdeinzen om gedeels toe te slaan'. Chen is anders, hij is een man van daden.

Zodra hij in Tibet in functie was, liet Chen nieuwe politieagenten aanrukken. Hij verdeelde de hoofdstad Lhasa in kleine stukjes, die elk een politiebureau kregen. Van uur tot uur patrouilleerde de politie om naadloos toezicht te houden. Huishoudens werden aan elkaar gekop-

genocide in Xinjiang

CHEN QUANGUO (LINKS) EN XINJIANG-GOUVERNEUR SHOHRAT ZAKIR (RECHTS) TIJDENS EEN PERSCONFERENTIE, 2019 (BEELD: YOUTUBE)

van Tibet neersloegen en effectief de hoogste belangen van de staat en de algemene belangen van de maatschappij beveiligden.'

Beijing was gelukkig met Chen. Grote leider Xi Jinping zorgde ervoor dat zijn favoriet Chen werd overgeplaatst naar Xinjiang, om daar op eenzelfde manier huis te houden. Chen liet een kapot Tibet achter. Het nomadische karakter van de samenleving was vernietigd, marteling was er nu dagelijkse praktijk geworden.

Xinjiang was zijn nieuwe prooi. Weer regelde Chen direct een massieve politiemacht en huurde hij 'politieassistenten' en 'beveiligingsgardisten' in. Het ging direct om een politiemacht van 30.000 man politie. Net als in Tibet verschenen er in Xinjiang overal politiebureaus, 7.300 checkpoints, monitors. Mensen werden strak onder zijn regime gebracht. De al bestaande concentratiekampen breidde hij op grote schaal uit. Chen voerde preventieve internering in en liet de meerderheid van de minderheden heropvoeden.

Verder werden de paspoorten van Oeigoeren en andere minder-

heden in Xinjiang in beslag genomen. Het was afgelopen met vrij reizen, ook in China zelf. Oeigoeren werden, met honderdtallen tegelijk én met politiebewaking, uitgehuurd aan firma's om in het hartland van China dwangarbeid te verrichten. 'Studenten' heten deze dwangarbeiders, ongeacht hun leeftijd, want ook ouderen worden zonder pardon als pakketten op de trein gezet. Ze zijn via internet bestelbaar.

Zoals hij ook in Tibet deed, bevordert Chen een sterke instroom van Han-Chinezen naar Xinjiang om het bevolkingsoverwicht van de Oeigoeren te verminderen. In de kampen verliezen Oeigoeren hun haren. Die worden als pruiken en haarstukken in de wereld verhandeld. Een vondst bij de Amerikaanse douane van zulk haar heeft bijgedragen aan het Amerikaanse genocide-onderzoek, wat Chen pijn schijnt te hebben gedaan.

Chen doet al zijn werk met grote persoonlijke energie. Op vrije dagen zit hij achter zijn bureau en ontbiedt hij zijn collega's. 'Wat hij ook doet, hij doet het met extreme en ongeëvenaarde spoed, urgentie,

middelen en vooruitziendheid', zegt de Duitse antropoloog Adrian Zenz, een van de eerste onderzoekers die de terreur in Xinjiang heeft blootgelegd.

Zelf gebruikt Chen bloemrijke woorden voor het werk dat hij doet. 'Wij brengen mensen van alle etnische groepen ertoe de eenheid net zo lief te hebben als hun eigen ogen, die eenheid te koesteren net zoveel als hun eigen levens, en dicht bij elkaar te staan als de zaden van een granaatappel.'

China claimde een paar jaar terug dat Chen 1.588 'terroristische groepen' vernietigd heeft en duizenden 'terroristen' gearresteerd. Sindsdien zijn de getallen ongetwijfeld nog opgelopen. Geen wonder dat een man met zoveel verdiensten in 2017 tot lid van het 25 man sterke politiebureau van de Communistische partij van China is benoemd. Zijn ster is rijzende.

Gaat de vergelijking van Chen met nazi's als Himmler of Heydrich op, de belangrijkste organisatoren van de Holocaust, werelds bekendste genocide? De foltermeester van Tibet en Xinjiang is meer een anoniem type. Het is daarom ook geen

toeval dat bijna niemand in de wereld hem kent, in tegenstelling tot de beruchte nazi-kopstukken.

Chen stelt zich bewust onopvallend op, in een merkwaardig contrast met zijn prominente rol. Dit lijkt bij het systeem te horen waarin persoonlijke gegevens over politieke functionarissen in China buiten het oog van het publiek worden gehouden. Hij heeft een vrouw, maar daar blijft het bij. Wonen ze samen, en waar? Hebben ze kinderen? Hij is oppermachtig, maar privé is hij een spook. Ook zijn daden worden versluierd. Dat het hier om genocide gaat, wordt zorgvuldig verborgen gehouden, net zoals ook de nazi's dat deden.

Er is wel een verschil tussen de genocide op de Joden en die tegen de Chinese minderheden. De eerste ging gepaard met massale, geconcentreerde moordpartijen, de tweede voor zover bekend niet. In Xinjiang en Tibet gaat het om systematische en gewelddadige onderdrukking van mensen, gepaard met gecamoufleerde en verspreide moorden. Geen Auschwitz, maar het resultaat lijkt er wel op. Het gaat hier om geforceerde etnische verdamping en culturele genocide voor miljoenen.

Maar er is nog een verschil met de beruchte SS-opperhoofden. Als de wereld niet snel ingrijpt, zal Chen Quanguo veel langer de tijd krijgen om zijn werk af te maken.

Dit, voordat hij zal verschijnen waar hij hoort: het Internationaal Straf Gerechtshof in Den Haag. Maar dat zal voorlopig niet gebeuren, want China erkent het hof niet.

Wat de EU kan doen, is zich aansluiten bij de Amerikaanse sancties tegen Chen. Sinds juli 2020 mag hij dat land niet meer in en zijn diens tegoeden er bevroren. Ook moeten we niet deelnemen aan de Olympische Winterspelen in Beijing. ●

Hoe islam(on)vriendelijk is België? We vroegen het deze Vlaamse denkers

BEELD: OTHMAN EL HAMMOUCHI, DIRK VERHOFSTADT

Ook in België speelt een verwoed islamdebat. Een gesprek met twee Vlaamse filosofen met zeer uiteenlopende visies, en heel soms een gedeelde mening. 'Vlaams Belang is een partij van mannen in een mooi maatpak geworden, maar nog altijd doorweven met neonazistische mensen en ideeën.'

Diegenen die buiten de lijntjes kleuren, aanvaarden we niet', klonk het onlangs ferm uit de mond van de Belgische minister van Binnenlandse Zaken. Aanleiding: een Turkse imam die publiekelijk afgaf op homoseksualiteit moet het land verlaten. Net als Frankrijk lijkt België de strijd op te voeren tegen 'ongewenste' elementen binnen de islam. Zo wil de minister van Justitie 'schoon schip' maken in de Grote Moskee van Brussel, omdat deze geïnfilteerd zou zijn door Marokkaanse spionnen. Ook begon België een eigen imamopleiding, om het land 'te beschermen tegen buitenlandse invloeden'.

De traditionele Franse discussies over de scheiding tussen kerk en staat, maar ook het Franse verbod op de hijab in het onderwijs en een recent verbod op 'radicale' organisaties hebben grote invloed op het Belgische islamdebat. Zo riep een parlementslid van de N-VA, de grootste partij van België, drie maanden geleden op om de subsidie aan het Collectief Tegen Islamofobie in België stop te zetten, niet lang nadat bekend werd dat de regering-Macron de gelijknamige zusterorganisatie in Frankrijk wilde verbieden. En Franstalige onderwijsinstellingen in België mogen hoofddeksels en -doeken weren, zei het Brusselse Grondwettelijk Hof vorig jaar, waarmee het hof de weg openliet voor scholen om - net als in Frankrijk - de hijab te verbieden.

Veel moslims en andere critici vinden deze hang naar het Franse model doorslaan: zij voeren actie om de islam meer lucht te geven in de openbare ruimte. '#HijabisFightBack', zo klonk het wekenlang na de beslissing van het Grondwettelijk Hof, zowel online als op straat. Onlangs behaalden zij een grote overwinning: de scholenkoepel voor openbaar onderwijs in het Franstalige deel van België heeft nu besloten om het hoofddoekverbod dat zij hanteerde juist af te schaffen.

Is er nu genoeg ruimte voor de islam in België? Of moet het land juist nog meer de kant op van een scheiding tussen kerk en staat naar Franse snit, waarbij religie uit het publieke domein is verbannen? *De Kanttekening* vroeg het aan twee uitgesproken Vlamingen die zich volop in het islamdebat roeren. Zo spraken we met politiek filosoof Dirk Verhofstadt (1955), kernlid van de liberale denktank Liberales en tot voor kort professor aan de Universiteit van Gent. Aan de andere kant van de ring: de jonge filosoof Othman el Hammouchi (1999), die onder meer publiceert in het Vlaamse opinietijdschrift *Knack* en de krant *de Tijd*.

Het Belgische Grondwettelijk Hof oordeelde vorig jaar dat Franstalige onderwijsinstellingen in België het recht hebben om het dragen van de hoofddoek te verbieden. Is dat terecht?

Dirk Verhofstadt: 'Ik vind van wel. Ik ben een groot voorstander van de neutrale, seculiere staat. Religies verdienen geen voorkeursbehandeling, geen uitzonderingspositie, geen publieke financiering. Een neutrale overheid heeft dan ook veel consequenties. Rechters en politieagenten, en andere gezagdragers van de staat, mogen geen opvallende religieuze symbolen dragen. Ook op openbare scholen moeten opvallende religieuze symbolen worden verboden. Ik zou alleen niet al te erg willen focussen op de hoofddoek.'

'De boerka is het uiterlijke kenmerk van inferioriteit, net als de Jodenster'

'Ik heb uiteraard geen moeite met hoofddoeken in de publieke ruimte, maar je kunt op school wel vragen om een hoofddoek, keppeltje of opvallend christelijk symbool af te doen. Dat heeft ook te maken met het doel van een school. Scholen moeten jongeren niet vormen tot gelovigen, maar tot kritische burgers die eenmaal volwassen hun eigen keuzes kunnen maken. Scholen moeten de best wetenschappelijke kennis overbrengen, geen religieuze overtuigingen. Om die reden ben ik ook tegen godsdienstonderwijs op openbare scholen, trouwens. Kinderen moet je de waarden van de rechtsstaat doorgeven. De vrijheid van meningsuiting, het recht op zelfbeschikking, de gelijkheid tussen man en vrouw, enzovoort. En dat betekent dat opvallende religieuze symbolen niet op school thuishoren.'

Othman el Hammouchi: 'Natuurlijk ben ik een voorstander van het recht om ook op school een hoofddoek te dragen. Maar belangrijker voor deze discussie is om het besluit van het Belgische Grondwettelijk Hof in een bredere historische context te plaatsen. 'Het hof werpt zich nu op als de verdediger van de fundamentele grondrechten van België, maar is ooit begonnen als een arbitragehof. Pas

in de laatste decennia heeft het hof ook de functie van een grondwettelijk hof, naar analogie van de Angelsaksische hooggerichtshoven. Het Belgische hof is echter zeer terughoudend en zal niet gauw de wetgever terugfluiten. Dit is een groot verschil met het Amerikaanse Hooggerechtshof, dat verregaande uitspraken doet en zich opwerpt als de derde macht binnen de staat. Je hebt daar veel meer een constitutionele cultuur. De grondrechten zijn in de VS veel beter beschermd.'

Sinds 2011 kent België een verbod op gezichtsbedekkende kleding. In Nederland is er veel verzet tegen het in 2019 ingestelde boerkaverbod. Gaat dit verbod niet in tegen de persoonlijke vrijheid?

Dirk Verhofstadt: 'In een opiniestuk noemde ik de boerka ooit het equivalent van de Jodenster. Net als de Jodenster is de boerka opgedrongen door anderen - mannen - die zichzelf superieur achten. De boerka is het uiterlijke kenmerk van inferioriteit, net als de Jodenster. Boerka's wissen net als de Jodenster de individuele identiteit van mensen uit. Vrouwen worden zo beschouwd en behandeld als onreine wezens, zoals de nazi's met de Joden deden. Daarnaast zijn boerka's private gevangenissen, want je kunt de wereld alleen maar zien door een gaas. Wat dat in de praktijk betekent, zien we bij de Taliban in Afghanistan.'

'Omdat je het gelaat mensen niet kan zien, en ook niet kan weten of er misschien een potentieel gevaarlijk iemand onder de boerka verstopt zit, vind ik een boerkaverbod aanvaardbaar. Mensen die tegen het boerkaverbod zijn, komen vaak uit de zogenaamd progressieve hoek. Zij waren vroeger heel kritisch over de misstanden en voorrechten van de Katholieke Kerk, zoals kruisbeelden in rechtbanken, maar zwijgen in alle talen over misstanden en voorrechten van de islam. Daar erger ik mij aan. Volgens de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens zijn alle mensen gelijk. De boerka, genitale verminkingen, gedwongen huwelijken en verstotingen staan daar haaks op. Maar dat negeren de zogenaamde progressieven. Als je de boerka accepteert, ondergraaf je de notie dat mannen en vrouwen gelijk zijn en verdedig je in feite het patriarchaat.'

Othman el Hammouchi: 'Het boerkaverbod is inderdaad in strijd met de persoonlijke vrijheid van mensen. In Nederland is er ook veel meer verzet tegen dit onzalige verbod. Dat komt omdat links België laïcistisch is, en religie als inherent anti-emancipatoir ziet. Ze hebben schroom om voor vrouwen op te komen die een boerka dragen.'

'Daarnaast: moslims staan helemaal beneden op het lijstje van minderheden die beschermd moeten worden. Het gaat altijd om andere minderheden: homo's, lesbiennes, transgenders, slachtoffers van racisme. Als het om moslimhaat gaat, wordt het opeens stiller. Dan laat links België blijken dat het beschermen van de islamitische

sche minderheid geen prioriteit heeft. Je ziet dit trouwens ook op Europees niveau. We zijn heel kritisch - en terecht - over de LHBT-vrije zones in Polen en homodiscriminatie in Hongarije, maar over de repressie van moslims in Frankrijk horen we de EU nauwelijks. Dat terwijl er organisaties verboden zijn per ministerieel besluit, er kwam geen rechter aan te pas. Amnesty International heeft hier terecht kritiek op.

‘Helaas zien we deze dubbele standaarden telkens terugkomen. Het Amerikaanse tijdschrift *Foreign Policy* stelde onlangs terecht dat je moslims in de islamitische wereld niet kunt overtuigen minderheden te respecteren, als Europese landen de vrijheden van moslims voortdurend schenden.’

In Frankrijk heb je het principe van *laïcité*, een strikte scheiding van kerk en staat. In hoeverre laat het nog steeds ontzettend katholieke België zich hierdoor leiden?

Dirk Verhofstadt: België neemt een tussenpositie in tussen Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, waar je als islamitische politieagente een een hoofddoek kunt dragen. Zo gaat er overheids-geld naar religieuze diensten die zondag op televisie worden uitgezonden op de publieke omroepen. Dat vind ik echt verkeerd. Ik vind dat we fundamentele principes moeten handhaven. Er mag geen uitzondering worden gemaakt voor religies. We moeten de burgerlijke wet tegen alle aanvallen en inbreuken op onze rechtsstaat door geloofsgemeenschappen beschermen. Het gaat mij om het individuele recht op vrijheid, het recht op zelfbeschikking. Dat is belangrijker dan groepsrechten. Bij geloofsgemeenschappen echter willen ze groepsrechten afdwingen.’

Othman el Hammouchi: ‘Frankrijk is ook een heel katholiek land, hoor. Toen ze enkele jaren geleden het homohuwelijk wilden invoeren gingen meer dan een miljoen Fransen naar

‘Een bekend Belgisch gezegde luidt: ‘Als het regent in Parijs, druppelt het in Brussel’

Parijs om te protesteren. Dat vind ik best een hoog aantal. Je moet bedenken dat *laïcité* vooral een aangelegenheid is van de Parijse elite. Op het platteland en in Zuid-Frankrijk is men heel katholiek.

‘Een bekend Belgisch gezegde luidt: ‘Als het regent in Parijs, druppelt het in Brussel.’ Je ziet dat bijna alle publieke intellectuelen en politici volkomen op de Franse leest geschoeid zijn. Ze zijn erg goed thuis in Franse mediawereld, ze spiegelen zichzelf aan Frankrijk. Dit zie je vooral

in het Franstalige deel van België. De liberalen in Wallonië verzetten tegen het afbouwen van de *laïcité* en willen dat het hoofddoekverbod in het hoger onderwijs gehandhaafd blijft.’

En moet België zich meer door *laïcité* laten leiden? Of meer een pluralistisch model overnemen, zoals bijvoorbeeld Groot Brittan nië dat heeft?

Othman el Hammouchi: ‘Mijn persoonlijke mening, in brede liberale zin, is dat het pluralisme een beter model is. In het etatistische Franse model wordt persoonlijke vrijheid ondergeschikt gemaakt aan de staat. Het abstracte model van burgerschap dat Frankrijk hanteert is niet geschikt voor een land waar 10 procent van de bevolking moslim is en nog een veel groter percentage ‘allochtoon’. Niet de staat maar het individu moet centraal staan. We moeten de persoonlijke vrijheid van mensen koesteren. Frankrijk zal op lange termijn, het duurt natuurlijk nog wel eventjes, inzien dat het *laïcistische*, etatistische model niet houdbaar is. Het is volkomen ongeschikt voor een modern land.’

Dirk Verhofstadt: ‘Ik ben een groot voorstander van de *laïcité* en vind dat we meer die kant moeten opgaan. Nog steeds heeft het katholicisme te veel publieke invloed, en nu heb je ook de orthodoxe islam die aan invloed wint. Maar laat ik even heel duidelijk zijn: ik richt mijn pijlen niet op de islam, maar op de fundamentalisten, zoals salafisten, die zich tegen de Verlichtingswaarden keren.

‘We hebben een lange periode gehad van toenemende secularisering. Velen dachten toen: iedereen wordt uiteindelijk wel seculier. Maar hierdoor zijn veel liberalen in slaap gesust. De opkomst van de islam, zeker de radicale varianten, bedreigen de seculiere erfenis. Veel zogenoemde progressieven zijn hier echter blind voor, ook al noemen ze zichzelf atheïst. Ik beschouw mij - net als Richard Dawkins, Sam Harris, Daniel Dennett en wijlen Christopher Hitchens - als een ‘nieuwe atheïst’. Dit atheïsme is militanter. Wij snijden de pijnpunten aan. Als de neutraliteit van de staat wordt geschonden, de vrijheid van meningsuiting of het recht op zelfbeschikking wordt bedreigd, dan gaan wij de barricades op.’

Waarin verschilt de kritiek van seculiere denkers op de islam van die van Vlaams Belang aanhangers als Wim en Sam van Rooy, om twee uitsproken islamcritici te noemen?

Dirk Verhofstadt: ‘In het verleden waren er nogal wat liberalen die geen kritiek durfden te leveren op de islam, omdat ze bang waren om gelijkgesteld te worden met extreemrechts. Nu zie je deze houding alleen nog bij zelfbenoemde progressieven. Ik bestrijd extreemrechts uiteraard, ik verzet mij daartegen in al mijn vezels. Het grote verschil tussen seculiere islamcritici en extreemrechts is dat die laatste groep generaliseert, alle moslims op één grote hoop gooit, mensen stigmatiseert. Ik richt mij als liberaal op

DE GROTE MOSKEE VAN BRUSSEL (BEELD: WIKIMEDIA COMMONS / DEMEESTER)

MOSLIMA'S PROTESTEREN TEGEN HET HIJABVERBOD IN BELGISCHE HOGESCHOLEN, JUNI 2020 (BEELD: RISAAAL)

het individu. Belangrijk is ook dat wij erkennen dat de overgrote meerderheid van de moslims in België de principes van onze rechtsstaat omarmt. Alleen een kleine minderheid radicalen, zoals onder meer salafisten doet dat niet. Daarom ben ik ook voor een verbod op salafistische organisaties.'

Othman el Hammouchi: 'Wim en Sam van Rooy beschouw ik niet als 'islamcritici'. Hun retoriek is heel haatdragend. Je moet die haatspraak niet legitimeren door dit 'kritiek' te noemen. We noemen de homohaar in Polen ook geen 'LHBT-kritiek'. Er is een groot verschil tussen seculiere denkers als Dirk Verhofstadt en Maarten Boudry en lieden als vader en zoon Van Rooy. Bij de Van Rooy's gaat het echt om haat tegen moslims, haat tegen etnische bevolkingsgroepen ook. Sam van Rooy zei ooit dat hij alle Afrikanen, moslims en anderen die 'onze levensstijl' niet respecteren wil deporteren. 'Islamkritiek' is de manier om zijn racisme meer aanvaardbaar te maken.

'Seculiere islamcritici hebben dat ouderwetse racisme niet als achterliggende idee. Toch denk ik dat hun kritiek niet minder problematisch is. Want ze willen in naam van hun seculiere idealen mensen beperken in hun persoonlijke vrijheid. Natuurlijk mogen ze kritiek op de islam hebben, als ze maar aanvaarden dat mensen mogen leven op de manier zoals ze dat willen.

'Ik heb respect voor mensen die intellectuele kritiek hebben op het geloof in het algemeen, op bijvoorbeeld de historiciteit van de bronnen van de islam of het bestaan van God. Maar dat heb ik niet voor mensen die de islam op een vulgaire manier bekritisseren, met inhoudelijk onjuiste argumenten. En veel 'intellectuele' kritiek op de islam vind ik, om eerlijk te zeggen, nogal vulgair. Er wordt bijvoorbeeld heel simplistisch beweerd

'We moeten salafistische organisaties verbieden. Als we tolerant blijven voor intoleranten, dan maken de intoleranten de tolerantie kapot'

dat 'de' islam intrinsiek LHBT'ers wil vervolgen. Deze 'critici' weten bijvoorbeeld niet dat westerse landen het Ottomaanse Rijk maar decadent vonden, met hun harems en badhuizen. Of dat de soldaten van Napoleon in Egypte werden verkracht door de Mammelukken. Zo zijn er tal van voorbeelden. Maar de zogenoemde 'nieuwe atheïsten' kennen de islamitische wereld hiervoor onvoldoende.'

In België ligt een cordon sanitaire om de extreemrechtse partij Vlaams Belang. Wat vindt u daarvan?

Dirk Verhofstadt: 'Het cordon sanitaire is niet meer wat het geweest is. Zo brengt de Vlaamse televisie regelmatig politici van Vlaams Belang in beeld. Ook heeft N-VA twee maanden lang met Vlaams Belang onderhandeld om te komen tot een Vlaams regeerakkoord. N-VA-leider Bart de Wever zei ooit treffend dat er tussen zijn partij en Vlaams Belang een Chinese Muur bestaat, maar dat is nu een dun papiertje geworden. Vlaams Belang is meer salonfähig gemaakt, meer aanvaardbaar, en daar hebben N-VA-ers als Bart De Wever en Theo Francken een verpletterende verantwoordelijkheid voor.

'Ik heb nooit een probleem gehad met het cordon sanitaire. Mensen mogen op Vlaams Belang stemmen, maar je mag als partij ook besluiten om niet met andere partijen waarmee je het faliekant oneens bent samen te werken. Vlaams Belang probeert zich deftig voor te doen: het is een partij van mannen in een mooi maatpak geworden. Maar Vlaams Belang is nog altijd doorweven met neonazistische mensen en ideeën. Zo is partijleider Filip Dewinter op de foto gegaan met de leider van de Griekse neonazistische partij Gouden Dageraad, een man die nu in de gevangenis zit. Een gemeenteraadslid van Vlaams Belang legde bloemen neer op het graf van een bekende SS'er. En Dries van Langenhove van de extremistische groep Schild en Vrienden spreekt over 'omvolking', een nazistische complottheorie, en poseert gewillig met een wapen.'

Othman el Hammouchi: 'De bezorgdheid van stemmers op Vlaams Belang is dat er mensen zijn met een andere kleur, dat die bestaan en in vrijheid leven. Antisemitisme in nazi-Duitsland kun je dan ook zien als 'bezorgdheid' over Joden. Maar het fenomeen Vlaams Belang laat nog iets anders zien. Aan de ene kant heb je mensen die vinden dat het cordon sanitaire verkeerd is, omdat het uitsluiten van Vlaams Belang ondemocratisch zou zijn. En aan de andere kant heb je mensen die zeggen dat Vlaams Belang zelf ondemocratisch is, omdat de partij de rechtsstaat omver wil werpen. Die laatste opvatting gaat uit van het misverstand dat democratie en rechtsstaat niet los van elkaar verkrijgbaar zouden zijn. Dat is in strijd met de werkelijkheid. Bij liberalen bestaat een hardnekkige weigering om de fundamentele schaduwzijden van de democratie te zien. De democratie is eigenlijk verre van liberaal. Er zijn namelijk veel burgers die onze fundamentele vrijheden willen opheffen. Ik vind vrijheid echter belangrijker dan democratie.'

Frankrijk voert na de moord op geschiedenisleraar Samuel Paty een strijd tegen 'islamistisch separatisme' en heeft enkele moskeeën, het Collectief Tegen Islamofobie in Frankrijk en de NGO BarakaCity in de ban gedaan. Moet een overheid islamistische organisaties,

salafistisch of gelieerd aan de Moslimbroederschap, kunnen verbieden?

Dirk Verhofstadt: 'Als het aan mij ligt worden salafistische organisaties verboden. Ik beroep mij hierbij op de filosoof Karl Popper: als we tolerant blijven voor intoleranten, dan maken de intoleranten de tolerantie kapot. Daarom moeten we intolerantie actief bestrijden. Het proefschrift *Weerbare democratie* van de Leidse rechtsfilosoof Bastiaan Rijpkema vind ik in dit verband heel inspirerend. Hij vindt dat een democratie zichzelf moet beschermen tegen antidemocratische organisaties.

We moeten de financiering van salafistische organisaties door de Golfstaten en Saoedi-Arabië verbieden en de handel met deze landen stoppen. Dit is ook in het belang van moslims zelf, die niet moeten worden blootgesteld aan deze haat en het gevaar lopen om te worden gehersenspoeld, te worden geradicaliseerd. Of organisaties die aan de Moslimbroederschap gelieerd zijn moeten worden verboden of niet, dat moet ik nog goed onderzoeken. Ik denk wel dat er veel overeenkomsten zijn tussen deze organisaties en salafistische organisaties, in het bijzonder omdat ze de goddelijke wet boven de burgerlijke wet plaatsen.'

Othman el Hammouchi: 'Organisaties die zich schuldig maken aan strafbare feiten moeten kunnen worden verboden, maar we kunnen geen organisaties verbieden die we niet leuk vinden. Als je dat wel wilt doen, verschil je niet van landen als Polen, Hongarije en Turkije. Zolang organisaties zich aan de wet houden, moeten ze gewoon hun ding kunnen doen. Ik ben ook niet voor een verbod op foute Vlaams-nationalistische organisaties met een duister collaborateursverleden. Of voor een verbod op Vlaams Belang of Schild en Vrienden. Hooguit kun je bepaalde partijen uitsluiten van deelname aan de verkiezingen. Maar dat is wat anders dan een verbod op de organisatie zelf. Ik vind dat de staat onder onze voeten moet zijn, niet boven onze hoofden.

'Het salafisme is een stroming die inhoudelijk behoorlijk complex is. Veel mensen hebben de neiging om alles wat ze stom vinden aan de islam van het etiket 'salafisme' of 'Moslimbroederschap' te voorzien, terwijl het in veel gevallen gaat om gebruiken en praktijken die normaal zijn in de orthodoxe islam of ook voorkomen bij andere religieuze stromingen. Mensen plakken anderen etiketten op met als doel ze weg te zetten. Mensen noemen mij soms een 'Moslimbroeder', terwijl ik moeilijk verder zou kunnen staan van hun denken. Dat is een manier om een inhoudelijke discussie met mij uit de weg te gaan.'

Hoe onderscheidt u orthodoxie van fundamentalisme?

Othman el Hammouchi: 'De betekenis van de begrippen 'orthodoxie' en 'fundamentalisme' is niet altijd even duidelijk. Fundamentalisten worden geassocieerd met geweld, maar tegelijkertijd

‘Veel mensen hebben de neiging om alles wat ze stom vinden aan de islam van het etiket ‘salafisme’ of ‘Moslimbroederschap’ te voorzien’

worden a-politieke salafisten ook fundamentalisten genoemd. Ik zie fundamentalisme als orthodoxie die zich via de staat wil opleggen aan iedereen. Als moslim deel ik orthodoxe geloofspraktijken, maar wil mijn geloofsopvattingen niet opleggen aan de rest. We kunnen, opnieuw, weer iets leren van de Verenigde Staten. Daar heb je de Amish, een conservatief-protestantse geloofsgemeenschap die leeft zoals men in de zeventiende eeuw leefde. Zulke gemeenschappen kunnen naast andere bestaan zonder dat ze elkaar haten. Of neem Londen, waar je in de metro transgender vrouwen en vrouwen in een boerka kan tegenkomen. Dat vind ik prachtig, dat mensen ondanks grote verschillen van opvatting toch samen met elkaar kunnen leven.'

Dirk Verhofstadt: 'Ik maak mensen niet belachelijk omdat ze een bepaalde geloofsovertuiging hebben en ben fel tegen het discrimineren van moslims en andere gelovigen. Ik heb alleen kritiek op geweld dat in naam van een religie of levensbeschouwing gepleegd wordt op andersdenkenden. In mijn boek *In naam van God* heb ik een dagboek bijgehouden van alle aanslagen die in 2017 zijn gepleegd in naam van God. Ik moest daar zelfs uit selecteren, want op veel dagen vonden meerdere aanslagen plaats. Ik wilde de lezers confronteren met het feit hoe vaak er in religies geweld gebruikt wordt. Tegelijkertijd wil ik nogmaals benadrukken dat het hier om een kleine minderheid van het globaal aantal gelovigen gaat. De meerderheid van de gelovigen in België, Frankrijk en Nederland aanvaarden de principes van de rechtsstaat.'

Sommige aanhangers van het laïcité principe vinden dat we de godsdienstvrijheid maar beter kunnen afschaffen, omdat gelovigen dit grondrecht zouden misbruiken. Wat vindt u hiervan?

Dirk Verhofstadt: 'Daar ben ik zeker niet voor. Godsdienstvrijheid is een heel belangrijk principe. We hebben elkaar in het verleden te vaak de hersenen ingeslagen over het geloof, daarom is het belangrijk dat dit grondrecht er gekomen is. Maar ook ben ik van mening dat het principe van godsdienstvrijheid niet misbruikt mag worden om jezelf en je eigen groep van bepaalde privileges te voorzien. Je bent niet vrijgesteld van de rechten en plichten die je hebt in deze democratische rechtsstaat.

'Naar mijn overtuiging leiden religies en bepaalde overtuigingen niet tot een meer harmonieuze samenleving. Daarom zou atheïsme een betere basis voor de moraal kunnen zijn. Dat betekent niet dat iedereen een atheïst moet zijn of dat religie moet worden uitgebannen, maar religie is iets voor de privésfeer, iets dat je niet mag opleggen aan anderen. Ik heb ook tien seculiere geboden geformuleerd. Ik vind deze geboden, waarin de mens en niet een God centraal staat, veel hoogstaander dan de tien geboden van de Katholieke Kerk. Als iedereen deze seculiere geboden zou aanvaarden, dan krijgen we een betere harmonieuzere samenleving. Dit is geen utopische luchtftietserij. Dat de slavernij werd afgeschaft, vrouwen dezelfde rechten kregen als mannen, homo's dezelfde rechten als hetero's, dat hebben we niet aan religie te danken, maar aan het seculiere en universele principe dat alle mensen gelijkwaardig zijn.'

Othman el Hammouchi: 'Misbruik' is een geladen term. Wat critici eigenlijk bedoelen is dat ze het oneens zijn met bepaalde religieuze gebruiken. Het recht om een hoofddoek te dragen wordt gezien als misbruik van godsdienstvrijheid door sommige fanatici. Dat is te vergelijken met praktijken in Bangladesh, waar atheïsten de gevangenis ingaan omdat ze misbruik zouden maken van de vrijheid van meningsuiting. Terwijl die atheïsten gewoon de gevangenis ingaan omdat de autoriteiten atheïsme verkeerd vinden.

'Vrijheid is één en ondeelbaar. Een vrijheid betekent je ding doen, zolang je de ander niet schaadt. In Europa kun je - op grond van allerlei redenen - de grondrechten beperken. Want bepaalde grondrechten zouden 'botsen'. Dat is onzin. Het werkelijke doel om grondrechten te beperken is het 'vermijden van sociale frictie'. Dan is het ene grondrecht opeens belangrijker dan het andere. Daarom ook moet de godsdienstvrijheid als apart grondrecht blijven bestaan, zodat de vrijheden van gelovigen niet nog verder onder druk komen te staan.

'In de Angelsaksische landen debatteren mensen op een heel andere manier. Een boerka is daar totaal geen issue, want niemand heeft last van de boerka. Het gaat om leven en laten leven. Daar kunnen we hier - op het Europese continent - wel iets van leren, vind ik.' ●

ergosana

Medisch Adviesbureau

Drs. İsmail Sevinç

Arts arbeid en gezondheid/verzekeringsarts

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl - 0624706882

**Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs**

**Medische Keuring
Levensverzekering**

**Verzuim &
Re-integratie**

**Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven**

RIJBEWIJSKEURING OOK OP ZATERDAG

Tayfun Balcik onderzocht moslims op tv en concludeert: het zijn er te weinig

Historicus, publicist en *Kanttekening*-columnist Tayfun Balcik is bezorgd over de plek van moslims in de media. In eerder onderzoek naar Nederlandse kranten noteerde hij dat moslims vooral negatief in het nieuws komen, maar zelf weinig aan het woord komen. In een nieuw onderzoek zag hij dit ook gebeuren bij tv-programma's. In juni-augustus 2020 bekeek hij er elke dag vijf: *Goedemorgen Nederland*, *EenVandaag*, het *NOS Journaal*, *Nieuwsuur* en *Op1*.

● ARNOUT MAAT

Hoogzomer, en dan vier maanden lang elke dag urenlang tv kijken...

'Ik zat waar ik nu ook zit, op mijn zolderkamertje in Amsterdam. Een periode was het 37, 38 graden, toen ging ik echt helemaal kapot. Ik zat enkel in mijn onderbroek en overhemd, *and that's it*. Aan de andere kant: ik maakte wel de Black Lives Matter-discussie op tv mee.'

De Black Lives Matter protesten leverden veel positieve berichten over moslims op tv, concludeer je. Maar die protesten gingen over anti zwart racisme, niet over moslims.

'Black Lives Matter gaat over institutionele uitsluiting, over buitengesloten worden. Dat is waar veel moslims natuurlijk over kunnen meepraten. We hebben zelfs een partij die wil 'de-islamiseren'. Je zag moslims die door de protesten werden geïnspireerd en er zelf aan meededen. Zo vertelde Nida-leider Nourdin el Ouali op 3 juni in *Op1* over het protest in Rotterdam. Moslims hebben geprofiteerd van pro-diverse berichtgeving tijdens de protesten.'

'Als een wit persoon vergelijkbaar geweld gebruikt, dan zie je dat de media daar veel voorzichtigere etiketten aan plakken'

Wel komen moslims nog vooral negatief op tv, noteer je. Té negatief, zeg je ook. Maar het gaat hier over serieuze, inhoudelijke programma's. Daar worden dus per definitie problemen besproken zoals criminaliteit en terreur of zaken die onderdeel zijn van maatschappelijk debat, zoals de islam. Geldt hier ook niet: goed nieuws is geen nieuws?

'Natuurlijk: als de bus op tijd rijdt, dan hoeft dat geen nieuws te zijn. Maar als een wit persoon vergelijk-

baar geweld gebruikt, dan zie je dat de media daar veel voorzichtigere etiketten aan plakken. Bijvoorbeeld: tijdens de Black Lives Matter-protesten in Amerika waren heel wat Trumpaanhangers op demonstranten ingereken, alleen werd het woord 'terreur' niet gebruikt. Er waren daar ook zogenaamde 'burgermilities'. Als dat Syrische moslims waren die hun buurt beschermden, noemden we hen 'jihadistische milities'.

'Ander voorbeeld: bij de rellen

van vorige zomer in Utrecht, Rotterdam en andere plekken ging het op tv over 'Marokkanen' en 'de Marokkaanse cultuur', dat hun ouders geen gezag zouden hebben, dat bij overtredingen door hun kinderen hun uitkeringen zelfs gekort moesten worden. Op dat moment waren ook uit de hand gelopen demonstraties van 'viruswappies', maar 'de witte cultuur' werd niet geïdentificeerd. Ook werd niet beweerd dat de ouders van autochtone mensen moesten worden aangesproken, dat hun uitkeringen gekort moesten worden.'

Bij dat laatste voorbeeld gaat het niet om een aanduiding door de programma's zelf, maar om wat bepaalde stemmen in het debat zeggen. Daar zit toch een verschil in?

'Ja, maar het is ook aan de redacties in hoeverre ze bepaalde opinies de ruimte geven. Sommige meningen verschijnen helemaal niet in de media. We zijn een rechtsstaat, waarin we minderheden beschermen tegen de willekeur of onderdrukking van de meerderheid.'

In tv programma's wordt volgens jou op tv ook vaak een 'wij zij denken' verkondigd, waarbij dan een scheiding wordt gemaakt tussen moslims en niet moslims.

'Dat kan op een hele botte manier, van 'Wij van het liberale, vrije Westen versus de achterlijke, fundamentalistische islam' - dat hoor je vooral als Forum voor Democratie of de SGP aan het woord komen. Maar je hoort vaak ook het frame: 'Wij, Nederlanders versus allochtonen die nog moeten integreren en onze waarden moeten onderschrijven'. Dat is polariserend, verdelend en een herinnering dat ik, als migrantenzoon, toch niet van hier zou zijn. Dit, terwijl Nederland het enige is dat ik ken. Als je mij als 'allochtoon' in de hoek zet, gebruik je een definitie van mij waar ik zelf niet voor gekozen heb.'

De term 'allochtoon' gebruiken presentatoren op de NPO toch allang niet meer?

'Het gaat niet per se om de term. In een gesprek in *Goedemorgen Nederland* tussen Thierry Baudet en CBS-econoom Peter Hein van Mulligen had Baudet het over 'allochtonen' in de criminaliteit, waarbij hij Van Mulligen verweet: 'Jullie tellen verkeerd, want jullie rekenen de derde generatie ook als Nederlanders.' Vrij racistisch, om mensen tot zo lang nog in het allochtonenvakje te willen stoppen. Maar de presentatrice zei er helemaal niks van. Autochtonen worden nooit in een integratieframe geplaatst, terwijl die ook misdaden plegen.'

Autochtonen zijn ook niet oververtegenwoordigd in de criminaliteitscijfers.

'Wat zegt dat nou over integratie? Veel Marokkanen zijn dan beter geïntegreerd dan autochtonen in het criminele milieu. En ik kan tig dingen verzinnen waarin witte mensen wel oververtegenwoordigd zijn: fraude, gesjoemel in het bancaire systeem, enzovoort. Maar dat wordt ook nooit in termen van integratie besproken.'

Ligt hier dan een taak voor de media: juist minder verdeeldheid kweken?

'Gelijke monniken, gelijke kappen. Als je op een bepaalde manier over moslims en andere minderheden praat en dat niet doet bij andere

'Op tv wordt gewoon heel veel over moslims gezegd. Dan kun je het niet maken om moslims geen onderdeel te laten zijn van hoe het nieuws tot stand komt'

groepen, dan wakker je wij-zij-denken aan. Je ziet ook bij *Een-Vandaag*, *NOS* en *Nieuwsuur* dat dit minder gebeurt, omdat die redacties diverser zijn dan bij *Op1* en *Goedemorgen Nederland*.'

86 procent van de Nederlanders heeft geen migratieachtergrond, 95 procent is geen moslim.

Moeten redacties echt zoveel werk verzetten om een kleine groep te cateren?

'Op tv wordt gewoon heel veel over moslims gezegd. Dan kun je het niet maken om moslims geen onderdeel te laten zijn van hoe het nieuws tot stand komt. Als je als journalist geen moslim bent, moet je veel meer werk verzetten om die groep te begrijpen. Hoor- en wederhoor, goed onderzoek: journalistieke waardes die zonder moslims dan niet mogelijk zijn. Je kan toch ook geen item maken over menstruatiearmoede met alleen maar mannen?'

Dan een recente casus waar ik jouw mening over wil weten. GroenLinks kandidaat Kauthar Bouchallikht werd het middel punt van media ophef toen bleek dat zij heeft gewerkt voor de Europese moslimjongerenorganisatie FEMYSO, die door sommige onderzoekers als jeugdorganisatie van de Moslimbroederschap wordt aangeduid.

'Het is goed dat media allerlei dingen willen weten over kandidaten, ook waar ze actief zijn geweest. Maar dat moeten ze niet alleen bij moslimkandidaten doen. En de manier waarop Kauthar door de media is aangepakt, slaat nergens op. Want wat is nou het probleem? Ik vind het problematisch dat zij de

hele tijd afstand moet nemen van een club waar zij nooit lid van is geweest. Wat weten we nou eigenlijk van de Moslimbroederschap? En wat heeft zij nu daadwerkelijk gedaan waarvoor zij afstand moet nemen? Het is pure *guilt by association*.'

Toen Thierry Baudet in 2017 met een notoire racist had gedineerd, vroegen media hem ook of hij afstand van deze persoon wilde doen. Was dat dan ook *guilt by association*?

'Die vergelijking past totaal niet. Als je kijkt naar wat Baudet allemaal heeft gezegd, met wie hij heeft gesproken... En met wie heeft Kauthar dan gesproken? Hebben we namen, tijdstippen? Ja, er doken foto's op van dat ze in 2014 stond te demonstreren voor Gaza, vlakbij iemand met een spandoek waarop antisemitische leuzen stonden. Goed, daarvan kon ze wel een beetje afstand nemen. Maar die demonstratie ging over misdaden die Israël toen op grove wijze heeft begaan. Er waren tweeduizend mensen gestorven en zestig Israëliërs. De vraag moet niet zijn: wat deed Kauthar daar? De vraag moet zijn: waar was jij tijdens die demonstratie?'

Dan een andere casus die interessant is in het kader van jouw onderzoek. Onlangs mocht de jonge Turks Nederlandse schrijfster Lale Gül bij *Op1* vertellen over haar roman, waarin ze de voor haar traumatische islamitische opvoeding van zich afschreef.

'Ik vind het dapper hoe zij zich probeert te ontworstelen uit een milieu

met conservatieve denkbeelden. Dat ze al die bedreigingen krijgt - vaak op een seksistische manier - slaat helemaal nergens op. Maar hoe zij uiting geeft aan dat gevoel van ongenoegen, is heel problematisch. Dat ze op social media flirtte met FvD en moslima's 'broedkippen' noemde. *Op1* had haar daarmee moeten confronteren. Zo wordt islamitische onverdraagzaamheid geproblematiseerd, maar racistische onverdraagzaamheid gelaten voor wat het is.'

Op Twitter nam ze laatst wel afstand van die uitspraken, nadat ze op dat sociale medium met deze uitspraken werd geconfronteerd.

'En geconfronteerd door wie? Door mensen die slachtoffer zijn van dat denken: moslims en andere minderheden. Je ziet ook hier: witte redacties zijn geen slachtoffer van racisme, dus voor hen is het geen prioriteit in hun redactionele keuzes. Later zei ze in *het Parool*: 'Ik zal altijd stemmen op een immigratiekritische partij.' Je kunt als journalist dan tenminste vragen: 'Maar je hebt hier zelf zoveel kansen gekregen. Vind je dat dan niet een beetje krom?' Of, wat harder: 'Als je immigratie een probleem vindt, waarom ga je dan zelf niet weg - zodat je een bijdrage levert aan de door jou gewenste immigratiecijfers?' Maar dat gebeurde niet.'

Op tv zie je vaak ook andere Turkse Nederlanders met kritiek op de multiculturele samenleving, zoals VVD'er Dilan Yesilgöz, publicist Aylin Bilic en presentatrice Fidan Ekiz. Ook met dat feit heb je in je onderzoek nog een appeltje te schillen.

'Het zijn dan toch weer van die 'zelfkritische allochtonen' die de hele tijd te ruimte krijgen. Dat is al veel langer aan de gang, zoals vroeger ook met Ayaan Hirsi Ali gebeurde. Op zich is het prima dat zij deze ruimte krijgen, maar hoe zit dan het met de andere kant? Met moslima's die worden bespuugd, waarvan hun hijab van hun hoofd worden getrokken? Die zou je dan ook een plek moeten geven. Je ziet dat media vooral mensen neerzetten die vooral hun eigen mening verkondigen - maar dan met een kleurtje. Tja, dan heb je het niet goed begrepen.' ●

YARIN ESKI

Criminoloog en doceert Bestuurskunde aan de Vrije Universiteit van Amsterdam.

Van woke naar winst

Laast hoorde ik tijdens een gezellig avondje kaasfonduen met vrienden weer eens het nummer *Woke* van Arjen Lubach. Vooral de hardstyle-deuntjes aan het einde deden mij verlangen naar een rave. Cancel corona alsjeblieft zo snel mogelijk!

Lubachs liedje leidde bij mij ook tot wat minder platte ideeën. Want 'woke' zijn en de daaraan verbonden *cancel culture* houden het debat in een wurggreep.

Neem het woord 'blank.' Naast het in de ban doen van 'Zwarte Piet', 'moorkop' en 'Jodenkoek', wat ik allemaal beter begrijp, moet 'blank' tegenwoordig 'wit' genoemd worden. Maar oké, ik doe wel mee. En toen mocht ineens de witte Marieke Lucas Rijneveld geen gedicht vertalen van de zwarte Amanda Gorman.

Hoe halen we het in onze kaas-kop? Zal ik uit verzet ook weer 'blank' gebruiken, net als NRC-columnist Zihni Özdil? Nou ja, ik zal eerder uit stil verzet smakeloze blanke vla naar binnen lepelen.

Ik maak er nu wel grapjes over, maar de misère is dit: als gevolg van woke-zijn en de daarbij behorende *cancel culture* wordt een natuurlijk verloop van communicatie - de essentie van ons zijn als communicatieve wezens! - rigoureus verbroken. Debat, maar ook creativiteit en humor breken we af als cabaretiers het zwijgen opgelegd wordt.

Hoe meer cancelling, des te meer cash

Als we de woke-logica doortrekken moeten we ook gaan stoppen met 'vrouw'/'man'/'het' en uiteindelijk 'wit'/'zwart' zelf. Weet je wat: 'links'/'rechts', weg ermee. Succes op de snelweg.

Kortom, we neutraliseren dan de diversiteit en het dagelijkse leven plat; de diversiteit die het woke zijn nu juist trachtte te beschermen. Steeds minder woorden, en uiteindelijk geen. komen zo ons nog ter beschikking te staan om debat te voeren.

Ongeveer even problematisch is hoe in reactie hierop - zie de 'cancel de cancelcultuur' en het anti-woke-denken - net zo hard waakzaam gecancelled wordt. Cabaretier Martijn Koning die weg moet bij *Jinek*, omdat hij Thierry Baudet op grove maar openlijke wijze confronteerde met de xenofobische trekken van de politicus en de hypocrisie ervan.

We begeven ons dus niet zomaar op wat glad ijs. Het lijkt wel een existentiële Elfstedentocht, waarbij iedereen - zwijgzaam en murw geslagen - heel snel, heel

vervelend onderuit kan gaan. *It giet oan en oan en oan.*

Naast mijn inhoudelijke zorgen rondom (anti-)woke zijn, heb ik bijzonder veel problemen met woke-washing: wanneer een *for-profit* organisatie of de consument met de mond diversiteit, inclusiviteit en sociale rechtvaardigheid belijdt, maar er slechts naar handelt voor geld en genot. Laten we als voorbeeld Maaïke uit Lubachs liedje *Woke* nemen.

Maaïke is 20 jaar oud, studeert psychologie en houdt van kritisch denken, debat en polemieken. Terwijl zij in een progressieve *craft-beer* brouwerij ergens in Utrecht van een lokaal alcoholvrij IPA'tje drinkt, geniet ze zelfgenoegzaam van het feit dat de helft van de brouwerijwinst naar een *Save the Children*-project gaat in Congo. Dat drinkt toch lekkerder. Ze leest meer over het project op haar iMac, een laptop waarover ze belastingvoordelen krijgt omdat het als studiemateriaal aangemerkt kan worden.

iMacs, elektrische auto's en de mobiele telefoons waarop we onze

woke tweets de wereld in slingeren lopen op kobaltbatterijen. 70 procent van de mondiale kobaltwinning vindt plaats in Congolees gebied. Rondom het mijnen van kobalt vinden er ernstige mensenrechtenschendingen plaats, interetnisch geweld en kinderslavernij.

Er zijn talloze andere voorbeelden van dergelijk kwaad, wat ik hier op basis van Hannah Arendts 'banaliteit van het kwaad', Zygmunt Baumanns 'liquide kwaad' en Slavoj Žižeks 'emancipatoir geweld' zal duiden met de term 'emancipatoir kwaad'. Dat emancipatoir kwaad bloeit op in deze tijden van de doorgeslagen woke-geest en cancel culture, die op zichzelf al zorgen voor verlamming van spontaniteit, humor en het debat. De markt speelt namelijk handig in op de mondiale cancel culture en zet veel woke-winst om.

Denk aan klimaatactiviste Greta Thunberg die internationale bedrijven demoniseert voor hun grove milieuschendingen, maar wel op de cover van het internationale goed verkopende magazine *Time* staat. Of denk aan Nike die de Black Lives Matters-protesten tegen Trump ondersteunt en daarmee adverteert.

Hoe meer cancelling, des te meer cash. We doen er allemaal bewust of onbewust aan mee. En ik hoop nu bewust. Enfin, open de ogen voor dit emancipatoir kwaad en wees waakzaam tegen woke-washing. *Wake up!* •

Marokkaanse bruiloften in coron

ECHTPAAR ANAS BERIANE EN FATIMA ZOHRA HILOUI (BEELD: HAMZA ABBAL)

● HODA HAMDAOUI

Van welkomstbands tot *flowerwalls* en van vuurwerkfonteinen tot confettikanonnen: Marokkaanse bruiloften zijn een echt spektakel. Maar de coronacrisis gooide flink wat roet in het eten. Wij spraken met nieuwe koppels en ondernemers in de Marokkaanse trouwbranche uit Nederland en België.

atijd: één groot cancel-festijn

De 33-jarige Fatima Zohra Hiloui uit Gent is vastgoed-manager bij een IT-bedrijf en part-time fotograaf. Haar man Anas Beriane is 34 jaar en filmmaker. Zaterdag 21 maart 2020 zou hun trouwfeest plaatsvinden in de buurt van Antwerpen.

'Ik was een maand voor het huwelijksfeest in Rome voor mijn vrijgezellenfeest. Toen we daar waren, kreeg ik veel berichten van vrienden die mij vroegen of we veilig zouden doen.' In België was op dat moment geen sprake van corona. In Rome was ook nog niets gaande, vertelt Hiloui.

'Wij dachten nog wel: als we terug zijn in België, dan worden we vast getest of onze temperatuur wordt gemeten. Maar niemand zei of deed iets. We zijn terug gekomen en drie weken later begon de eerste lockdown voor België.'

Toen de zaaleigenaar Hiloui belde, hoorde ze de bruid van die dag op de achtergrond huilen. Zij had net haar hennafeest gehad en hoorde nu dat haar bruiloft opeens niet door kon gaan.

Hiloui: 'Het is ook maar net hoe je een bruiloft ziet. Ik vond het niet heel erg. Niet dat ik mijn bruilofsfeest wilde missen, want ik wil nog steeds heel graag een feest. Maar ik denk wel dat bij veel Marokkanen de bruiloft echt zoiets is van: oké, nu zijn we getrouwd - nu kunnen we samen erop uit en samenwonen.'

Hiloui en haar echtgenoot Anas zijn op 1 juli 2017 voor de islamitische en Marokkaanse wet getrouwd in Casablanca (foto). Zonder dat zij hun huwelijksfeest hebben gevierd, zijn zij dus al officieel getrouwd. Hierdoor kwam haar echtgenoot vaak langs bij haar ouderlijk huis, en gaan zij door het leven als echtpaar.

Maar voor veel Marokkaanse koppels geldt dit niet, vertelt Hiloui. Er moet volgen hen dan wel eerst

'Nu is het van een afstand 'Gefeliciteerd!' roepen – en dat was het dan'

een groot huwelijksfeest komen voordat zij officieel als echtpaar door het leven gaan. Hiloui: 'Ikzelf zou mijn bruilofsfeest ook over tien jaar kunnen geven, omdat het maar een feest is.' Ze ziet de viering niet als een voorwaarde om samen met haar man te kunnen zijn.

De *love shoot* die zij en haar echtgenoot in 2017 hebben gedaan, is nu het enige tastbare bewijs van hun huwelijksvoltrekking. Op 21 maart 2020, de dag dat zij hun huwelijk zouden vieren, was er niets meer mogelijk. 'Het was wel een rare dag. Ik besepte het niet echt, en dacht alleen: 'Wow, het zou vandaag zijn.'

En dan was er nog het hotel in Gent dat ze hadden gereserveerd,

om daar het opmaken en aankleden te doen. Hiloui: 'We dachten nog: we laten dat staan, dan gaan we genieten van de sauna. Maar toen gingen de hotels ook dicht. Mijn familie in Nederland en Duitsland heeft nog een soort van *Zoom-wedding* georganiseerd met neven, nichten en tantes. Dat was wel heel erg leuk. We hebben verder eten besteld en 's avonds geNetflixd.'

Snel weer naar buiten

Said el Hassnaoui is comedian en sinds september 2019 Buitengewoon Ambtenaar van de Burgerlijke Stand (BABS) in Veenendaal. Hij trouwt ook Marokkaanse koppels. De coronacrisis maakte alles anders. In Veenendaal mogen,

naast het stel, maximaal 28 gasten aanwezig zijn. Volgens El Hassnaoui nemen de koppels een fotograaf mee en soms zelfs een videograaf.

'Want dit is het gewoon. Er is geen ander feest op dit moment, hoorde ik van het eerste Marokkaanse stel dat ik trouwde. In de gesprekken met het stel moet ik er achter komen wat ze willen vertellen en wat ze niet kwijt willen. Ik probeer altijd de dingen eruit te halen waar mensen om kunnen lachen. Een soort feestje wil ik voor ze bouwen, iets bijzonders.'

El Hassnaoui bedankt altijd de getuigen namens het stel, soms in het Marokkaans-Arabisch. 'Ook geef ik de gelegenheid aan de gasten een *du'a* - gebed - te doen. En het 'Je mag elkaar kussen' aan het einde, tja, dat zeg ik gewoon niet.'

Door alle coronamaatregelen vindt de BABS het werk minder leuk om te doen. 'Normaliter feliciteer ik na het ondertekenen van het huwelijkscontract de gasten, maar nu is het van een afstand 'Gefeliciteerd!' roepen - en dat was het dan. Het menselijke is er echt vanaf. Daarom probeer ik het wat gezelliger te maken.'

Er zijn ook koppels die nog thuis wonen bij hun ouders. Zelfs dan mogen de ouders het paar dan niet een knuffel geven om hen te feliciteren. El Hassnaoui: 'Dat vind ik best lastig. We hebben nu een soort van looproute uitgevonden, zodat ze het stel vanaf een afstand kunnen feliciteren en direct naar buiten kunnen. Dit is waar we het nu mee moeten doen.'

Een beetje terug naar vroeger

Maryam el Abbas is geboren en getogen in Gorinchem, maar woont nu zeven jaar in Antwerpen. Sinds vijf jaar werkt ze, naast twintig uur in de week als assistent-laborant, als zelfstandige in de trouwerijbusiness. 'Ik zet bruidshenna, verhuur decoratie en kle-

Gecancel: 200 gasten | Zaal met catering en personeel | Marokkaanse dj | Afrobeat-dj | Fotograaf en videograaf | Surprise muziekact | Traditionele Marokkaanse bruidsjurk | Bruidsjurk | Hennajurk | Fotobooth | Haar en visagie | Hotel | Huwelijksreis (rondreis door Afrika: Kenia, Tanzania en Zanzibar) | Hotel en tickets voor gasten uit Engeland | Vliegtickets voor de ouders van Anas uit Marokko

ECHTPAAR ANAS BERIANE (LINKS) EN FATIMA ZOHRA HILOUI (RECHTS) (BEELD: HAMZA ABBAL)

ding voor het hennafeest. Dit doe ik in Nederland, België en Noord-Frankrijk.'

In februari begint elk jaar het Marokkaanse trouwseizoen. Vorig jaar draaide ze in februari een hele goede maand en ook de eerste week van maart was prima, maar toen kwam de tweede week.

'Ik had op de woensdag en donderdag henna gezet, en vrijdag ga ik meestal terug naar de bruiden om mijn spullen op te halen. En ik trof alleen maar huilende bruiden aan, want zaterdag gingen de trouwfeesten niet door in België. Eigenlijk was ik zo druk dat ik helemaal niet op de hoogte was van het nieuws. Ik werd erdoor verrast. 'Wat gebeurt er?', dacht ik.

Tijdens de eerste lockdown werd El Abbas vaak benaderd door bruiden om toch stiekem henna aan huis te komen zetten. Maar daar wilde de henna-onderneemster niet aan meewerken.

'Mijn eigen klanten mochten hun boeking verplaatsen, een

'Mijn inkomen is gigantisch gedaald, omdat ik al die tijd niet kon werken'

tegoedbon krijgen of de aanbetaling terugkrijgen. Ik durfde ook geen nieuwe boekingen meer aan te nemen, want ik kon geen plek garanderen. De oude klanten moesten ook nog ingepland worden.'

Vanaf de tweede week van maart en heel april heeft ze niet meer gewerkt. 'Dan heb je de ramadan, wat een rustige periode is voor onze bruidsbranche, dan zit je

sowieso stil. Daarna begonnen de boekingen, toen er in België vijftig personen bij bruiloften waren toegestaan. Ik was eigenlijk continu bezig met het verplaatsen van de boekingen. Ik heb in juni nog een paar keer gewerkt, waardoor ik mijn vaste lasten kon betalen en van de overheid konden we een 'coronahinder-premie' ontvangen. Mijn inkomen is gigantisch

gedaald, omdat ik al die tijd niet kon werken.'

El Abbas had mooie vooruitzichten voor augustus met veel boekingen, maar toen was daar de tweede lockdown. 'Wat ik in deze periode deed was één op één, met een mondkapje op, henna zetten, wanneer dit toegestaan was. Ook voor de mensen die thuis decoratie wilden om foto's te maken verhuurde ik mijn pakketten. De bruidjes maakten er binnen hun eigen bubbel een klein intiem feestje van. In de tuin, zelf de eigen tafels en het huis versieren, geen catering maar zelf koken. Eigenlijk een beetje terug naar hoe het vroeger ging.'

Ze mag nu nog steeds haar werk niet doen. 'Dus ik ben gewoon thuis lekker de zaak aan het opruimen. Verhuur en verkoop mag ik nog wel doen, maar daar is nu niet veel vraag naar. Ik verwacht niet dat er nog voor de zomer feestzalen opengaan, dus voorlopig blijft het rustig voor mij.'

Alles op de schop

Samia, trainer en coach op het gebied van diversiteit en inclusiviteit, en business architect Amin uit Amsterdam zijn op 27 november 2019 voor de Nederlandse en islamitische wet getrouwd. Hun huwelijksfeest zou in juni 2020 plaatsvinden, met ruim 120 gasten.

‘Wij zijn niet voor de Marokkaanse wet getrouwd, mijn man is namelijk Algerijns’, vertelt Samia. ‘Het was een simpele dag. Een kort moment bij de gemeente en afsluitend een high tea met mijn ouders, zijn moeder en een vriendin van zijn moeder, mijn goede vriendin, broer en zusje. Had ik geweten dat corona eraan zou komen, dan had ik het anders gedaan. Maar verder was het een mooie dag.’

Het stel wilde hun huwelijksfeest vooral simpel houden. ‘Mijn man heeft niet zoveel familie, dus het merendeel van de gasten kwam voor mij. Het was een zaal in Haarlem en de aandacht moest gaan naar het eten en de sfeer. Er zouden vrienden en familie komen uit Engeland, Zweden, Frankrijk, Marokko, België en Duitsland. Je kan begrijpen dat ik mij daar natuurlijk erg op verheugde.’

Maar in maart besloot het stel om het huwelijksfeest te cancelen. Het werd al snel duidelijk dat de coronamaatregelen lang zouden aanhouden. ‘En we wilden geen risico lopen. Het belangrijkste was dat mijn familie en zijn familie uit het buitenland erbij moesten zijn.’ Maar dankzij corona ging alles op de schop.

De familie had er alle begrip voor en gaf zelf aan: cancel alles en doe iets kleins als de lockdown voorbij is. ‘Dit hebben wij in juli tijdens de versoepelde maatregelen ook gedaan, zodat ik in ieder geval mijn foto’s in mijn witte jurk had. Het was een etentje met alleen familie, en geen vrienden. We waren met dertig personen bij mijn ouders thuis. Ondanks de omstandigheden was het toch een mooie dag.’

‘Ik ging van elk weekend volgeboekt naar niets of één boeking per maand’

Hopen op een bruiloften boom

Nabila* treedt als DJ Marruecos op bij bruiloften en feesten in Nederland, België en Duitsland. ‘Een fotograaf kan eventueel nog een *love shoot* doen, een cateraar biedt afhaalmaaltijden aan, maar ik kan helemaal niets doen. Het is wel geleidelijk gegaan, want de maatregelen lieten feestjes soms wel, soms niet toe. Ik ging van elk weekend volgeboekt naar niets of één boeking per maand.’

Het begon met de eerste lockdown in België al voor Nabila, toen alle feesten werden afgelast. ‘Ik had dat weekend nog twee bruiden uit België die mij huilend hebben opgebeld. Ze konden ook niets annuleren. Ik was zelf heel flexibel, want niemand kon er iets aan doen. Ik heb besloten iedereen zijn voorschot terug te geven. Het lastige was dat de bruiden mij niet makkelijk nog een keer konden boeken. Want als dj word ik ver van tevoren geboekt, dus ik zat verder vol.’

Toen er weer bruiloften gehouden mochten worden, moest alles op kleinere schaal plaatsvinden. Ook mocht er niet worden gedanst. Dat was lastig voor Nabila: ‘Want hoe ga je dan voor een feest sfeer zorgen als dj?’

Op sommige feesten draaide ze alleen achtergrondmuziek. ‘Maar heel veel bruiden wilden dat ik geen sfeermuziek draaide, omdat het bruidspaar en (schoon)moeder bijvoorbeeld wel mochten dansen. Dan moest ik dus echt *reggada* en *shaahby* draaien - super wilde muziek waar mensen niet alleen naar willen luisteren maar ook op willen dansen.’

Ondanks de rare tijd vond de goedlachse dj het ook heel erg leuk om te doen. ‘Ik ben niet voor niets dj. Het is niet zo dat ik het alleen doe voor de muziek. Ik vind het zo mooi op iemands belangrijke dag aanwezig te zijn, ook tijdens corona, want de regels belemmerden de bruid en bruidegom gelukkig niet om de liefde te vieren.’

Nabila besteedt haar tijd nuttig en volgt een nieuwe opleiding. Ook maakt ze nu veel tijd vrij voor haar dochtertje. Ze hoopt wel dat ze straks weer plaatjes mag draaien. ‘Ik verwacht als alles weer veilig geen *baby-boom*, maar een bruiloften-*boom*.’ ●

Gecanceld:
Zaal | Catering
| Fotograaf

KIZA MAGENDANE

Schrijver. Publicist.
 Politicoloog.
 Beleidsondernemer.

De tragiek van de proteststem

Voor eenieder die het wil een eigen proteststem. Het is een adagium dat het Nederlandse parlementaire stelsel de laatste twintig jaar kenmerkt. Met de VVD als uitzondering zien wij een electorale implosie van de traditionele volkspartijen, terwijl protestpartijen als paddenstoelen uit de grond schieten. Nederland werd bij de vorige Tweede Kamerverkiezingen al verrijkt met Forum voor Democratie en Denk als nieuwe spelers. Het drukke politieke landschap werd op 17 maart aangevuld met de nieuwe protestpartijen Volt, BIJ1, de BoerBurgerBeweging en JA21.

Het is een goede zaak dat het parlementaire stelsel het mogelijk maakt voor protestpartijen om met relatief weinig middelen Kamerzetsels te bemachtigen. Hierdoor bereiken specifieke zorgen uit de samenleving de politieke agenda. Protestpartijen houden daarnaast de traditionele volkspartijen scherp. Door de aanwezigheid van de PVV in de Tweede Kamer zijn partijen zoals het CDA en de VVD verder naar rechts geschoven op het gebied van immigratie, terwijl het ontstaan van Denk linkse partijen heeft uitgedaagd om een heldere visie te ontwikkelen op het gebied van anti-discriminatie. Je kunt verwachten dat de komst van BIJ1 en Volt in de Tweede Kamer

De meeste protestpartijen slagen er niet in om emoties in beleid te vertalen

GroenLinks en D66 slapeloze nachten zal bezorgen.

Toch is het belangrijk om de kiezer te informeren over de tragiek van de proteststem. In de politieke discussie wordt de opkomst van veel protestpartijen als problematisch gezien voor de bestuurbaarheid van het land. Door de implosie van de grote partijen en de versplintering van het politieke landschap wordt het lastig om coalities te vormen, stellen politieke commentatoren. Dit is een legitieme kritiek, maar je kunt zowel de proteststemmer als de protestpartijen deze versplintering niet kwalijk nemen. Zolang volkspartijen geen perspectief bieden, zullen er nieuwe protestpartijen blijven komen.

Maar de protestpartij is per definitie gedoemd te mislukken.

Historisch gezien slagen protestpartijen erin een stem te geven aan specifieke zorgen en emoties uit de samenleving. Toch slagen de meeste protestpartijen er niet in om die emoties in beleid te vertalen. De protestpartij wordt dan de positie van de schreeuwer aan de zijlijn, die het aan moed ontbreekt om de arena te betreden. Kijk maar naar FvD en PVV, twee partijen die uitstekend het rechts-populistische geluid vertalen, maar nu al door de meeste serieuze partijen worden uitgesloten door hun radicalisme.

Waar protestpartijen wel uitstekend in slagen, is het op termijn verliezen van hun oorspronkelijke identiteit. Zo zijn Tunahan Kuzu van Denk en Thierry Baudet van FvD ontsteld over het feit dat de NPO het nieuwe televisieprogramma *Gewoon Bloot* gaat uitzenden.

Met dit educatieve programma hopen de makers het vertekende beeld over het naakte lichaam te bestrijden.

Wat dit protest tegen het televisieprogramma te maken heeft met de oorspronkelijke missie van zowel Denk als FvD blijft een raadsel. Wat ook een groot mysterie blijft: dat Denk het zo belangrijk vindt dat de maximumsnelheid op de snelweg naar 130 wordt teruggebracht, terwijl Forum voor Democratie de ene na de andere complottheorie over de coronacrisis de wereld in slingert.

Het gebrek aan consistentie bij zowel Denk als FvD illustreert een dilemma van de meeste protestpartijen: verbreden of verdiepen. Bij verdiepen kiezen protestpartijen ervoor om one-issue-partijen te blijven en daarmee het protestgeluid uit de samenleving te accentueren in het publieke debat en in het parlement. Vaker blijven ze dan buitenspel staan. Bij verbreding kiezen protestpartijen ervoor om naast hun oorspronkelijke thema's ook andere onderwerpen te agenderen, waardoor ze hun oorspronkelijke missie en electoraat uit het oog verliezen.

Op termijn lijden de meeste protestpartijen aan machtsbehoud, strijd tussen ego's en gezichtsverlies. Kortom, de proteststem kiest per definitie tussen twee kwalen: aan de zijlijn blijven, of bedrogen worden. •

**DAVE
ENSBERG-KLEIJKERS**

Directeur Jantje Beton.
Bestuurskundige.
Auteur van het boek
'Bezielde beschaving:
alles behalve een
multicultureel drama'
(2017).

Hoe het CDA deze klap te boven kan komen

Het CDA heeft een forse nederlaag geleden op 17 maart. Zeker als het resultaat wordt vergeleken met de ambitie van lijsttrekker Wopke Hoekstra: 'de goede kant van de dertig zetels'.

Er komt nu ongetwijfeld opnieuw een evaluatiecommissie, die maandenlang gaat onderzoeken waar het fout ging. Eerder mochten Til Gardeniers (1994), Leon Frissen (2010) en Ton Rombouts (2012) zo'n evaluatiecommissie leiden. Uit al dit soort evaluatieonderzoeken blijkt dat de nederlaag van 2021 geen incident is. Het CDA heeft een structureel probleem met zijn inhoudelijke boodschap en partijcultuur.

De commissie-Gardeniers schreef in 1994 woorden die opnieuw van toepassing zijn: 'Naast het gebrek aan eenheid binnen de partij wordt gewezen op het feit dat het CDA zich op afstand van de basis heeft geplaatst en zich als een wat zelfgenoegzame bestuurderspartij heeft opgesteld die 'het aan de macht zijn' te gewoon is gaan vinden.'

De commissie-Frissen schreef in 2010: 'Het CDA had zijn inhoud en profiel te lang verwaarloosd en was daarmee de verbinding met zijn kiezers, hun zorgen en hun perspectief voor de toekomst kwijtgeraakt.' Woorden die nog steeds actueel zijn.

Twee jaren later kwam de commissie-Rombouts met aanbevelin-

gen als: 'Herstel van eenheid moet absolute voorrang hebben voor allen die onze partij ter harte gaat.' En: 'We moeten stoppen alleen met onszelf bezig te zijn.'

Ook de meest recente evaluatiecommissie, de commissie-Krijger, die de Statenverkiezingen en Europese verkiezingen van 2019 evalueerde, kwam tot een kritische conclusie. 'Het ontbrak aan diepgang; aan een duidelijk, onderscheidend en toekomstgericht CDA-verhaal met concrete uitgewerkte plannen en ideeën.'

Als het CDA al dit soort conclusies en aanbevelingen de afgelopen jaren serieus had genomen, was het slechte verkiezingsresultaat van 2021 te voorkomen geweest.

Op verkiezingsavond mocht hoogleraar politicologie Tom van der Meer op *NPO1* duiden wat voor kiezers de drie belangrijkste onderwerpen waren waarop ze hun keuze hebben gebaseerd. Dat waren: 1) gezondheidszorg, 2) normen en waarden en 3) leiderschap. Volgens Van der Meer heeft het CDA bij uitstek de kans om het tweede onderwerp, normen en waarden, te 'claimen' zoals Balkenende dat eerder met succes deed. Het CDA-campagneteam koos anders.

Vanuit de nietszeggende slogan 'Nu doorpakken!' kozen ze - tijdens de grootste crisis sinds de oorlog - voor sanering van de werkloosheidswet, voor harde bezuinigingen en voor sport - een thema waarop het CDA allesbehalve *issue owner* is.

Het CDA heeft een structureel probleem met zijn inhoudelijke boodschap en partijcultuur

Daarnaast nam het CDA deze campagne stevig stelling op veiligheid en immigratie.

Het CDA voerde een stuntende campagne met een rechts-conservatief verhaal, waarmee men een tweestrijd met de VVD wilde ontlokken. Teveel geluisterd naar politieke marketeers, te weinig het eigen morele kompas gevolgd. Een desastreuze campagnestrategie met alle gevolgen van dien.

En dat niet alleen. Het gebrek aan eenheid, waar Gardeniers (1994) en Rombouts (2010) al over schreven, is al maandenlang tekenend voor de koers van de christendemocraten. Het gevecht voor, tijdens en na afloop van de lijsttrekkersverkiezing voltrok zich voor het oog van de Nederlandse kiezer. Wat zij zagen was niet fraai. Kiezers houden niet van gedoe. Maar bij het

CDA was gedoe in overmaat aanwezig.

Tot aan de verkiezingsdag toe, in de vorm van een gebrek aan wij-gevoel en synergie tussen Hoekstra en de populaire Pieter Omtzigt. Bovendien had Omtzigt juist kritiek op 'de zelfgenoegzame bestuurderspartij' waar Gardeniers over schreef, en op de algehele politieke cultuur in Nederland, daarbij gesteund door het rapport van de commissie-Van Dam naar de dramatische toeslagenaffaire. Het CDA-campagne-team deed hier niets mee. Omtzigt meldde zich kort voor de eindstreep ziek en beperkte zijn mediaoptredens tot promotie van zijn nieuwste boek.

Het CDA moet heel snel werk maken van het herstellen van de eenheid, maar zeker ook het hervinden van zijn inhoudelijke, christendemocratische visie op Nederland. Dat kan alleen met een authentiek verhaal vanuit het midden en vanuit zijn kernwaarden, zoals solidariteit met mensen in nood. Daarmee krijgt het thema 'waarden en normen' inhoudelijk lading.

Dat betekent echter ook keuzes maken. Kiezen voor barmhartigheid met vluchtelingen in nood op de Griekse eilanden, zoals in kamp Moria. Kiezen voor het stoppen met de bestuurlijke samenwerking met extreemrechtse partijen als de PVV en FvD in Noord-Brabant en Limburg. Kiezen voor waarden boven winst. En dan kan het CDA weer verder na deze nieuwe klap. •

dK.Academie

voor **€29,95** p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform de Kanttekening.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek (Elementaire Deeltjes van Amsterdam University Press, waarover bijvoorbeeld Nederlands Dagblad recenseert: "beter dan Google en Wikipedia samen") ter waarde van €9,99 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van €12,50 per maand.
- Abonnement op de zaterdagkrant of het maandblad van de Kanttekening (naar keuze maandelijks te switchen) inclusief digitale toegang ter waarde van €12,95
- Toegang tot maandelijks meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introductie per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in de Kanttekening uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts €29,95 per maand.

In samenwerking met:

